

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПОКРАСА КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.985: 343.76

ДИСЕРТАЦІЯ

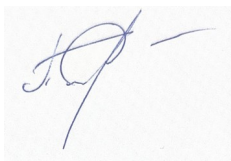
**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ
РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ
ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ**

081 Право

08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К. В. Покраса

Науковий керівник –
Пиріг Ігор Володимирович,
доктор юридичних наук, професор

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Покраса К. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2025.

У дисертації на монографічному рівні досліджено криміналістичну характеристику та особливості методики розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу на підставі поглибленого аналізу законодавства, наукових літературних джерел та узагальнення слідчої і судової практики за даною категорією кримінальних проваджень.

Розглянуто криміналістичну характеристику умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, елементами якої є предмет посягання, способи, обстановка та слідова картина, характеристики особи правопорушника та потерпілого. Визначено предмет злочинного посягання, яким є: житлові приміщення окремих громадян (квартири, окремі будинки), господарські будівлі (сараї, альтанки, гаражі тощо), малі архітектурні форми (прилавки, кіоски, невеликі магазини, майстерні тощо), магазини, торгівельні приміщення, склади, виробничі підприємства, цеха, будівлі державних органів, підприємств та організацій будь-якої форми власності (офіси, банки, приміщення органів місцевого самоврядування тощо), розважальні заклади, кафе, ресторани, кінотеатри, театри тощо, автотранспортні засоби, сільськогосподарська продукція.

Встановлено, що спосіб вчинення умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу має у переважній більшості всі три складових: підготовку, безпосередньо вчинення та приховування

слідів злочину. Підготовчий етап включає наступні дії: обрання об'єкта посягання, спостереження за об'єктом; обрання способу вчинення злочину, розробка плану дій; підготовка: приладів та засобів запалювання, засобів прибуття та відходу з місця події; підбір учасників і розподіл ролей у разі вчинення кримінального правопорушення у групі; вжиття заходів щодо приховування слідів злочину. Спосіб безпосереднього вчинення злочину полягає у активних діях з реалізації злочинного наміру. Такі дії при безпосередньому контакті злочинця з об'єктом відбуваються, як правило, у короткий проміжок часу, але достатній для того, щоб злочинець зміг впевнитись у реалізації свого наміру. Спосіб здійснення запалювання є наступним: а) з використанням джерела відкритого вогню; б) внаслідок нагрівання поверхні, що контактує з горючим середовищем, вище допустимої температури; в) хімічною реакцією певних речовин (кислоти, луги); г) внаслідок теплової або запалювальної (від іскор) дії електроструму; д) внаслідок удару (пострілу). Приховування злочину є важливим елементом дій з реалізації злочинного наміру і є системою заходів, спрямованих на введення в оману органів слідства щодо обставин, що мають значення для розслідуваної події та здійснюється шляхом знищення, утаювання, маскування чи фальсифікації інформації.

Визначено, що обстановка вчинення злочину включає в себе характеристику місця, часу, природно-кліматичних та інших умов, що впливають спосіб вчинення та залишені при цьому сліди. У більшості випадків підпали вчиняються: у містах; у сільській місцевості об'єктом посягання є сільськогосподарська техніка та сховища зберігання сільськогосподарської продукції; на території садівницьких товариств і дачних кооперативів; морських та річних водоймах, об'єктами посягання на яких є човни, катери, яхти, будівлі на понтонах. За часом вчинення підпали вчиняються в основному у вечірній та нічний час, коли є мінімальна ймовірність знаходження біля місця вчинення злочину свідків, очевидців.

Вдень вчиняються підпали у більшості випадків у державних установах або майна держслужбовців з метою викликати певний резонанс у суспільстві.

Визначено типові сліди, що виникають під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу: а) матеріальні сліди, що у свою чергу поділяються на: сліди-предмети: згорілі предмети обстановки; засоби підпалу; залишки пристрою для запалювання легкозаймистої суміші; особисті речі злочинця; знаряддя зламу; сліди-речовини: залишки легкозаймистої суміші; вода, піна, що застосовувались для гасіння; біологічного походження тощо; сліди-відображення; б) ідеальні сліди, що залишились у пам'яті свідків, очевидців події або зафіксовані технічними пристроями: що характеризують особу злочинця; що характеризують розвиток пожежі, початок та шляхи поширення вогню, колір, запах полум'я і диму, силу вітру та напрямок при пожежах на відкритій місцевості; записи події злочину та дій правопорушника, зафіксовані на камери спостереження або мобільні телефони свідків, очевидців або самого злочинця; в) віртуальні або цифрові (електронні) сліди.

На основі аналізу кримінальних проваджень, визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) особа злочинця невідома, відсутня будь-яка інформація про нього, немає свідків, очевидців; 2) особа злочинця невідома, присутні свідки, очевидці, є інформація щодо зовнішності злочинця та напрямку його відходу з місця події; 3) є достовірна інформація про особу злочинця, але він не затриманий і переховується від слідства; 4) злочинця затримано одразу після вчинення злочину. Відповідно кожній з перелічених ситуацій визначено перелік та послідовність проведення організаційних, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Окреслено напрямки діяльності слідчого на подальшому етапі розслідування, що мають бути направлені не тільки на збирання інформації, а й на її систематизацію та оцінку. Сформовано типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування, які залежать від позиції підозрюваного та його відношення до вчиненого кримінального правопорушення: а)

підозрюваний повністю визнає свою провину, сприяє проведенню розслідування, в наявності докази його винуватості, він погоджується на відшкодування збитків, спричинених злочином; б) підозрюваний повністю визнає свою провину, але злочин вчинено в умовах неочевидності за відсутності свідків і доказів його вини недостатньо; в) підозрюваний не визнає своєї участі у вчиненні злочину, але є достатньо доказів, що підтверджують його провину; г) підозрюваний не визнає своєї провини, відмовляється співпрацювати зі слідством, доказів обвинувачення недостатньо. Відповідно кожній з перелічених ситуацій визначено перелік та послідовність проведення організаційних і слідчих (розшукових) дій.

Розроблено тактичні прийоми огляд місця події та допиту під час розслідування знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу. Тактика огляду місця події розглядається на кожному з трьох етапів: підготовчому, робочому та заключному. Приділено увагу робочому етапу, спрямованому на вирішення тактичних завдань розслідування. Розглянуто вимоги процесуального, організаційного і тактичного характеру, з дотриманням яких проводиться огляд, а саме: єдине керівництво оглядом; своєчасність та невідкладність оглядом; об'єктивність, всебічність та повнота огляду; цілеспрямованість та активність огляду; планомірність, системність та послідовність огляду; застосування науково-технічних засобів; використання спеціальних знань; безпечність огляду; використання оперативно-розшукової інформації; використання допомоги громадськості; взаємодія слідчого з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності.

Під час розгляду організаційно-тактичних прийомів проведення допиту, звертається увага на можливість виникнення як конфліктної, так і безконфліктної ситуації. Більш складною для успішного досудового розслідування є конфліктна слідча ситуація, що вимагає від слідчого ретельної підготовки та обрання необхідних тактичних прийомів її вирішення. Розглянуто тактичні прийоми подолання конфлікту, а саме: встановлення психологічного контакту; викладання показань у формі вільної

розповіді; черговість постановки питань; пояснення положень законодавства та наслідків його недотримання; використання позитивних властивостей особистості допитуваного; пред'явлення доказів; спостереження за поведінкою допитуваного; зміна темпу постановки запитань; підтримання напруги; створення уявлення про обізнаність слідчого у наявних фактах; приховування меж інформованості слідчого; надання слідчим інформації щодо розвитку події злочину та послідовності дій злочинця, що є ймовірним; використання реакції допитуваного на певні факти та обставини, зазначені слідчим; використання ефекту раптовості; використання протиріч та конфліктів у злочинній групі; розпалення конфлікту.

Розглянуто види і форми використання спеціальних знань при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. Серед процесуальних форм розглянуто участь спеціаліста у кримінальному провадженні та залучення експерта для проведення експертизи. Під час розслідування знищення чи пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу спеціалісти залучаються для проведення огляду, обшуку, допиту, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, під час підготовки матеріалів для проведення експертизи. Визначено види експертиз, що призначаються під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу: криміналістичні: трасологічна, в тому числі дактилоскопічна; вибухотехнічна; матеріалів, речовин і виробів: нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів, лакофарбових матеріалів і покриттів, спиртовмісних сумішей, полімерних матеріалів; технічна експертиза документів; фототехнічна, портретна; експертиза зброї та слідів й обставин її використання; вибухових речовин, продуктів вибуху; металів і сплавів та виробів з них; інженерно-технічні: пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; інженерно-транспортна (автотехнічна); будівельно-технічна; оціночно-будівельна; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; товарознавчі: машин, обладнання, сировини;

транспортно-товарознавча; військового майна, техніки й озброєння; судово-медична у разі наявності потерпілих; судово-психіатрична.

Ключові слова: знищення або пошкодження чужого майна, розслідування, криміналістична характеристика, типова слідча ситуація, слідчі (розшукові) дії, етапи розслідування, слідчий, спеціаліст, експерт, тактичні прийоми.

SUMMARY

Pokrasa K. V. Forensic characteristics and peculiarities of the investigation of intentional destruction or damage to someone else's property committed by arson.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

The dissertation, at the monographic level, examines the forensic characteristics and features of the investigation methodology for the intentional destruction or damage of another's property committed by arson based on an in-depth analysis of the legislation, scientific literary sources and a generalization of investigative and judicial practice for this category of criminal proceedings.

The forensic characteristics of the intentional destruction or damage of another's property committed by arson are examined, the elements of which are the subject of the offense, methods, circumstances and trace picture, characteristics of the offender and the victim. The subject of criminal encroachment has been determined, which is: residential premises of individual citizens (apartments, separate houses), outbuildings (sheds, gazebos, garages, etc.), small architectural forms (counters, kiosks, small shops, workshops, etc.), shops, commercial premises, warehouses, production enterprises, workshops, buildings of state bodies, enterprises and organizations of any form of ownership (offices, banks, premises of local government bodies, etc.), entertainment establishments, cafes, restaurants, cinemas, theaters, etc., vehicles, agricultural products.

It has been established that the method of committing intentional destruction or damage to property committed by arson has in the vast majority all three components: preparation, direct commission and concealment of traces of the crime. The preparatory stage includes the following actions: choosing the object of encroachment, observation of the object; choosing the method of committing the crime, development of an action plan; preparation: devices and means of ignition, means of arrival and departure from the scene; selection of participants and distribution of roles in the event of a criminal offense in a group; taking measures to conceal traces of the crime. The method of direct commission of a crime consists in active actions to implement the criminal intent. Such actions, when the criminal directly contacts the object, occur, as a rule, in a short period of time, but sufficient for the criminal to be able to make sure of the implementation of his intention. The method of ignition is as follows: a) using a source of open fire; b) due to heating of the surface in contact with the combustible medium above the permissible temperature; c) by a chemical reaction of certain substances (acids, alkalis); d) due to the thermal or incendiary (from sparks) action of electric current; e) due to a blow (shot). Concealment of a crime is an important element of actions to implement criminal intent and is a system of measures aimed at misleading investigative authorities regarding circumstances that are relevant to the event under investigation and is carried out by destroying, concealing, masking or falsifying information.

It has been determined that the circumstances of the crime include the characteristics of the place, time, natural and climatic and other conditions that affect the method of commission and the traces left. In most cases, arsons are committed: in cities; in rural areas, the object of the encroachment is agricultural machinery and storage facilities for agricultural products; on the territory of horticultural societies and summer cottage cooperatives; sea and river reservoirs, the objects of the encroachment on which are boats, launches, yachts, buildings on pontoons. By time of commission, arsons are committed mainly in the evening and at night, when there is a minimal probability of witnesses, eyewitnesses being near

the scene of the crime. In most cases, arsons are committed during the day in state institutions or property of civil servants in order to cause a certain resonance in society.

Typical traces that arise during the investigation of intentional destruction or damage to property committed by arson have been identified: a) material traces, which in turn are divided into: traces-objects: burnt furnishings; means of arson; remains of a device for igniting a flammable mixture; personal belongings of the criminal; burglary tools; traces-substances: remains of a flammable mixture; water, foam used for extinguishing; biological origin, etc.; traces-reflections; b) ideal traces left in the memory of witnesses, eyewitnesses of the event or recorded by technical devices: characterizing the identity of the criminal; characterizing the development of the fire, the beginning and ways of spreading the fire, the color, smell of flame and smoke, wind force and direction in the case of fires in open areas; records of the crime and the actions of the offender, recorded on surveillance cameras or mobile phones of witnesses, eyewitnesses or the criminal himself; c) virtual or digital (electronic) traces.

Based on the analysis of criminal proceedings, typical investigative situations of the initial stage of the investigation were identified: 1) the identity of the criminal is unknown, there is no information about him, there are no witnesses, eyewitnesses; 2) the identity of the criminal is unknown, there are witnesses, eyewitnesses, there is information about the criminal's appearance and the direction of his departure from the scene of the crime; 3) there is reliable information about the criminal's identity, but he is not detained and is hiding from the investigation; 4) the criminal was detained immediately after the crime was committed. Accordingly, a list and sequence of organizational, investigative (detective) and covert investigative (detective) actions were determined for each of the listed situations.

The directions of the investigator's activity at the subsequent stage of the investigation were outlined, which should be aimed not only at collecting information, but also at its systematization and evaluation. Typical investigative

situations of the subsequent stage of the investigation have been formed, which depend on the position of the suspect and his attitude to the committed criminal offense: a) the suspect fully admits his guilt, contributes to the investigation, there is evidence of his guilt, he agrees to compensation for the damages caused by the crime; b) the suspect fully admits his guilt, but the crime was committed in conditions of non-obviousness in the absence of witnesses and the evidence of his guilt is insufficient; c) the suspect does not admit his participation in the crime, but there is sufficient evidence confirming his guilt; d) the suspect does not admit his guilt, refuses to cooperate with the investigation, the evidence of the prosecution is insufficient. Accordingly, a list and sequence of organizational and investigative (search) actions have been determined for each of the listed situations. Tactical methods of inspecting the scene of the incident and interrogation during the investigation of the destruction or damage to property committed by arson have been developed. The tactics of inspecting the scene of the incident are considered at each of the three stages: preparatory, working and final. Attention is paid to the working stage, aimed at solving the tactical tasks of the investigation. The requirements of a procedural, organizational and tactical nature, in compliance with which the inspection is carried out, are considered, namely: unified management of the inspection; timeliness and urgency of the inspection; objectivity, comprehensiveness and completeness of the inspection; purposefulness and activity of the inspection; planning, systematicity and consistency of the inspection; application of scientific and technical means; use of special knowledge; safety of the inspection; use of operational and investigative information; use of public assistance; interaction of the investigator with other subjects of law enforcement activity.

When considering organizational and tactical methods of interrogation, attention is drawn to the possibility of both conflict and non-conflict situations. A conflict investigation situation is more difficult for a successful pre-trial investigation, which requires the investigator to carefully prepare and select the necessary tactical methods for its resolution. Tactical methods for overcoming

conflict are considered, namely: establishing psychological contact; giving testimony in the form of a free narrative; the order of asking questions; explaining the provisions of the law and the consequences of its non-compliance; using the positive characteristics of the interrogated person; presenting evidence; observing the interrogated person's behavior; changing the pace of asking questions; maintaining tension; creating an idea of the investigator's awareness of the available facts; hiding the limits of the investigator's awareness; providing investigators with information about the development of the crime and the sequence of actions of the criminal, which is likely; using the interrogated person's reaction to certain facts and circumstances indicated by the investigator; using the effect of surprise; use of contradictions and conflicts in a criminal group; incitement of conflict.

The types and forms of using special knowledge in the investigation of intentional destruction or damage to another's property committed by arson are considered. Among the procedural forms, the participation of a specialist in criminal proceedings and the involvement of an expert to conduct an examination are considered. During the investigation of the destruction or damage to property committed by arson, specialists are involved to conduct an inspection, search, interrogation, investigative experiment, presentation for identification, and during the preparation of materials for the examination.

The types of examinations assigned during the investigation of the intentional destruction or damage to another's property committed by arson are determined forensic: traceological, including fingerprinting; explosives; materials, substances and products: petroleum products and fuel and lubricants, paints and coatings, alcohol-containing mixtures, polymer materials; technical examination of documents; photographic, portrait; examination of weapons and traces and circumstances of their use; explosives, explosion products; metals and alloys and products made of them; engineering and technical: fire-technical; life safety; engineering and transport (autotechnical); construction and technical; evaluation and construction; electrical engineering; computer-technical; commodity:

machines, equipment, raw materials; transport and commodity; military property, equipment and weapons; forensic medical in the event of victims; forensic psychiatric.

Keywords: destruction or damage to someone else's property, investigation, forensic characteristics, typical investigative situation, investigative (search) actions, stages of investigation, investigator, specialist, expert, tactical techniques.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Pokrasa Kateryna. Criminal law and forensic classification of crimes related to fires (Кримінально-правова та криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних з пожежами). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 247- 252.

2. Pokrasa Kateryna. Initiation of pre-court investigation of intentional destruction or damage of other's property caused by arson and circumstances to be proved (Початок досудового розслідування за фактом умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу та обставин, що підлягають доказуванню). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1 (126). P. 204-209.

3. Покраса К. В. Предмет посягання та способи вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого через підпал. *Європейський правничий часопис : науковий журнал / редкол. : П. В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ : Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2025. Випуск 6, 7. С. 240-246.*

4. Покраса К. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 1. С. 314-321.

Тези доповідей, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Покраса К. В. Актуальні питання використання інформаційних систем та технологій під час проведення огляду місця події умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу. *Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4 листопада 2021 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 183-185.

2. Покраса К. В. Залучення спеціалістів до огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з умисним знищенням або

пошкодженням чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. А. Саковський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021 С. 351-353.

3. Покраса К. В. Зміст підготовчого етапу огляду місця події, пов'язаного з пожежами, вчиненими шляхом підпалу. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 435-436.

4. Покраса К. В. Особливості огляду місця пожежі при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2 груд. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 364-366.

5. Покраса К. В. Поняття та структура криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 25 травня 2023 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 208-211.

6. Покраса К. В. Способи вчинення підпалу при розслідуванні злочинів проти власності. *Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану* : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 24 листоп. 2023 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека», ф-т № 1. Кам'янець-Подільський : ХНУВС, 2023. С. 351-353.

7. Покраса К. В. Характеристика особи злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) [редкол.: В.

В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 348-350.

8. Покраса К. В. Огляд місця пожежі, що виникла внаслідок влучання бойових засобів ураження. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 06 жовтня 2023 р.). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 150-154.

9. Покраса К. В. Особливості початку досудового розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 8 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 233-235.

10. Покраса К. В. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 634-639.

11. Покраса К. В. Особливості проведення допиту під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 218-221.

12. Покраса К. Особливості розслідування умисного підпалу автотранспорту військовослужбовця. *Військова експертиза в умовах сьогодення: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : зб. мат-лів Всеукр. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2025 р.). Дніпро : Видавець Біла К.О., 2025. С. 132-136.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ	28
1.1. Кримінально-правова та криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних з пожежами	28
1.2. Предмет посягання та способи вчинення злочину	38
1.3. Обстановка та «слідова картина» злочину	50
1.4. Характеристика особи злочинця та особи потерпілого	62
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ.....	75
2.1. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу	75
2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та відповідний ним алгоритм діяльності слідчого	87
2.3. Особливості подальшого етапу розслідування	97
Висновки до розділу 2	109
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	112
3.1. Організація і тактика проведення огляду місця події	112
3.2. Особливості проведення допиту	140
3.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні	158
Висновки до розділу 3	178
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АПС	—	Автоматизована інформаційно-пошукова система
БпЛА	—	Безпілотний летальний апарат
ГУНП	—	Головне Управління Національної поліції
ЄРДР	—	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	—	Кримінальний кодекс
КПК	—	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	—	Міністерство внутрішніх справ
НП	—	Національна поліція
НДЕКЦ	—	Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
ДНЕКЦ	—	Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
ДІАП	—	Департамент інформаційно-аналітичної підтримки
ОМП	—	Огляд місця події
СБУ	—	Служба безпеки України
СОГ	—	Слідчо-оперативна група

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу є одним з небезпечних злочинів. Дії злочинців не тільки посягають на право власності, а й дестабілізують суспільство, сприяють порушенню громадського порядку, підривають авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, посягаючи на майно окремих категорій громадян: працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, журналістів. Відносини права власності гарантовано Конституцією України (ст. 41), згідно якої кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю і ніхто не може бути позбавлений такого права [86]. У сучасних умовах нестабільності соціально-економічної ситуації у країні, викликаній війною, спеціально організовані та підготовлені підпали чужого майна стали також достатньо розвинутим засобом психологічного впливу на людей, спричинення шкоди з метою вимагання та вчиняються з метою порушення режиму роботи господарських об'єктів, усунення конкурентів у комерційній сфері, отримання непогрунтованого відшкодування майнових збитків тощо.

Статистичні дані Офісу Генерального прокурора України свідчать про значну кількість злочинів, кваліфікованих за ч. 2 ст. 194 КК України. За останні п'ять років кількість вчинення таких злочинів, як і винесених повідомлень про підозру особам, які їх вчинили, коливається, що пов'язано, на наш погляд, з розв'язаною проти нашої країни війною та впровадженням воєнного стану у країні. Так, протягом 2019 р. зареєстровано 1035 злочинів, кваліфікованих за ч. 2 за ст. 194, при цьому повідомлено про підозру у 101 провадженні, у 2020 р. – 935 злочинів, повідомлено про підозру – у 144 провадженнях, у 2021 р. – 668, повідомлень про підозру – 157, у 2022 р. – 342, повідомлено про підозру у 97 випадках, у 2023 р. – 457, повідомлено про підозру у 203 випадках, у 2024 р. – 703, з яких повідомлення про підозру пред'явлено у 436 випадках [155].

З аналізу статистичних даних зрозуміло, що кількість розкритих злочинів даної категорії є достатньо низьким. В останні два роки він не перевищує 50 %, а у довоєнні роки складав від 10 до 25 %. Причинами недостатньої кількості розкриття злочинів даної категорії є низка об'єктивних та суб'єктивних факторів, до яких можна віднести наступне: відсутність комплексного та системного підходу до організації розслідування; несвоєчасне проведення початкових слідчих (розшукових) дій, у зв'язку з чим втрачаються «слідова картина» та доказова інформація; низький рівень забезпеченості слідчих підрозділів сучасними техніко-криміналістичними засобами; недостатня кваліфікованість та підготовка слідчих, які проводять досудове розслідування даної категорії проваджень; неефективна система профілактики та попередження даних кримінальних правопорушень; неналежне вивчення та ігнорування наукових рекомендацій по організації, плануванню, техніко-криміналістичному забезпеченню розслідування даної категорії кримінальних правопорушень; недостатній рівень практичної підготовки працівників правоохоронних органів, які беруть участь у проведенні досудового розслідування даної категорії кримінальних проваджень; низький рівень взаємодії слідчого з іншими службами при проведенні початкових слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події.

Однією з причин низької якості розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу є відсутність ефективної сучасної методики розслідування таких злочинів, неналежне наукове обґрунтування методів отримання криміналістично значущої інформації щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили

Значний внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних з проблемами методики розслідування злочинів, зробили такі науковці, як: Ю. П. Аленін, І. В. Басиста, В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, М. М. Єфімов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко,

В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, В. О. Малярова, Г. А. Матусовський, В. Т. Нор, О. В. Одерій, Ю. Ю. Орлов, В. М. Плетенець, І. В. Пиріг, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. М. Стратонов, С. М. Стахівський, Г. К. Тетерятник, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, Ю. М. Чорноус, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, В. М. Шевчук, М. Г. Щербаковський, Б. В. Щур, В. В. Юсупов та інші.

Незважаючи на вагомий внесок учених у розробку методики розслідування вказаного виду кримінальних правопорушень, залишаюся не дослідженими та потребують комплексного підходу окремі положення розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, що зумовлює актуальність проведеного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до програмних нормативно-правових актів, зокрема: Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (постанова загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 р. № 454; тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки, затвердженої наказом МОН України від 03.02.2022 р. № 109; планів науково-дослідницьких робіт Дніпровського державного університету внутрішніх справ та у межах загальноуніверситетської наукової теми «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (реєстраційний номер 0123U105007).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є розробка сучасної методики розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу на підставі поглибленого аналізу законодавства, наукових літературних джерел та узагальнення слідчої і

судової практики за даною категорією кримінальних проваджень.

Для досягнення мети поставлено такі взаємопов'язані завдання дисертації:

- розробити криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами;
- охарактеризувати предмет посягання та способи підпалу під час вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна;
- визначити обстановку, в якій вчиняється злочин та охарактеризувати «слідову» картину кримінального правопорушення;
- надати характеристику особи злочинця та особи потерпілого від даного виду злочину;
- сформулювати та систематизувати обставини, що підлягають доказуванню на початковому та подальшому етапі розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу;
- розробити типові слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі при розслідуванні даної категорії кримінальних проваджень;
- розробити типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування та визначити дії слідчого щодо їх вирішення;
- визначити організаційні і тактичні особливості проведення огляду місця події та допиту;
- встановити особливості використання спеціальних знань при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів під час проведення досудового розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу.

Предметом даного дослідження є криміналістична характеристика та особливості розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. *Діалектичний метод* наукового пізнання дозволив розглянути предмет дослідження у динаміці та розвитку, взаємозв'язку з соціальними та правовими процесами у суспільстві. *Системно-структурний метод* застосовувався під час визначення загальної структури дисертації та послідовності розробки та викладення елементів криміналістичної характеристики (розділ 1). *Структурно-функціональний метод* надав змогу створити алгоритм дій слідчого при вирішенні слідчих ситуацій початкового та подальшого етапів розслідування (підрозділи 2.2, 2.3). Під час визначення та аналізу наукових категорій кримінального права, процесу та криміналістики, норм чинного законодавства застосовувався *порівняльно-правовий метод* (підрозділ 2.1). *Методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, абстрагування, моделювання) застосовувались протягом всього дослідження, а також конкретно під час визначення тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій (підрозділи 3.1, 3.2). *Соціологічний метод* застосовувався під час проведення анкетування та інтерв'ювання уповноважених осіб, які здійснювали досудове розслідування, вказаної категорії кримінальних проваджень. *Статистичні методи* (аналіз кількісних показників, підрахунок середніх значень та коефіцієнта кореляції), використано для аналізу кількісних показників та результатів статистичної звітності, що відображають стан та характер сучасної злочинності за розглянутою категорією кримінальних проваджень.

Нормативно-правову та інформаційну базу дисертаційного дослідження складають Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, чинні законодавчі та відомчі нормативно-правові акти, що регулюють кримінальні процесуальні відносини в нашій країні.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації будуть становити наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі криміналістики, загальної й

юридичної психології, філософії, правової статистики, соціології, кримінології, кримінального, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності та інших наук.

Емпіричну базу дослідження становлять аналітичні та статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора України; МВС України; узагальнені дані судових рішень, що містяться у Єдиному державному реєстрі; матеріали судово-слідчої практики, а саме результати узагальнення 246 матеріалів кримінальних проваджень за ч. 2 ст. 194 КК України, розслідуваних у період 2019-2024 рр. слідчими Дніпропетровської, Харківської, Київської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Івано-Франківської та Черкаської областей; зведені дані опитувань 364 працівників оперативних підрозділів, слідчих, прокурорів. Крім того використано власний практичний досвід дисертанта у період роботи в слідчих підрозділах ГУНП в Дніпропетровській області з 2007 по 2020 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження є одним з перших монографічних досліджень, у якому розроблено криміналістичну характеристику та визначено особливості розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. У роботі сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що у сукупності визначають наукову новизну дисертації, а саме:

вперше:

- розкрито зміст елементів криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу: предмета посягання, обстановки, способу, «слідової» картини, особи правопорушника та потерпілого;

- розроблено алгоритм дій слідчого у типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування, яким є наступні: встановлено ознаки кримінального правопорушення, але при цьому: 1) особа злочинця невідома, відсутня будь-яка інформація про нього, немає свідків, очевидців; 2) особа

злочинця невідома, присутні свідки, очевидці, є інформація щодо зовнішності злочинця та напрямку його відходу з місця події чи ймовірні місця можливого появлення; 3) є достовірна інформація про особу злочинця, але він не затриманий, переховується від слідства, відсутні свідки, очевидці; 4) злочинця затримано безпосередньо під час або одразу після вчинення злочину;

– розроблено алгоритм дій слідчого у типових слідчих ситуаціях подальшого етапу розслідування, що формуються в залежності від позиції підозрюваного та його відношення до вчиненого кримінального правопорушення, а саме коли підозрюваний: повністю визнає свою провину, сприяє проведенню розслідування, в наявності докази його винуватості та він погоджується на відшкодування збитків, спричинених злочином; повністю визнає свою провину, але злочин вчинено в умовах неочевидності за відсутності свідків і доказів його вини недостатньо; не визнає своєї участі у вчиненні злочину, але є достатньо доказів, що підтверджують його провину; не визнає своєї провини, відмовляється співпрацювати зі слідством, доказів обвинувачення недостатньо.

удосконалено:

– наукові положення криміналістичного вчення про особу злочинця та його зв'язок з особою потерпілого;

– рекомендації щодо організаційної діяльності органів поліції при отриманні повідомлення про вчинене правопорушення та діяльності слідчого, дізнавача на зазначеному етапі;

– наукові положення щодо кола обставин, що підлягають доказуванню, їх місця у доказуванні та залежність від виду кримінального правопорушення;

– організаційні-тактичні основи діяльності слідчого, дізнавача на подальшому етапі розслідування після встановлення та затримання підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення;

– тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій,

зокрема огляду місця події та допиту;

- рекомендації щодо застосування спеціальних знань при розслідуванні у формі залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій та проведення експертизи;

дістали подальшого розвитку:

- наукові положення про криміналістичну характеристику окремого виду правопорушення, її зміст і складові елементи та місце у структурі методики розслідування;

- криміналістичне вчення про типові слідчі ситуації та їх значення у методиці розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;

- рекомендації щодо виявлення, вилучення, фіксацію та попереднє дослідження слідів, виявлених при проведенні слідчих (розшукових) дій та використання слідової інформації для встановлення та розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, висунення версій та планування розслідування;

- рекомендації щодо впровадження нових техніко-криміналістичних засобів та методів у розслідування кримінальних правопорушень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені у дисертації висновки та рекомендації можуть бути використано у:

- *правотворчій діяльності* для вдосконалення чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, а також відомчих нормативно-правових актів;

- *науково-дослідній діяльності* для подальшої розробки теоретичних основ методики розслідування кримінальних правопорушень, організації й тактики проведення слідчих (розшукових) дій (акт впровадження Дніпровського державного університету внутрішніх справ № 242-2025 НД від 09 травня 2025 року);

- *освітньому процесі* під час проведення занять, підготовки підручників, посібників, монографій, курсів лекцій, методичних

рекомендацій та інших навчально-методичних матеріалів з курсу «Криміналістика», «Основи криміналістики», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», «Судова експертологія» та інших (акт впровадження Дніпровського державного університету внутрішніх справ № 05/04-2025 від 22 квітня 2025 року);

– *практичній діяльності* для удосконалення роботи органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 194 КК України та інших правопорушень, пов'язаних з пожежами.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення та висновки дисертації обговорювались та оприлюднено на міжнародних, усеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації» (Дніпро, 04 листопада 2021 р.), «Інновації в криміналістиці та судовій експертизі» (Київ, 25 листопада 2021 р.), «Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)» (Дніпро, 02 грудня 2022 р.), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (Дніпро, 17 березня 2023 р.), «Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні» (Дніпро, 25 травня 2023 р.), «Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану» (Кам'янець-Подільський, 24 листопада 2023 р.), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (Київ, 30 листопада 2023 р.), «Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності» (Одеса, 06 жовтня 2023 р.), «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності» (Дніпро, 8 грудня 2023 р.), «Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів» (Дніпро, 29 лютого 2024 р.), «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного

забезпечення протидії злочинності» (Дніпро, 20 грудня 2024 р.), «Військова експертиза в умовах сьогодення: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (Дніпро, 25 квітня 2025 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у чотирьох статтях у наукових фахових журналах України, дванадцяти тезах доповідей за результатами виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що нараховуватимуть десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (248 найменувань на 25-и сторінках) і чотирьох додатків (на 23-й сторінках). Повний обсяг дисертації становить 243 сторінки, із яких обсяг основного тексту – 181 сторінка.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

1.1. Кримінально-правова і криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних з пожежами

Кримінальним законодавством України передбачено кілька видів злочинів, у механізмі вчинення яких має місце пожежа. Це різноманітні злочини, склади яких сформульовано в різних розділах Особливої частини КК України [100]. Але у них є і дещо спільне, важливе з криміналістичної точки зору: наслідки дії вогню, виявлення яких є підставою для початку кримінального провадження. В окремих випадках саме наслідки пожежі є вихідною інформацією і фактором, що визначає характер слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування. Ця обставина обумовлює спільність окремих теоретичних положень розслідування цих правопорушень. Однак, окрім спільної ознаки, якою є наявність факту пожежі, кожен з цих злочинів має свої особливості у розслідуванні. Для розробки криміналістичної класифікації умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу необхідно виходити із загальної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами, для формування якої спочатку розглянемо їх.

Умисне знищення або пошкодження майна, що є безпосереднім об'єктом розроблюваної нами методики, являє собою кримінальне правопорушення проти власності, безпосереднім об'єктом якого виступають відносини власності та передбаченим ч. 2 ст. 194 КК. Злочин полягає у знищенні або пошкодженні чужого майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом.

Диверсія є злочином проти основ національної безпеки України та

передбачений ст. 113 КК. Цей злочин може бути вчинений шляхом підпалу та спрямований на масове знищення людей, заподіяння шкоди їх здоров'ю, зруйнування або пошкодження об'єктів, що мають важливе господарське чи оборонне значення з метою ослаблення держави. Безпосереднім об'єктом цього злочину є економічна основа та внутрішня безпека України.

Відповідальність за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, передбачене ч. 2 ст. 239-1, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля, вчинені шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом або спричинили загибель людей, масову загибель об'єктів тваринного чи рослинного світу або інші тяжкі наслідки.

Серед кримінальних правопорушень проти довкілля (розділ VIII КК України), що полягають у знищенні або пошкодженні об'єктів природного середовища вогнем можна виділити наступні:

- порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин (ч. 4, ст. 240 КК України), якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом;

- знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245 КК України), вчинені шляхом підпалу.

- умисне знищення або пошкодження територій, узятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду, вчинені шляхом підпалу або іншим загально небезпечним способом, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 2, ст. 252 КК України).

Об'єктом терористичного акту (ст. 258 КК України) є громадська безпека. Він може бути вчинений у тому числі шляхом здійснення вибухів, підпалів чи інших дій, що створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини або спричиняють заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків. Метою терористичного акту є порушення

громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів терориста.

Об'єктом вчинення масових заворушень (ст. 294 КК України) є громадський порядок. Цей злочин виявляється в організації групових дій, що супроводжуються насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд та інших небезпечних дій, спрямованих на порушення громадського порядку.

Окремими статтями розділу XV КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» передбачено відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені в тому числі шляхом підпалу:

- умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, державної виконавчої служби, приватному виконавцю (ч. 2 ст. 347 КК України);

- умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок у зв'язку з їхньою службовою чи громадською діяльністю, а також вчинення таких дій щодо їх близьких родичів (ч. 2 ст. 352 КК України);

- умисне знищення або пошкодження майна, що належить журналісту, його близьким родичам чи членам сім'ї, у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності (ст. 347-1 КК України).

Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя або присяжного (ч. 2 ст. 378 КК України), умисне знищення або

пошкодження майна захисника чи представника особи або їх близьким родичам, у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ч. 2 ст. 399 КК України). Ці злочини посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, майно суддів, народних засідателів та інших учасників судочинства у зв'язку з виконанням ними обов'язків із здійснення ними правосуддя або надання правової допомоги (розділ XVIII КК України).

Умисне знищення або пошкодження військового майна (ч. 2 ст. 411 КК України) передбачає знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом. Безпосереднім об'єктом цього злочину є порядок користування військовим майном (розділ XX КК України).

Наведені кримінальні правопорушення зазвичай суттєво відрізняються один від одного за своїми кримінально-правовими ознаками: об'єктом і предметом посягання, суб'єктом, формою вини тощо. Але у механізмі їх вчинення важливу роль відіграє спосіб вчинення – підпал та виникаюча при цьому пожежа, що відбувається у специфічній обстановці, утворює характерні сліди. Тобто, окремі криміналістичні ознаки зазначених кримінальних правопорушень є спільними.

Наведені вище кримінальні правопорушення, у яких вогонь застосовується навмисно як засіб заподіяння шкоди, можна умовно поділити на три групи:

1. Кримінальні правопорушення, направлені на дезорганізацію роботи державних установ і громадських організацій: терористичний акт; масові заворушення; диверсія; умисне знищення або пошкодження майна: працівника правоохоронного органу, службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, судді, присяжного або народного засідателя, захисника чи представника особи, військового майна.

2. Кримінальні правопорушення, спрямовані на знищення або пошкодження майна будь-якого власника або територій, взятих під охорону держави та об'єктів природно-заповідного фонду.

3. Кримінальні правопорушення, спрямовані на створення сприятливих умов для вчинення або приховування інших злочинів: умисне вбивство, заволодіння чужим майном шляхом привласнення, розтрата або зловживання службовим становищем тощо [97].

Аналіз кримінального законодавства свідчить, що для визначення ознак тих чи інших злочинів даної групи використовуються такі поняття, як «підпал» та «пожежа». Проведене нами дослідження норм кримінального права та спеціальної юридичної літератури дозволяє дійти висновку про те, що дотепер не має єдиного підходу до визначення цих понять, які були б прийнятні для використання в спеціальній та юридичній літературі, хоча це має значення для правової оцінки розслідуваної події. Чітке визначення змісту цих понять є важливим для засвоєння сутності кримінальних правопорушень даної групи та проведення їх криміналістичної класифікації.

У тлумачному словнику української мови пожежа визначається як «полум'я, яке охоплює і знищує все, що може горіти, а також саме горіння, знищення чого-небудь вогнем, місце, де що-небудь горить або горіло» [30, с. 1013]. У нормативно-правових актах, що регулюють правовідносини у сфері забезпечення пожежної безпеки, пожежа визначається як неконтрольований процес знищування або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для істот та навколишнього природного середовища [79]. У спеціальній літературі використовується, по суті, таке ж визначення [52]. Відповідне поняття пожежі як неконтрольованого горіння предметів поза спеціальним вогнищем, що створює безпосередню загрозу життю і здоров'ю людей, майну або навколишньому середовищу, використовується у кримінально-правовій літературі та наукових дослідженнях [105, с. 252].

Розглядаючи пожежу як процес горіння, що викликає шкідливі наслідки, ці визначення з юридичної точки зору, на наш погляд, не

враховують ряду суттєвих моментів. Відповідно до кримінального закону пожежа є злочином у тих випадках, коли її виникнення та розвиток знаходяться в причинному зв'язку з необережним або умисним, кримінально караним діянням особи, у результаті чого настали суспільно небезпечні наслідки. Тому, з юридичної точки зору, пожежу слід визначити як неконтрольоване горіння, що з'явилося внаслідок протиправного діяння особи, у результаті якого настають суспільно небезпечні наслідки. До таких наслідків відносяться: заподіяння фізичної шкоди життю та здоров'ю людей або знищення чи пошкодження майна. Пожежа, що стала наслідком певних діянь людини та спричинила майнову або фізичну шкоду здоров'ю людей тягне за собою кримінальну відповідальність, тобто утворює певний склад злочину. При цьому у кримінальному законодавстві для визначення таких діянь використовуються поняття «підпал».

Підпал або підпалювання є дією, що полягає доставленні вогню до будь-яких предметів, або «підносити вогонь до чогось, примушувати займатися, горіти» [30, с. 961]. Поняття підпалу використовується для визначення умисних дій особи, яка бажає використати властивості вогню для досягнення злочинної мети: позбавлення життя, знищення чи пошкодження майна, дезорганізації діяльності державних органів, залякування представників влади та населення тощо. Через нескладність здобуття вогню, злочинці використовують його для вчинення або приховування кримінальних правопорушень. Після підпалу вогонь швидко розповсюджується та наносить руйнівний вплив на навколишнє середовище. При цьому процесом горіння складно, а іноді неможливо керувати. Таким чином, підпал є різновидом загальнонебезпечного способу вчинення різноманітних злочинів. Крім того, підпал може бути використаний злочинцем як засіб приховування слідів інших, раніше вчинених злочинів, таких, наприклад, як вбивство, привласнення чи розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем тощо.

При визначенні поняття підпалу, як способу вчинення злочину, необхідно враховувати, що у разі пожежі не тільки знищується або пошкоджується визначене майно, але й ставиться під реальну небезпеку життя, здоров'я та майнові інтереси значного кола осіб. Крім того, підпал виступає як спосіб вчинення таких злочинів, як диверсія та масові заворушення, об'єктом яких є відповідно внутрішня безпека держави та громадська безпека. У складі злочинів, у яких підпал виступає, як спосіб вчинення злочину, законодавцем віднесені до тяжких, тому у визначенні поняття «підпал» це повинно знайти відображення у вказівці на заподіяння тяжких наслідків, що характеризують високий ступінь громадської небезпеки розглянутого способу. Слід також звернути увагу на те, що у Постанові Пленуму Верховного суду України від 03.03.2000 р. № 3 «Про внесення змін і доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 1976 р. № 4 «Про питання, що виникли в судовій практиці у справах про знищення та пошкодження державного і колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення правил пожежної безпеки» визначено, що умисним знищенням або пошкодженням державного чи колективного майна шляхом підпалу є знищення або пошкодження такого майна вогнем, якщо при цьому існувала загроза життю та здоров'ю людей або заподіяння значних матеріальних збитків. Тому, умисне знищення або пошкодження майна вогнем, яке не створювало такої загрози (наприклад, спалення речі у печі), не може розглядатися як кваліфікуюча ознака підпалу [155].

При застосуванні підпалу для вчинення злочину може мати місце практично будь-яка обставина, що обтяжує відповідальність, або сукупність цих обставин, оскільки, запустивши руйнівні сили вогню, злочинець втрачає можливість керувати ними, зупиняти їх самочинний розвиток. Об'єктивна сторона цього складу характеризується активними фізичними діями, спрямованими не тільки на виникнення горіння, а й, головним чином, на створення умов для виникнення пожежі. При навмисному вчиненні підпалу злочинець розраховує, що за допомогою вогню буде завдано найбільшої

матеріальної шкоди чи інших шкідливих наслідків. Після виявлення такого джерела підвищеної небезпеки, як пожежа, злочинець, як правило, позбавляється можливості обмежити поширення пожежі і тим самим вплинути на розмір шкідливих наслідків або добровільно відмовитися від доведення злочину до кінця. Враховуючи викладене, підпал можна кваліфікувати як умисне, протиправне, суспільно небезпечне діяння, що спричинило неконтрольоване спалювання, вчинене з метою позбавлення життя чи здоров'я людини або заподіяння їй матеріальної шкоди.

Умисне знищення або пошкодження майна відноситься до некорисливих злочинів проти власності. Під поняттям таких правопорушень І. Б. Газдайка-Василишин розуміє передбачені розділом VI Особливої частини КК України суспільно небезпечні винні діяння, що посягають на право власності та вчиняються шляхом заподіяння майнової шкоди за відсутністю корисливого мотиву та мети звернення майна, що є предметом злочину, на свою чи на користь інших осіб [39, с. 23]. Ознакою, що відокремлює дану категорію правопорушень є те, що вони не спрямовані на збагачення правопорушника, незважаючи на те, що його діями було завдано збитків власнику майна.

Наведена вище класифікація відповідає, скоріше за все кримінально-правовим критеріям, ніж криміналістичним. На думку О. Н. Колесниченка, в основі поділення злочинів на види, групи і підгрупи повинні бути кримінально-правові ознаки, оскільки кримінально-правова характеристика завжди в загальному вигляді визначає методику [83, с.14], Однак, на нашу думку, криміналістичні критерії класифікації повинні виходити та відповідати елементам криміналістичної характеристики кримінального правопорушення. На думку О. В. Пчеліної, не слід розглядати криміналістичну характеристику в цілому як критерій класифікації [167, с. 85]. Однак окремі її елементи, на нашу думку, можуть бути криміналістичними критеріями поділення кримінальних правопорушень на види.

Під криміналістичною класифікацією кримінальних правопорушень В. Ю. Шепітько розуміє їх систематизацію або диференціацію за криміналістично значущими ознаками, що сприяє формуванню криміналістичної характеристики окремих видів злочинів і розробці криміналістичних методик [91, с. 324]. Криміналістична класифікація, на думку В. А. Журавля, є засобом упорядкування окремих категорій правопорушень за їх криміналістично значимими ознаками [65, с. 160-166]. В. В. Лисенко розглядає криміналістичну класифікацію крізь призму методів пізнання об'єкта дослідження як передумову для реалізації інших методів криміналістичного дослідження. Криміналістична класифікація, на думку автора, має безпосередній вихід на практичну діяльність органів слідства та дізнання, сприяючи ефективній діяльності з виявлення та розслідування кримінальних правопорушень [114, с. 20-21]. На думку В. В. Тіщенка, з якою ми погоджуємось, основними критеріями, за якими проводиться криміналістична класифікація правопорушень, мають бути елементи предметної діяльності: суб'єкт – особа злочинця; об'єкт – особа потерпілого та предмет посягання; мотиви та мета його дій; обстановка: просторово-часові та інші умови дійсності; механізм і наслідки злочину [197, с. 11].

Зважаючи на означений нами вище підхід до критеріїв криміналістичної класифікації за складом елементів криміналістичної характеристики, маємо запропонувати наступну класифікацію умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу.

1. В залежності від способу вчинення кримінального правопорушення. У криміналістиці спосіб розглядається як сукупність дій з підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, направлених на отримання злочинного результату. За способом, зважаючи на його трьох членну структуру знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу можна поділити на вчинене:

– за наявності всіх трьох складових: підготовка, вчинення та приховування злочину;

- за наявності попередньої підготовки;
- з приховуванням слідів злочину, але без попередньої підготовки;
- без підготовки та приховування злочинних дій.

2. В залежності від об'єкта протиправного посягання розрізняють:

- житло громадян: окремі будівлі, квартири, кімнати гуртожитків, готельні номери;
- нежилі приміщення: сараї, гаражі, сховища тощо;
- будівлі державних або приватних підприємств або їх окремі частини: цеха заводів, склади, банки, магазини тощо;
- розважальні, торгівельні точки та заклади харчування: кіоски, кав'ярні, заклади швидкого харчування тощо;
- автотранспортні засоби: автомобілі, водні катери, мотоцикли, сільськогосподарська, будівельна техніка та ін.;

3. За обстановкою вчинення кримінального правопорушення. Залежно від місця вчинення злочину:

- у містах;
- у сільській місцевості та на території садівницьких товариств і дачних кооперативів;
- на водоймах.

За часом вчинення: вночі, у денний час, ввечері.

За наявності свідків, очевидців: в умовах неочевидності (відсутність свідків), при їх наявності.

4. За «слідовою» картиною злочину:

- за наявності матеріальних слідів;
- за наявності ідеальних слідів у вигляді уявних образів, які зберіглися у пам'яті свідків, очевидців;
- за наявності віртуальних (цифрових) слідів, що зберіглись на електронних носіях інформації.

5. За характеристикою осіб, які вчинили злочин:

- одноособові;

- у складі групи осіб з різною ступеню організації;
- вчинені неповнолітніми або за їх участю

1.2. Предмет посягання та способи вчинення злочину

Криміналістична характеристика злочину є невід'ємним елементом окремої методики розслідування, оскільки відомості про механізм вчинення злочину мають важливе значення для цілеспрямованого, ефективного та якісного розслідування. Але і дотепер ще не склалося єдиного уявлення про поняття і структуру криміналістичної характеристики злочину. На наш погляд, принципових розходжень у визначенні її змісту немає, а відмінності в тлумаченні цієї наукової категорії обумовлені різними науковими підходами до вирішення даної проблеми.

Криміналістична характеристика злочинів певного виду або групи розглядається, насамперед, як система відомостей про елементи механізму їх вчинення, які важливі для побудови методики розслідування. На наш погляд, найбільш точне визначення криміналістичної характеристики щодо предмета нашого дослідження сформульовано О. Н. Колесниченком та В. О. Коновалою, відповідно до якого під криміналістичною характеристикою злочину розуміється «система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і служить побудові та перевірці слідчих версій для вирішення конкретних завдань розслідування» [84, с. 16]. З цих позицій криміналістична характеристика злочинів може розглядатися як інформаційна модель, що відображає узагальнені ознаки елементів злочину та їх закономірних (кореляційних) зв'язків. Усі елементи криміналістичної характеристики злочину взаємозалежні та виявлення внутрішніх зв'язків дозволяє, пізнаючи один з елементів системи правопорушення, здобути знання про інші елементи та в кінцевому підсумку вдало розслідувати кримінальне правопорушення.

Ми вважаємо за доцільне розглядати методику розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчинених шляхом підпалу як єдину, незалежно від об'єкта посягання, причин виникнення пожежі й мотивів злочину. Обґрунтованість такої позиції підтверджується даними, отриманими аналізом результатів вивчення судово-слідчої практики. Засобом заподіяння злочинної шкоди при підпалах є вогонь, який залишає певного виду сліди, що характеризують умови виникнення, напрямок розвитку горіння та ін. Тому у кримінальних провадженнях даної категорії на початковому етапі розслідування необхідно встановити причину виникнення пожежі і на підставі цього визначити спосіб учинення злочину, особу злочинця, форму вини, мотив і мету злочину. Крім того, слід звернути увагу на те, що всі пожежі підпорядковані однорідним умовам виникнення й розвитку. Пожежа не являє собою випадкового, стихійного явища. Виникнення пожежі є результатом збігу цілого ряду обставин, що й обумовлюють її причину.

Визначення поняття криміналістичної характеристики та складових її елементів й на сьогодні залишається актуальною проблемою, адже в науці криміналістики визначення даного поняття та його значення для криміналістичної методики розглядається науковцями по-різному. Розглянемо більш детально погляди окремих вчених, щодо визначення цього поняття та його елементів. М. В. Салтевський визначає криміналістичну характеристику, як інформаційну модель що становить собою якісно-кількісну систему типових ознак конкретного виду (групи) кримінального правопорушення та виокремлює такі її структурні елементи, як спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні; предмет злочинного посягання; типову обстановку – слідову картину в її широкій інтерпретації та особу злочинця [172, с. 267]. Як систему відомостей щодо криміналістично значущих ознак кримінального правопорушення, що відображає закономірні зв'язки між ними та слугує побутові й перевірці слідчих версій у розслідуванні, – визначає криміналістичну характеристику В. Ю. Шепітько. Її метою, за визначенням автора, є оптимізація процесу розкриття та

розслідування злочину, а складовими є: спосіб, місце, обстановка та час, знаряддя і засоби вчинення злочину, предмет злочинного посягання, особа потерпілого, особа злочинця та типові сліди кримінального правопорушення [223, с. 423-424]. Схожої думки дотримуються Є. В. Пряхін [165, с. 23-24] і А. Ф. Волобуєв, але останній серед елементів науковець не виділяє знаряддя та засоби вчинення злочину [90, с. 9]. М. М. Єфімов та І. В. Пиріг, підтримують думки попередніх науковців визначають криміналістичну характеристику, як систему відомостей щодо криміналістично значущих ознаки протиправного діяння, що відображають закономірні зв'язки між ними і слугують побудові та перевірці версій для вирішення основних завдань розслідування [56, с. 16].

В. П. Бахін та Б. Є. Лук'янчиков, узагальнюючи думки науковців, характеризують криміналістичну характеристику як: «1) інформаційну модель типових ознак певного виду (групи) злочинів; 2) вірогідну модель події; 3) систему даних (відомостей) про злочин, які допомагають його розкриттю та розслідуванню; 4) систему узагальнених фактичних даних, знання яких необхідне для організації розкриття та розслідування злочинів; 5) систему особливостей виду злочинів, які мають значення для розслідування; 6) систему опису криміналістично значущих ознак злочинів з метою забезпечення їх розкриття, розслідування та запобігання; 7) склад події даного виду злочину, який вказує на його стійкі ознаки, що проявляються зовні як визначена за змістом, чітко вибудована система матеріальних та інтелектуальних слідів тощо» [9, с. 39]. Складові криміналістичної характеристики достатньо повно визначено у підручнику з криміналістики колективу авторів: «характеристика предмету злочинного посягання (речі матеріального світу, якими прагнуть заволодіти злочинці – гроші, цінності, майно тощо); типові способи вчинення злочину (складаються зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину та способів приховування (маскування) злочинних дій); типова «слідова картина» події (комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів,

що притаманні певному виду (групі) злочинів та певним способам та етапам його вчинення); характеристика особи злочинця (характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо); характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимної поведінки тощо)» [97].

Ми погоджуємось з науковцями, які виділяють наступні елементи криміналістичної характеристики: предмет злочинного посягання (речі матеріального світу, якими прагнуть заволодіти злочинці – гроші, цінності, майно тощо); способи вчинення злочину (складаються зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину та способів приховування (маскування) злочинних дій); «слідова картина» події (комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів та певним способам та етапам його вчинення); характеристика особи злочинця (характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо); характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимної поведінки тощо)» [97; 92, с. 350; 56, с. 17; 90, с. 31].

Таким чином, проаналізувавши думки вчених, стосовно структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, ми можемо зазначити складові елементи криміналістичної характеристики умисного знищення чи пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, а саме:

- предмет злочинного посягання;
- обстановка вчинення кримінального правопорушення;
- спосіб вчинення кримінального правопорушення;
- типові сліди кримінального правопорушення;

- характеристика особи злочинця;
- характеристика особи потерпілого.

Слід зазначити, що вказані структурні елементи відіграють значну роль для подальшого досудового розслідування, особливо на початковому етапі, оскільки вказані структурні одиниці взаємопов'язані між собою і визначити головний елемент досить складно.

Основними елементами криміналістичної характеристики є предмет протиправного посягання та способи вчинення злочину. В криміналістичній характеристиці умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу зазначеним елементам приділено недостатньо уваги. Зважаючи на це, а також враховуючи, що на сучасний момент як предмет посягання, так і способи вчинення злочину значно трансформуються, їх розробка набуває актуальності.

У кримінальному праві під предметом злочину розуміють майно, що належить колективним, приватним або державним організаціям, а також приватне чи індивідуальне майно. Воно може бути рухомим і нерухомим: будівлі, споруди, обладнання тощо. Майно як предмет кримінального правопорушення повинно мати товарну, мінову вартість. При цьому для особи, яка вчиняє правопорушення, воно має бути чужим, тобто на правах власності належати іншій особі [104, с. 177].

В криміналістиці предмет посягання трактують дещо по-іншому. На думку М. В. Салтевського, предмет безпосереднього посягання являє собою фізичний об'єкт (речі і предмети) органічного та неорганічного походження, що є матеріальним вираженням суспільних відносин [174, с. 142]. На думку І. В. Пирога та М. М. Єфімова в якості предмета потрібно розглядати не будь-який об'єкт обстановки вчинення правопорушення, що взаємодіє із суб'єктом, а тільки той, з яким пов'язано настання шкідливих наслідків. Предмет кримінального правопорушення можна розглядати як кінцевий продукт, результат протиправної діяльності суб'єкта [56, с. 18]. Інформація щодо предмета злочинного посягання під час розслідування умисного

знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу дозволяє встановити характер, особливості втраченого майна та розмір нанесеної шкоди. Відомості щодо предмета посягання мають значення при встановленні способу вчинення злочину, з'ясування мотивів злочинної поведінки та характеристики самого правопорушника.

У науковій криміналістичній літературі предмет злочинного посягання при вчиненні злочину шляхом підпалу не розглядався. Науковцями приділялась увага предмету посягання під час розслідування всіх злочинів, пов'язаних з пожежами, незалежно від причини їх виникнення. Деякі науковці називають місце виникнення пожежі як окремий елемент криміналістичної характеристики або як складову обстановки. Так, А. І. Кунтій зазначає, що за місцем учинення умисного знищення або пошкодження майна, розрізняють: у житлових приміщеннях; на складах; на підприємствах; на транспорті; у культурно-масових закладах; на об'єктах сільськогосподарського призначення; на відкритій площі з лісовими насадженнями тощо [95, с. 755-756]. На нашу думку, в методиці розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу будівлі, споруди та інші приміщення виступають з одного боку як предмет безпосереднього посягання, а з іншого як місце, де зберігаються предмети безпосереднього посягання. В обох випадках вини являють окремий елемент криміналістичної характеристики, що потребує розробці та який взаємопов'язаний з іншими елементами, зокрема способом вчинення злочину.

Прикладом підпалу, вчиненого у будівлі може слугувати наступний приклад судово-слідчої практики.

Судом визнано доведеним, що у ОСОБА_3 виник злочинний умисел, направлений на умисне пошкодження чужого майна шляхом підпалу, яке належить на праві приватної власності ФОП ОСОБА_7 та на підставі договору оренди № 05-О/21 від 01.10.2021 р. знаходиться у фактичному користуванні ТОВ «САНІТАС-Д», а саме приміщення лабораторії «IQlab».

Реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на умисне пошкодження приміщення лабораторії «IQlab» шляхом підпалу, ОСОБА_3, 25.11.2021 р. приблизно о 00:30 годин, взяв з собою знаряддя злочину – каністру з легкозаймистою речовиною і сірники та на автомобілі чорного кольору марки «Hyundai Santa Fe», прибув до будинку за місцем знаходження лабораторії. Продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, направлений на умисне пошкодження приміщення лабораторії «IQlab», розташованого в будинку за адресою: м. Дніпро, вул. Березинська, 19, шляхом підпалу, ОСОБА_3 діючи умисно, тримаючи в руках раніше підготовлену каністру з легкозаймистою речовиною та сірники, підійшов до приміщення лабораторії «IQlab», що належить на праві приватної власності ФОП ОСОБА_7 та на підставі договору оренди № 05-О/21 від 01.10.2021, знаходиться у фактичному користуванні ТОВ «САНІТАС-Д», де біля вищевказаного будинку знайшов гумові автомобільні покришки, які облив легкозаймистою речовиною. Доводячи свій злочинний умисел, до кінця, ОСОБА_3, обливши гумові автомобільні покришки, які знайшов поблизу будинку, діючи умисно, передбачаючи можливість настання пошкодження майна та бажаючи цього, розмістив вищевказані гумові автомобільні покришки до дверей приміщення лабораторії та за допомогою сірників, що раніше були підготовлені для вчинення підпалу, підпалив вищевказані автомобільні покришки, внаслідок чого виникла пожежа. В результаті пожежі пошкоджено та знищено вогнем конструктивні елементи, а саме: обшивка фасаду, пластикові двері, підвісна стеля всередині приміщення лабораторії «IQlab» [109].

Аналіз наукової літератури та результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень надали змогу відокремити предмет злочинного посягання, яким є:

1. Житлові приміщення окремих громадян: квартири, окремі будинки (садибного або дачного типу) (21 %).

2. Господарські будівлі: сараї, льохи, трансформаторні будки, альтанки, гаражі тощо, що можуть розташовуватись як відокремлене, так і на території садибних ділянок і дачних кооперативів (10 %).

3. Малі архітектурні форми: прилавки, кіоски, невеликі магазини, майстерні тощо (14 %).

4. Магазини, торговельні приміщення (8 %).

5. Складські приміщення та бази зберігання товарів (6 %).

6. Виробничі підприємства, цеха й окремі дільниці та приміщення в них (4 %).

7. Будівлі державних органів, підприємств та організацій будь-якої форми власності, офіси, банки, приміщення органів місцевого самоврядування тощо (9 %).

8. Розважальні заклади, кафе, ресторани, кінотеатри, театри тощо (10 %).

9. Автотранспортні засоби: автомобілі, в тому числі вантажні, мотоцикли, водні катери, мопеди (16 %).

10. Сільськогосподарська продукція, в тому числі яка зберігається в ангарах та інших сховищах (2 %) [Додаток Б].

Способи вчинення злочину, наслідком якого стало виникнення пожежі, на наш погляд, посідає ключове місце у структурі криміналістичної характеристики злочинів даної категорії. Значення способу вчинення злочину та його зв'язок з іншими елементами криміналістичної характеристики змістовно охарактеризував В. В. Тіщенко, який до змісту способу злочину включив комплекс (систему) діянь правопорушника з підготовки, вчинення та приховання злочину, обумовлених метою злочинного посягання, властивостями особи правопорушника й обстановкою (суб'єктивними і об'єктивними факторами), результати яких відбиваються у матеріальних та інтелектуальних слідах, що характеризують фізичні і психічні риси особи правопорушника [197, с. 18].

На думку С. М. Зав'ялова, В. К. Весельського, В. В. Пяковського

спосіб вчинення правопорушення не є простою сумою чи комплексом поведінкових актів, а являє собою визначену цілісну структуру поведінки, тобто систему. Спосіб, як будь-яка система, складається з взаємопов'язаних елементів, актів поведінки, направлених на підготовку, вчинення та приховування кримінального правопорушення. Зазначені акти поведінки у формі дій, прийомів, операцій сполучаються між собою за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності [34, с. 12]. На думку зазначених вище науковців, способи вчинення кримінальних правопорушень за ступенем складності застосування того чи іншого способу, можна поділити на: повно структурні або найбільш кваліфіковані, що включають підготовку, вчинення та приховування злочину; менш кваліфіковані або усічені першого типу, що включають вчинення та приховування злочину; менш кваліфіковані або усічені другого типу, що включають підготовку та вчинення злочину; некваліфіковані чи спрощені, що складаються лише з вчинення злочину [34, с. 25]. Такої ж самої за змістом класифікації дотримується Г. А. Матусовський, поділяючи способи вчинення злочину на: одно елементні, що проходять без підготовки та приховування; складні двохелементні, що окрім основного елемента, включають дії з підготовки та приховування події злочину; повні або трьохелементні, що включають підготовку, безпосереднє вчинення та приховування кримінального правопорушення [127, с. 308]. Ми приєднуємось до висловлених думок науковців і вважаємо, що спосіб вчинення кримінального правопорушення складається з трьох взаємопов'язаних елементів: підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. Проведеним аналізом судово-слідчої практики встановлено, що під час організації підпалів з метою знищення або пошкодження чужого майна злочинцями застосовувались переважно (у 93 %) повноструктурні способи, що складались з підготовки, вчинення та приховування злочину.

Безпосередньо способи вчинення підпалів науковці класифікують за різними підставами. Автори посібника Національної академії внутрішніх

справ виділяють такі способи підпалів: а) внесення для запалення джерела горіння, що не вимагає значної підготовки; б) із застосуванням допоміжних горючих речовин чи матеріалів, що були привнесені ззовні або перебували на місці злочину; в) з використанням спеціальних технічних засобів, заздалегідь приготованих запалювальних пристроїв, розрахованих на надійність і конспірацію під час вчинення злочинних дій [134]. М. В. Салтевський найбільш поширеними способами підпалу вважає наступні: а) використання легкозаймистих об'єктів: ефір, бензин, газ, спирт, сірко-вуглець, натрій фосфорний; б) застосування спеціально підготовлених пристроїв як дистанційної, так і контактної дії; в) застосування спеціальних пристроїв для запалення від сонячної енергії; г) створення умов для самозаймання предметів (неправильне складання вугілля, бавовни) [172, с. 539-540]. Способи підпалів, на думку В. О. Коновалової, поділяються на: а) від легкозаймистих речовин; б) застосуванням спеціальних пристроїв; в) створенням умов, що сприяють самозайманню; г) порушенням правил пожежної безпеки [130, с. 456]. Типовими способами підпалу, за результатами дослідження А. В. Лісіцького, є: використання легкозаймистих речовин: бензин, газ, спирт (32 % кримінальних проваджень); використання спеціально підготовлених пристосувань контактної або дистанційної дії (23 %); використання вибухонебезпечних речовин або предметів (22 %); застосування спеціальних пристроїв для запалення від сонячної енергії (2 %); створення умов для самозаймання предметів, наприклад, неправильне складування вугілля (4 %); інше (12 %) [117, с. 97].

У цілому ми погоджуємось з висловленими думками науковців та наведеною класифікацією, але у наведених тезах способи підготовки та вчинення злочину йдуть у сукупності, а способи приховування взагалі не наводяться. Також потрібно зазначити існування комбінованого способу підпалу, що включає сукупність означених способів.

Зазначимо, що обрання злочинцем того чи іншого способу залежить від особливостей предмета посягання та його приналежності; обстановки, у якій

відбувається злочинна подія, а саме: часу доби, погодно-кліматичних умов тощо; особистості злочинця, мотиву та мети, його професійних навичок та злочинного досвіду тощо.

На нашу думку, при вчиненні знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу підготовчий етап повинен включати наступні дії:

1. Обрання об'єкта посягання. При цьому потрібно враховувати: місцезнаходження об'єкта; наявність охорони, системи контролю за об'єктом: сигналізація, відеоспостереження, сторожових собак; якість запірних пристроїв, ґрат на вікнах у разі, якщо метою підпалу є внутрішня обстановка будівлі.

2. Спостереження за об'єктом з метою встановлення режиму роботи, розташування камер спостереження, обрання шляхів та засобів підходу та зникнення з місця події та ін.

3. Обрання способу вчинення злочину, розробка плану дій.

4. Залежно від обраного плану, підготовка: приладів та засобів запалювання: купівля легкозаймистих речовин, підготовка запалюючих сумішей, конструювання приладів запалювання тощо; засобів прибуття та відходу з місця події: автомобіль, мотоцикл та ін.

5. У разі вчинення кримінального правопорушення у групі – підбір учасників та розподіл ролей.

6. Вжиття заходів щодо приховування слідів злочину.

Етапи підготовки до вчинення підпалу можуть займати багато часу та бути детально продуманими, а можуть бути і спонтанними (наприклад, обмежитись купівлею запальної суміші для багаття та сірників).

Спосіб безпосереднього вчинення злочину полягає в активних діях з реалізації злочинного наміру. Такі дії при безпосередньому контакті злочинця з об'єктом відбуваються, як правило, у короткий проміжок часу, але достатній для того, щоб злочинець зміг впевнитись у реалізації свого наміру. Безпосереднє запалювання об'єкта може супроводжуватись додатковими діями, що сприяють вчиненню злочину. Наприклад, розбиття приладів

освітлення навколо об'єкта, знешкодження камер спостереження, розбиття скла вітрини магазину з подальшим внесенням вогню всередину тощо.

Приховування злочину є важливим елементом дій з реалізації злочинного наміру і є системою заходів, спрямованих на введення в оману органів слідства щодо обставин, що мають значення для розслідуваної події. Ми приєднуємось до думки С. М. Зав'ялова, В. К. Весельського та В. В. Пясковського, які поділяють способи приховування на п'ять груп: «1) способи приховування матеріальних слідів, що відбилися в навколишній обстановці внаслідок готування і вчинення злочину; 2) способи приховування предметів посягання та наслідків заволодіння ними, розпорядження і використання; 3) способи вживання заходів з маскування і фальсифікації слідів злочину; 4) способи вживання заходів з протидії розшуку злочинця; 5) способи вживання заходів з протидії щодо встановлення істини загалом» [34, с. 37]. З наведеного випливає, що приховування здійснюється шляхом знищення, утаювання, маскування чи фальсифікації інформації, здобутої під час розслідування як від особи підозрюваного, так і з інших джерел.

Утаювання є способом, що полягає у ненаданні слідчому інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Характерними ознаками цього способу є приховання злочинцем знарядь та засобів підпалу; замовчування правди або взагалі відмова від дачі показань; невиконання законних вимог слідчого тощо. Знищення полягає у видаленні на місці вчинення правопорушення слідів: рук, взуття, зламаних перешкод, ємностей з-під використаної запалювальної речовини тощо. Маскування полягає у зміні уявлення у осіб, що опинилися свідками злочину або слідчого щодо злочинного характеру вчинюваних дій і причетності до них певної особи. Характерними ознаками маскування є зміна злочинцем свого зовнішнього вигляду: зачіски, використання перуки, темних окулярів, маски, відрощування вус або бороди перед учиненням злочину з наступним голінням або навпаки, зміна одягу тощо, що утрудняє та навіть виключає запам'ятовування можливими очевидцями обличчя злочинця та подальше

його впізнання. Фальсифікація полягає у створенні хибної інформації щодо події злочину або підробка носіїв такої інформації. Вона може проявлятися в умисному залишенні на місці пожежі чужих слідів або предметів, що належать іншій особі. Комбінованим способом фальсифікації є створення хибного алібі, тобто помилкового уявлення щодо місця перебування злочинця у момент підпалу. Перераховані способи приховання слідів підпалу можуть мати прояв як окремо, так і у тісному переплетенні, створюючи, так звані, змішані способи приховання злочину.

1.3. Обстановка та «слідова картина» злочину.

Також одним з ключових елементів криміналістичної характеристики є обстановка, у якій вчиняється кримінальне правопорушення. Стійкого визначення поняття обстановки, як і її складових у криміналістичній літературі не наводиться. Обстановка вчинення кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики тісно пов'язаний з предметом протиправного посягання та слідами, що є частиною такого елемента обстановки як місця вчинення злочину. Загалом, під обстановкою розуміють «сукупність умов і обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей; стан, положення, обстановка» [184] або «сукупність умов, за якими що-небудь відбувається» [30, с. 820].

Розглянемо більш детально думки науковців щодо визначення та змісту вказаного поняття. Під обстановкою вчинення злочину розуміють переважно місце як частину матеріального середовища, що включає, окрім ділянки місцевості та приміщення, сукупність різних предметів, а також чинники регулятивного характеру, що визначають порядок діяльності, фактори поведінки людей у трудовій діяльності і побуті [91, с. 371]. Вчені-криміналісти, розглядаючи обстановку вчинення злочину, більше уваги приділяють її складовим. До структури обстановки вчинення

правопорушення В. Д. Берназ відносить такі елементи: матеріальне середовище, тобто час, місце, об'єкт, мікро- і макропогодні умови; організаційно-управлінське середовище: правоохоронні елементи, виробничо-функціональні об'єкти; соціально-психологічне середовище: мікроклімат у колективі за місцем роботи, психологічну обстановку за місцем проживання, ціннісну орієнтацію [11, с. 16-17]. В. В. Тищенко на основі аналізу думок науковців, доходить висновку, що «до структури обстановки злочину доцільно включити такі елементи: часову характеристику усіх етапів події злочину; їхню просторову характеристику; матеріальну обстановку місць підготовки, вчинення та приховування злочину (якщо вони не збіглися, здійснювались у різних місцях); погодні та інші природно-кліматичні умови; поведінку учасників події; соціально-побутові та психологічні відносини між ними; умови загального характеру, на тлі яких відбувалась злочинна подія (громадські заходи, святкові події і т. п.); обставини, що сприяли або заважали підготовці, вчиненню та приховуванню злочину» [198, с. 88].

На думку О. В. Лускатова, обстановка вчинення злочину є системою взаємодіючих між собою до та у момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують час, місце, природно-кліматичні, речовинні, виробничо-побутові й інші умови навколишнього середовища, а також фактори об'єктивної реальності, які визначають можливість, умови та окремі обставини вчинення злочину [92, с. 412-413].

Заслуговує на увагу думка В. А. Динту, яка розрізняє поняття «обстановка злочину» та «обстановка вчинення злочину» як ціле і частину, оскільки обстановка злочину включає обстановку, в якій готувався, вчинявся та приховувався злочин. Тобто, поняття «обстановка вчинення злочину», на думку авторки за змістом є вужчим, ніж «обстановка злочину», і є складовою останнього [48, с. 8]. Зазначене твердження, на нашу думку, пов'язано з тричленною побудовою способу вчинення злочину. Також науковиця вважає, що саме у матеріальному середовищі обстановки кримінального правопорушення зберігаються матеріальні об'єкти, що містять на собі сліди

взаємодії зі злочинцем, іншими учасниками події, з об'єктом злочинного посягання та вказують на спосіб вчинення злочину [49, с. 148].

Обстановка вчинення злочину, на думку В. В. Юсупова, є середовищем, сукупністю просторових, часових й інших умов, за якими вчинюється злочин [238, с. 509]. На думку О. В. Одерія обстановку вчинення злочину формує сукупність умов, обставин і явищ, що обумовлюють досягнення злочинного результату, а також особливості поведінки і психологічних зв'язків осіб, причетних до злочину [132, с. 94]. До змісту обстановки вчинення злочину Є. В. Пряхін додає не тільки ділянку території, а й сукупність предметів на ній, поведінку учасників і психологічні взаємовідносини між ними. Вона відображає механізм події й особливості дій правопорушника та інших учасників [128, с. 11]. На думку науковця, місце та час вчинення кримінального правопорушення є самостійними елементами криміналістичної характеристики.

Обстановки вчинення кримінального правопорушення є, на думку В. М. Плетенця, не тільки сукупністю умов, характеристика, явищ, обставин оточуючого середовища, у яких вчинюється злочин, а й одним із джерел інформації щодо події злочину. Її дослідження дозволяє встановити місце та час з позиції топографічної та територіально-адміністративної характеристик, визначити спосіб вчинення злочину, виявити та вилучити сліди, забезпечити пошук свідків і очевидців, встановити та затримати злочинця по гарячих слідах [150, с. 35].

Ми погоджуємось з наведеними вище думками науковців та вважаємо, що обстановка вчинення кримінального правопорушення є системою взаємодіючих між собою об'єктів, процесів і явищ, що знаходяться у певний час у визначеному місці, на які впливають виробничі, побутові, природно-кліматичні, речовинні й інші умови оточуючого середовища.

Для виникнення та розвитку горіння необхідна наявність трьох обов'язкових компонентів: горюча речовина, окислювач, джерело запалювання, які повинні бути взаємозалежними між собою. Кисень, що є

необхідною умовою нашого життя та предмети матеріального світу, що нас оточують та які у своїй більшості здатні горіти, у сукупності утворюють горюче середовище. Можливість виникнення горіння з'являється тільки тоді, коли є джерело запалювання, що впливає на горюче середовище. Наведені обставини досить повно відображають причинно-наслідковий зв'язок між джерелом запалювання та причиною виникнення горіння.

Загалом горіння є екзотермічною реакцією окислення горючої речовини, що супроводжується виділенням диму та виникненням полум'я. У свою чергу полум'я є горінням у газовій фазі, що супроводжується випромінюванням світла та тепла після чого залишаються продукти горіння. Основним компонентом цього процесу є горючий матеріал – речовина, що під впливом вогню або високої температури спалахує чи тліє або обуглюється та продовжує горіти або тліти чи обуглюватись після з ліквідування джерела запалювання [47].

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок про те, що саме джерело запалювання потрібно вважати безпосередньою причиною виникнення пожежі. Джерело та спосіб запалювання заздалегідь обирається злочинцем. Обрання злочинцем того чи іншого способу запалювання у певній обстановці впливає на розвиток пожежі та її наслідки у вигляді слідів. Аналізом матеріалів кримінальних проваджень за ч. 2 ст. 194 встановлено, що запалювання відбувалось: а) з використанням джерела відкритого вогню (82 %), б) внаслідок нагрівання поверхні, що контактує з горючим середовищем, вище допустимої температури (3 %), в) хімічною реакцією певних речовин (кислоти, луги) (5 %), г) внаслідок теплової або запалювальної (від іскор) дії електроструму (4 %), д) внаслідок удару (пострілу) (6 %) [Додаток Б].

Одним з елементів обстановки є місце вчинення злочину. У більшості випадків підпали вчиняються у містах (76 %); у сільській місцевості об'єктом посягання є сільськогосподарська техніка та сховища зберігання сільськогосподарської продукції (13 %); територія садівницьких товариств і

дачних кооперативів (8 %); морські та річні водойми, об'єктами посягання на яких є човни, катери, яхти, будівлі на понтонах (3 %).

За часом вчинення підпали вчиняються в основному у вечірній та нічний час, коли є мінімальна ймовірність знаходження біля місця вчинення злочину свідків, очевидців (85 %).

Вдень вчиняються підпали у більшості випадків у державних установах або майна держслужбовців з метою викликати певний резонанс у суспільстві (15 %). Про це свідчить наступний приклад судово-слідчої практики.

Підозрюваний з мотивів невдоволення діяльністю органів державної влади, керуючись злочинним умислом, спрямованим на пошкодження чужого майна, належного державним органам влади шляхом підпалу, підготував запальні рідкі суміші, виготовлені на основі нафтопродуктів, саморобний підпалюваний пристрій, виготовлений із балона для обприскування «Леміра» ємністю 6 літрів із під'єднаною запальничкою та гумовим шлангом, піротехнічний засіб цивільного призначення «Фонтан Етна Ф3033» для вчинення підпалів будівель, належних державним установам України. 26.08.2021 р. близько 15.00 год. він, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на пошкодження шляхом підпалу чужого майна, що належить державним органам влади, направився в центральну частину м. Києва на моноколесі, попередньо взявши з собою у наплічнику ємності, всередині яких знаходилися запальні рідкі суміші, виготовлені з нафтопродуктів, саморобний підпалюваний пристрій, виготовлений із балона для обприскування «Леміра» ємністю 6 літрів із під'єднаною запальничкою та гумовим шлангом, цивільний піротехнічний засіб «Фонтан Етна Ф3033». Пересуваючись на моноколесі з метою пришвидшення руху та подальшого відходу з місця вчинення кримінального правопорушення, знаходячись за адресою: м. Київ, вул. Інститутська, 21/8, біля приміщення Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, на ґрунті особистого невдоволення діяльністю вказаної установи, з мотивів помсти, близько 15.04 год., реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на

пошкодження шляхом підпалу чужого майна, належного державній установі, усвідомлюючи суспільно-небезпечний та протиправний характер своїх дій, передбачаючи суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, діючи умисно, наблизився до центрального входу до приміщення Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та у зв'язку із тим, що заздалегідь заготовлений саморобний запалювальний пристрій не спрацював, кинув під вхідні дерев'яні двері скляні пляшки із легкозаймистою сумішшю, виготовленою на основі нафтопродуктів, викликавши при цьому горіння вхідної групи установи. В подальшому він з місця вчинення кримінального правопорушення поїхав на моноколесі, що мав при собі. Крім цього, в цей же день, 26.08.2021 р. близько 15.08 год., правопорушник, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на пошкодження шляхом підпалу чужого майна, направився в напрямку вулиці Пилипа Орлика в місті Києві на моноколесі, маючи при собі у наплічнику ємності, всередині яких знаходилися запальні рідкі суміші та саморобний підпалюваний пристрій. Пересуваючись на моноколесі з метою пришвидшення руху та подальшого відходу з місця вчинення кримінального правопорушення, знаходячись за адресою: м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 4, біля приміщення Верховного Суду, близько 15.08 год. хв., реалізуючи свій злочинний умисел з мотивів особистого невдоволення діяльністю державних органів влади, усвідомлюючи суспільно-небезпечний та протиправний характер своїх дій, передбачаючи суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, діючи умисно, наблизився до центрального входу до приміщення Верховного Суду (Касаційного кримінального суду) та, у зв'язку із тим, що саморобний запалювальний пристрій не спрацював, кинув під вхідні дерев'яні двері скляні пляшки із легкозаймистою сумішшю, виготовленою на основі нафтопродуктів, викликавши при цьому горіння вхідної групи установи. В подальшому правопорушник з місця події поїхав на моноколесі, яке мав при собі, але був затриманий неподалік від місця вчинення кримінального правопорушення [107].

Результатом відображення будь-якого протиправного діяння у навколишньому середовищі є сліди. Слідова картина вчинення кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики, на думку М. В. Салтевського, є поняттям збірним, що включає матеріальні й ідеальні відображення злочину на момент його виявлення. «Тому, поняття «слідова картина» включає ідеальні відображення і матеріальні сліди, як джерела видимих і невидимих прогнозованих слідів, що утворилися в момент вчинення злочину, розташування і видів схованок та деякі інші ознаки, що іноді називаються самостійними елементами криміналістичної характеристики. ... Слідова картина конкретного злочину – реальна матеріальна слідова обстановка на конкретний момент часу, що відображає і зберігає різну інформацію про конкретні подію злочину і особу, яка вчинила його в даній обстановці», – зазначає науковець [172, с. 420-421].

Є. В. Пряхін визначає сліди як будь-які зміни матеріального середовища, що виникли у результаті вчинення злочину, і є його наслідком та вони охоплюють: зміни в речовій обстановці; предмети – речові докази; сліди-відображення; документи – письмові докази; запахові сліди, біологічні сліди; ідеальні сліди; сліди мікрочастин [128, с. 11-12]. Майже такі ж види слідів виділяє А. П. Шеремет: зміни в речовій обстановці місця події; сліди-відображення (ніг, рук, інструментів тощо); предмети – речові докази, в тому числі документи, речі та мікрочастинки; документи – письмові докази; відомості від осіб, які можуть бути допитані як свідки [194, с. 344]. Крім слідів-відображень, О. В. Лускатов включає в слідову картину: окремі елементи обстановки місця події; знаряддя вчинення злочину або інші предмети, навмисно чи ненавмисно залишені злочинцем; звуки; запахи [92, с. 411]. М. М. Єфімов та І. В. Пиріг, розглядаючи сліди кримінального правопорушення зазначають, що вони є джерелом інформації щодо події злочину та, відповідно, особи правопорушника. Більшість слідів залишаються на місці їх учинення, тому зрозумілим є їх зв'язок з обстановкою вчинення злочину. Відомості щодо слідів злочину, після відповідного їх закріплення,

можуть ставати джерелами доказів та надають можливість встановити інформацію щодо обстановки, способу вчинення злочину й особи злочинця тощо [56, с. 19].

Аналіз та дослідження слідів як системи взаємопов'язаних елементів, – як зазначає Є. Д. Лук'янчиков, – дозволяє отримати інформацію щодо фактів, які через деякий час можуть бути зіставлені у їх взаємній обумовленості та взаємозв'язку: наявність об'єкта, який спростовує або стверджує певні обставини; відображення в об'єкті ознак, що характеризують особистість учасників події та дозволяють визначити конкретну особу чи знаряддя, що застосовувалося під час вчинення злочину; відображення в об'єкті умов, за яких відбувалася подія; наявність змін початкового стану об'єкта або їх комплексу, що відображають подію; використання об'єкта учасниками події; належність його певній особі; виявлення об'єкта у визначеному місці й інші фактичні обставини [121, с. 72].

При визначенні слідів пожежі, в першу чергу потрібно звернути увагу на сліди, що утворюються під час дії вогню та впливають на зміни речовинної обстановки місця горіння. Вплив високої температури полум'я та продуктів згорання на конструкції будівель і споруд та інші предмети обстановки: сліди вигорання різного ступню та обвуглювання утворюються під час згорання горючих матеріалів і речовин; сліди деформації й оплавлення характерні для синтетичних предметів та виробів з тонкого металу; зміна кольору металевих конструкцій; конденсація продуктів горіння, кіптява на різних предметах; сліди впливу небезпечних чинників пожежі на живі організми: людей, тварин – опіки різного ступеню; поза, в якій знайдено труп (так звана «поза боксера»), його місцеположення відносно предметів навколишнього середовища та осередку пожежі; травми, заподіяні обваленням конструкцій; наявність у легенях та крові двоокису вуглецю тощо.

Типові сліди підпалу, на думку В. В. Колеснікова, є такими: виявлення на місці події засобів підпалу: папір, замаслені ганчірки, солома, ємності з-

під легкозаймистої речовини, спеціальні електронно-технічних пристрої, які можуть бути спеціально виготовлені для вчинення злочину чи мати виробничо-побутове; сліди осередків пожежі, виявлені одразу в декількох місцях; виявлення на місці пожежі слідів підготовки злочину: спрямованих на створення умов, що сприяли виникненню пожежі: висунуті шухляди столів, шаф, заздалегідь відкриті вікна, виявлення поблизу джерела займання легкозаймистих предметів; сліди підготовчих дій, спрямованих на ускладнення ліквідації пожежі: пошкодження системи водопостачання, пожежного інвентарю, закриття приміщень із засобами гасіння, одночасне виникнення пожежі у різних районах або повторні пожежі в одному районі; наявність відомостей щодо нелегального проникнення на об'єкт матеріально відповідальних або сторонніх осіб; виникнення пожежі безпосередньо перед або під час ревізії; наявність даних щодо заздалегідь проведеного вивозу чи виносу з приміщень цінних речей, факти погроз на адресу потерпілого. В окрему групу слідів автор об'єднує сліди, що характеризують поведінку людей, які мають відношення до виникнення пожежі. До них, поряд зі слідами ніг, рук, транспортних засобів, знарядь злому, притаманних будь-якому виду правопорушень, науковець відносить засоби та знаряддя злочину, що безпосередньо стосуються причини виникнення пожежі: спеціально виготовлені або пристосовані технічні пристрої, розлиті легкозаймисті та горючі рідини тощо [90, с. 129].

Розглядаючи розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого в тому числі шляхом підпалу, А. І. Кунтій виділяє типові сліди, що можуть залишитися на: злочинцеві від об'єкта злочину та від жертви; постраждалій особі від злочинця та від об'єкта злочину; об'єкті злочину від злочинця та від постраждалої особи. До першої групи науковець відносить сліди, що є фізичними наслідками умисного знищення або пошкодження майна на злочинцеві: горючих або легкозаймистих матеріалів на взутті, одязі злочинця, що можуть залишатися як під час їх доставки, так і у процесі поводження з ними на об'єкті підпалу; сліди опіків, інших

ушкоджень, сажі, золи на тілі правопорушника, що виникли від дії вогню: на кінцівках, волоссі, частинах одягу, обличчі, руках. Для другої групи слідів автор відносить сліди що свідчать: про їх виникнення до дії високої температури; про їх виникнення внаслідок дії високої температури. Третя група слідів вказує на факт умисного пошкодження або знищення майна: сліди на об'єкті, що вказують на використання засобів підпалу; сліди, що вказують на характер горючих речовин: специфічний запах диму та полум'я, його колір, наявність і колір підтьоків на об'єкті та залишках матеріалах; сліди дії полум'я: кіптява, попіл, залишки матеріалів, що не згоріли, залишки хімічних речовин, сліди плавлення та паливно-мастильних речовин; сліди, що вказують на наявність перешкод для швидкої ліквідації пожежі: пошкодження чи відсутність пожежної сигналізації, засобів для гасіння пожежі тощо [95, с. 129].

Автори підручника зазначають, що специфіка злочинів, пов'язаних з пожежами, полягає в тому, що цій категорії властиві три групи типових слідів: 1) що характеризують безпосередньо пожежу, як природне явище, причину та механізм її виникнення, напрямок розвитку, інтенсивність і шляхи поширення горіння на різних ділянках; 2) матеріально-фіксовані відображення поведінки людей, які мають відношення до виникнення пожежі; 3) ідеальні сліди [134].

В теорії криміналістики матеріальні сліди злочину поділяються на сліди-предмети, сліди-речовини та сліди-відображення, що є загальновідомим. «Сліди-предмети – це всі матеріальні предмети, які мають стійку зовнішню форму, наприклад недопалок, шапка, носова хустка, ніж, гільза, залишені на місці події, а також частини цілого. Сліди-відображення – це матеріальні копії слідоутворюючих предметів, локальні і периферичні. Сліди-речовини – частини (об'єми) цілого: сипучої, рідкої, газоподібної речовини, наприклад плями крові, частки пилу, бруду, барвника, запахової речовини тощо» [172, с. 90].

Сліди-відображення є носіями інформації 3-х категорій: щодо самих

слідів; об'єктів, що вступали у взаємодію та щодо механізму такої взаємодії. Ця обставина визначає обсяг та якість інформації, що закладено у слідах-відображеннях та залежить від багатьох чинників: матеріалу об'єктів взаємодії, їх форми, природи, сили та напрямку взаємодії тощо. Сліди-відображення серед інших найбільш інформативні, але для вилучення цієї інформації від слідів-відображень, потрібно витратити значно більше зусиль та часу. Сліди-відображення містять інформацію щодо послідовності дій злочинців, їх особистих характеристик, механізму та обставин події тощо [139, с. 353].

Сліди-речовини поділяються на: «а) сліди-речовини, які занесені на місце пригоди (встановлення місця їх початкової локалізації дозволить визначити, де раніше був злочинець, звідки був перенесений предмет тощо); б) сліди-речовини, які виникли на місці пригоди внаслідок певних дій (сліди крові як результат тілесних пошкоджень при нападі, краплі розплавленого металу при руйнуванні металевої перешкоди); в) сліди-речовини, унесені з місця злочину (частки негорючої речовини, яка використовується для засипки сейфів); г) сліди-речовини, які залишилися внаслідок зберігання або транспортування об'єктів» [139, с. 352-353]. Речовини біологічного походження містять таку інформацію про людину: генетичний код, групу крові тощо.

Проаналізувавши думки науковців, а також зважаючи на опрацьовані нами матеріали судово-слідчої практики, визначимо типові сліди, що виникають під час умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу. При цьому звернемо увагу саме на сліди, що містять інформацію, яка може бути використана під час розслідування. З приводу слідів, що виникають у процесі виникнення та розвитку пожежі, ми цілком погоджуємось з наведеними вище думками науковців щодо їх наявності, кількості та ознак.

На нашу думку, типові сліди під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу можна поділити на

групи:

1. Матеріальні сліди, що у свою чергу поділяються на:

а) сліди-предмети: згорілі предмети обстановки: меблі, сидіння в автомобілі, частки підлоги, обгорілі шпалери тощо; виявлені на місці події засоби підпалу: папір, запальнички, сірники, замаслені ганчірки, ємності з-під легкозаймистої речовини; залишки пристрою для запалювання легкозаймистої суміші; особисті речі злочинця: гумові рукавички, частини одягу; знаряддя зламу, що могли застосовуватись для зламу дверей у приміщення, розбиття вікон (молоток, палиця, цегла тощо);

б) сліди-речовини: залишки легкозаймистої суміші (бензин, керосин, ацетон, розріджувач фарби, розпалювач вогнища тощо); вода, піна, що застосовувались для гасіння з різного роду домішками (попіл, сажа) від згорілих речей; біологічного походження: кров від можливого поранення, піт (наприклад, у залишених на місці події рукавичках) тощо;

в) сліди-відображення: рук, взуття, знарядь зламу, транспортних засобів, на яких приїхав злочинець тощо, що можуть знаходитись як на місці події, так і в місцях, де готувався злочин;

2. Ідеальні сліди, що залишились у пам'яті свідків, очевидців події або зафіксовані технічними пристроями:

а) що характеризують особу злочинця: зовнішній вигляд (статура, зріст, риси обличчя, одяг), ходу, манери, можливо мову, голос;

б) що характеризують розвиток пожежі, початок та шляхи поширення вогню, колір, запах полум'я і диму, силу вітру та напрямок при пожежах на відкритій місцевості;

в) записи події злочину та дій правопорушника, зафіксовані на камери спостереження або мобільні телефони свідків, очевидців або самого злочинця.

3. Віртуальні або цифрові (електронні) сліди. Це відносно нова категорія слідів, якій на сучасному етапі розвитку комп'ютерних технологій приділяється значна увага. Ми погоджуємось з думкою І. В. Пирога, який

відносить цифрові (електронні) сліди до окремої групи у межах розділу криміналістичної техніки [146, с. 249]. Під час здійснення підпалів, такі сліди можуть з'явитись у разі вчинення злочину на замовлення. У таких випадках цифрові сліди утворюються та зберігаються у листуванні замовника з виконавцем на комп'ютері, планшеті, ноутбуку, телефоні або будь-якому іншому носії інформації.

1.4. Характеристика особи злочинця та особи потерпілого

Значним елементом криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення є відомості щодо особи злочинця. Встановлення особи, яка вчинила злочин, є одним з головних завдань розслідування. Для його вирішення слідчому на початковому етапі розслідування потрібно мати хоча б орієнтовну інформацію щодо кола осіб, які могли скоїти злочин, особливо, коли його вчинено в умовах неочевидності. Дані про суб'єкт вчинення злочину дозволяють більш цілеспрямовано та ефективно звузити коло його пошуку, організувати розшук та затримання, висунути та перевірити слідчі версії тощо його причетності до вчиненого правопорушення. На підставі зібраної інформації щодо психологічних, соціальних, біологічних властивостей суб'єкта злочину та взаємозв'язків між зазначеними характеристиками можливо будувати психологічний портрет особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Особа злочинця є широким поняттям, що включає в себе психофізіологічні, соціально-біологічні та інші характеристики, які у сукупності з соціальними та індивідуальними умовами існування людини тією чи іншою мірою впливають на факт та спосіб вчинення кримінального правопорушення. Серед науковців і досі тривають дискусії щодо структури та складових характеристики особи злочинця, його ознак, що визначають мотив та мету правопорушення, впливають на спосіб його здійснення та утворюють слідову картину, тобто тим чи іншим чином формують інші

елементи криміналістичної характеристики.

Характеристика особи злочинця, на думку М. В. Салтевського, повинна являти людину як соціально-біологічну систему, ознаки і властивості якої відображуються в матеріальному середовищі та використовуються під час розслідування злочинів. До таких властивостей людини належать: фізичні, соціальні і біологічні [174, с. 271].

За ствердженням А. Ф. Волобуєва, особа злочинця являє комплекс властивостей, зв'язків і відносин, пов'язаних з учиненням злочинів, що можуть бути використані для їх розслідування. При цьому дії злочинця детермінуються суб'єктивними факторами, що впливають на обрання способу, є такими: мета злочину, наявність у злочинця досвіду, певних знань, навичок, зокрема злочинних; його соціальними, психологічними та фізичними даними [90, с. 9-10].

Неоднозначними вважає думки науковців щодо структурних елементів особи злочинця О. В. Пчелина, наводячи при цьому власну класифікацію, поділяючи ознаки злочинця на власні та відносні. До власних авторка відносить такі як: стать, вік, морально-психологічні якості, фізичний та інтелектуальний розвиток, володіння певними професійними навичками, досвід злочинної діяльності. До відносних властивостей належать різні прояви соціальних зв'язків злочинця: спосіб життя, співвідношення місця проживання та роботи, особистісні прояви в різних сферах діяльності, соціальний статус, ступінь освіченості та професійний рівень, коло зв'язків [166, с. 147].

На думку І. В. Пирога та В. В. Самсоної, повна характеристика особи злочинця необхідно містить наступні дані: фізико-біологічні властивості особи: вік, стать, зріст, інші фізичні дані, статура тощо; соціально-демографічні: національність, сімейний стан, освіта тощо; морально-психологічні характеристики: риси характеру, світогляд, переконання, емоції, темперамент, звички тощо; соціально-побутові: місце проживання, навчання, роботи, суспільні відносини під час виконання окремих видів діяльності;

соціально-правові: наявність судимості, злочинний досвід, ставлення до вчиненого тощо [147, с. 35].

Щодо особи злочинця в криміналістичній характеристиці знищення або пошкодження майна, на думку А. І. Кунтія, правопорушника потрібно шукати насамперед серед осіб, які зацікавлені у знищенні чи пошкодженні предмета протиправного посягання. Це можуть бути: особи, які володіють таким майном, але через погане матеріальне становище не в змозі оплачувати кредит; особи, які зацікавлені в отриманні страхової компенсації; матеріально відповідальні особи, які присвоїли ввірене їм майна; особи, які перебували у конфліктних стосунках з адміністрацією підприємства чи потерпілим; особи з психічними відхиленнями; знайомі чи родичі потерпілої особи тощо [95, с. 756].

Згідно з результатами вивчення емпіричних даних, А. В. Лісіцький робить висновок, що найчастіше до вчинення підпалів причетні особи, раніше засуджені за підпал чи інші кримінальні правопорушення (23 % кримінальних проваджень; особи, які ведуть аморальний спосіб життя, вживають наркотики й алкоголь і схильні до хуліганських дій (29 %); виконавці підпалів на замовлення за винагороду (18 %); особи без певного місця проживання та роботи, волоцюги (9 %); працівники підприємств, організацій, установ, які працюють з різними джерелами підвищеної небезпеки (13 %); громадяни, які недбало поводяться з вогнем: діти, хворі люди (6 %); інші категорії осіб (2 %) [117, с. 105-106].

Для розгляду особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики, на думку В. В. Колеснікова, значну роль відіграють відомості, що характеризують ставлення злочинця до об'єкта, на якому сталася пожежа та осіб, що перебувають у виробничих або побутових стосунках із цим об'єктом і тісно пов'язані з мотивом і метою, що спонукають особу вчинити злочин. Мотиви вчинення підпалів, за результатами дослідження вченого у процентному співвідношенні виглядають таким чином: помста – 26 %, ревності – 21 %, сімейні конфлікти

й особиста неприязнь – 13 %, хуліганські спонукання – 18 %, приховання слідів інших злочинів – 14 %, користь, заздрість – 8 % [90, с. 130].

Інформація щодо особи злочинця, виявлена під час розслідування та зіставлена з даними про механізм, спосіб і обстановку вчинення злочину, на думку О. В. Лускатова, створює нову самостійну інформацію, що дозволяє вірно визначити напрямок і способи розшуку, затримання та подальшого викриття злочинця [92, с. 412].

Що стосується питання про особу злочинця і мотив вчинення злочину необхідно відзначити, що під час опису цього елемента криміналістичної характеристики більшість авторів виходить в основному з вікових, соціально-демографічних, морально-психологічних і других подібних особливостей, що характеризують ту чи іншу особу. Зупинимось на окремих з них. Аналізом кримінальних проваджень щодо злочинів, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України встановлено, що близько половини осіб, які вчинили підпал, мали середню чи середню спеціальну освіту, що свідчить про їх низький загальноосвітній і культурний рівень. Морально-психологічним характеристикам особи злочинця приділяється достатньо уваги як з боку криміналістів, так й вчених у інших галузях знань, зокрема юридичній психології. Особи, які вчинюють підпали характеризуються антисуспільною направленістю поведінки: пияцтва, вживання наркотиків. Під час учинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння 16 % осіб відповідно. Як правило, вони також схильні до вчинення інших видів злочинів: хуліганства, в сфері обігу наркотиків, грабежів. Риси характеру відрізняються жадібністю, зневагою до суспільних цінностей, егоїзмом, жагою до помсти тощо.

Можна проаналізувати й інші дані, наприклад, виробничо-побутову характеристику, притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності і т. ін. Однак, як уявляється, усі ці дані мають істотне значення для вивчення злочинності в цілому при розробці заходів для її попередження, тобто для кримінологічних цілей. З позицій криміналістики така інформація, безумовно, має значення, але не надто вагоме, оскільки вона

не створює того портрета типового злочинця, що допоможе значно звузити коло осіб, серед яких потрібно виявляти злочинця. Разом з тим, криміналістична характеристика повинна служити орієнтиром для слідчого в процесі розслідування, особливо на початковому етапі розслідування, зокрема дані про особу типового злочинця мають надати допомогу слідчому при висуванні версій відносно особи, винної у вчиненні злочину.

Таким чином, при розгляді особи злочинця, як елемента криміналістичної характеристики злочину, вагомими, на наш погляд, будуть не суб'єктивні дані, що характеризують вік, освіту тощо, а відомості, які характеризують відношення злочинця до об'єкта, на якому сталася пожежа, і осіб, що перебувають у виробничих чи побутових стосунках з цим об'єктом, тобто мотив і мета, що спонукають особу вчинити злочин. Знаючи типові цілі, мотиви підпалів та осіб, що перебувають у тих чи інших стосунках з потерпілим, можна значно звузити коло осіб, підозрюваних у конкретному злочині. Проведеним нами дослідженням встановлено, що мотиви вчинення підпалів у процентному співвідношенні виглядають таким чином: помста – 25 %, ревності – 21 %, сімейні конфлікти й особиста неприязність – 14 %, хуліганські мотиви – 28 %, користь, заздрість – 12 % [Додаток Б].

За даними нашого дослідження близько 30 % умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу вчиняється у групі. У ст. 28 КК України визначено чотири види кримінальних правопорушень, що вчиняються різними видами протиправних угруповань: «1. Кримінальне правопорушення визнається таким, що вчинене групою осіб, якщо в ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою. 2. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (два або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовились про спільне його вчинення. 3. Кримінальне правопорушення визнається вчинений організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувались у стійке

об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. 4. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувались для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп» [100].

Перший вид угруповань – це випадкові групи. Початково їх об'єднує не мета вчинення правопорушень, а дружні або приятельські стосунки. Такі групи властиві неповнолітнім, об'єднаних спільними сусідськими відносинами або навчанням в одній школі, гімназії, коледжі, закладі вищої освіти. Тільки з часом група набуває антисоціального характеру та схиляється до вчинення злочинів, можливо під впливом одного з її учасників. Дії членів групи під час вчинення злочину рівнозначні, хоча активність злочинців може бути і різною. Незначна ступінь згуртованості та відсутність лідера і чіткої психологічної й функціональної структури не дозволяють віднести їх до професійних об'єднань. На допитах члени групи винуватість свою не заперечують і дають, як правило, правдиві показання як про свою участь у злочині, так і про діяльність групи в цілому [31]. За результатами нашого дослідження, такі групи складаються з осіб 18–25 років, які вчиняють підпали у 27 % з правопорушень, вчинених у групі.

Другий вид утворюють групи, що перед вчиненням правопорушення попередньою домовляються про свої дії та вчиняють, як правило, однорідні злочини. Така група, на відміну від попередньої, має інший психологічний характер. У групах такого виду ще не склалися психологічна й функціональна структури, але вже мають окремі їх елементи. Вона більш організована, однак чіткого лідера ще не має, але виділяються окремі особи,

які в певний момент беруть відповідальність на себе, присутній розподіл ролей при вчиненні правопорушень. Майже сформовано склад групи, хоча вона відкрита для прийому інших, доходи від протиправної діяльності розподіляються порівну. При цьому відсутні чіткі плани спільної діяльності, але при успішній протиправній діяльності, група її продовжує, набуваючи при цьому досвід [31]. Серед злочинних груп, що вчиняють підпали, вони складають більшість (близько 65 %). Інші, зазначені у ст. 28 КК України групи займають незначний відсоток у вчиненні підпалів.

Прикладом вчинення підпалу можуть слугувати наступні матеріали кримінального провадження. 02.06.2020 р. близько 23.00 години у обвинуваченого ОСОБА_4 з хуліганських мотивів виник злочинний умисел направлений на пошкодженні, групою осіб, чужого майна шляхом підпалу, а саме автомобіля «Volvo S60». 03.06.2020 р. обвинувачений ОСОБА_9 близько 00.00 години з метою реалізації злочинного умислу, направлено на знищення чужого майна – автомобіля марки «Volvo S60», знаходячись біля буд. № 2 по вул. Донецьке шосе, м. Дніпро, залучив до вчинення злочину раніше знайомого обвинуваченого ОСОБА_5, якому повідомив про свій умисел та надав інформацію, необхідну для виконання злочину, місця знаходження автомобіля без нагляду власника на протязі доби та вказав на спосіб знищення майна шляхом підпалу, на що останній надав свою згоду. 03.06.2020 р. близько 00.22 години обвинувачений ОСОБА_9 реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на знищення чужого майна шляхом підпалу групою осіб, направився разом з обвинуваченим ОСОБА_5 до магазину «АТБ», розташовану за адресою: м. Дніпро, вул. Донецьке шосе, 8, де придбав три пляшки розпалювача для багаття (запальної суміші). Після чого, обвинувачені ОСОБА_4 разом з ОСОБА_5 на автомобілі таксі направилися до буд. 111-а по пр. Слобожанському, м. Дніпро за місцями можливого перебування автомобіля «Volvo S60». 03.06.2020 р. обвинувачені ОСОБА_4 та ОСОБА_5 прибули до буд. 113 по пр. Слобожанському у м. Дніпро, близько 01.37 години, діючи за попередньою змовою групою осіб,

направилися до буд. 111-а по просп. Слобожанському, м. Дніпро, де обвинувачений ОСОБА_5 виконуючи відведену йому роль, облив заздалегідь заготовленим нафтопродуктом (розпалювачем для багаття) та підпалив припаркований поруч із вищевказаним будинком автомобіль марки «Volvo S60». Обвинувачений ОСОБА_4 в цей час знаходився поруч та слідкував, щоб вони ніким не були помічені. Впевнившись в тому, що автомобіль «Volvo S60» запалав, обвинувачені ОСОБА_4 та ОСОБА_5 з місця вчинення злочину втекли [108].

Особа злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу має тісний зв'язок з особою потерпілого через мотив та мету вчинення злочину. Цей зв'язок потрібний для обрання напрямку розслідування, побудови версій, для опрацювання можливих взаємозв'язків «об'єкт злочину – потерпілий – мотив і мета – особа злочинця». Про такий зв'язок свідчать наступні приклади з правоохоронної практики. Під приводом покупки міжкімнатних дверей підозрювані призначили зустріч 35-річному потерпілому. Коли чоловік прибув на місце, фігуранти побили його, використовуючи дерев'яну бити та залізну арматуру. Продовжуючи протиправні дії, на початку червня старший з братів здійснив умисний підпал автомобіля потерпілого. Провівши ряд необхідних дій, слідчі Дніпровського районного управління поліції № 2 затримали підозрюваних. На підставі зібраних доказів слідчим 41-річному громадянину Дніпра повідомлено про підозру за ч. 2 ст. 125 КК України, а 42-річному – за ч. 1 ст. 121 та ч. 2 ст. 194 КК України. В іншому прикладі слідчі повідомили про підозру 46-річному чоловіку за підпал двох автівок у місті Дніпро. Підозрюваний облив бензином та підпалив автомобілі на паркувальному майданчику в Центральному районі. Злочин стався 15.01.2025 р. січня на проспекті Пилипа Орлика. Щоб помститися роботодавцю, 46-річний чоловік взяв ємність з бензином об'ємом п'ять літрів та прийшов на паркувальний майданчик підприємства. Обливши два припарковані автомобілі, підпалив їх. Момент підпалу зафіксувала камера з

відеоспостереження. На місці вчинення злочину слідчо-оперативною групою Дніпровського районного управління поліції № 1 було затримано чоловіка в порядку ст. 208 КПК України та вилучено речові докази. Наступного дня затриманому повідомили про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України [152].

У зв'язку з означеним вище, необхідно враховувати такі особливості особи потерпілого як стосунки з іншими особами в побуті та на роботі, службове становище, сімейний стан, наявність друзів, знайомих та відносини між ними та інші відомості. Аналізом матеріалів кримінальних проваджень нами встановлено, що: близько 47 % потерпілих були близькими знайомими злочинця або родичами, 39 % були знайомі з ним за місцем проживання чи роботи, і лише близько 14 % до вчинення злочину не мали ніяких стосунків із злочинцем. Останні дані відносяться в основному до підпалів, учинених з метою приховування інших злочинів або з хуліганських мотивів.

Висновки до розділу 1

1. Запропонувати наступну класифікацію умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу: а) у залежності від способу вчинення кримінального правопорушення: за наявності всіх трьох складових: підготовка, вчинення та приховування злочину; за наявності попередньої підготовки; з приховуванням слідів злочину, але без попередньої підготовки; без підготовки та приховування злочинних дій; б) у залежності від об'єкта протиправного посягання розрізняють: житло громадян: окремі будівлі, квартири, кімнати гуртожитків, готельні номери; нежилі приміщення: сараї, гаражі, сховища тощо; будівлі державних або приватних підприємств або їх окремі частини: цеха заводів, склади, банки, магазини тощо; розважальні, торгівельні точки та заклади харчування: кіоски, кав'ярні, заклади швидкого харчування тощо; автотранспортні засоби: автомобілі, водні катери, мотоцикли, сільськогосподарська, будівельна техніка та ін.; в) за

обстановкою вчинення кримінального правопорушення: залежно від місця вчинення злочину: у містах; у сільській місцевості та на території садівницьких товариств і дачних кооперативів; на водоймах; за часом вчинення: вночі, у денний час, ввечері; за наявності свідків, очевидців: в умовах неочевидності (відсутність свідків), при їх наявності; г) за «слідовою» картиною злочину: за наявності матеріальних слідів; за наявності ідеальних слідів; за наявності віртуальних (цифрових) слідів; д) за характеристикою осіб, які вчинили злочин: одноособові; у складі групи осіб з різною ступеню організації; вчинені неповнолітніми або за їх участю.

2. Предметом злочинного посягання при умисному знищенні або пошкодженні чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, є: житлові приміщення окремих громадян (квартири, окремі будинки), господарські будівлі (сараї, альтанки, гаражі тощо), малі архітектурні форми (прилавки, кіоски, невеликі магазини, майстерні тощо), магазини, торгівельні приміщення, склади, виробничі підприємства, цеха, будівлі державних органів, підприємств та організацій будь-якої форми власності (офіси, банки, приміщення органів місцевого самоврядування тощо), розважальні заклади, кафе, ресторани, кінотеатри, театри тощо, автотранспортні засоби, сільськогосподарська продукція.

Підготовчий етап включає наступні дії: обрання об'єкта посягання, спостереження за об'єктом; обрання способу вчинення злочину, розробка плану дій; підготовка: приладів та засобів запалювання, засобів прибуття та відходу з місця події; підбір учасників і розподіл ролей у разі вчинення кримінального правопорушення у групі; вжиття заходів щодо приховування слідів злочину. Спосіб безпосереднього вчинення злочину полягає у активних діях з реалізації злочинного наміру. Такі дії при безпосередньому контакті злочинця з об'єктом відбуваються, як правило, у короткий

проміжок часу, але достатній для того, щоб злочинець зміг впевнитись у реалізації свого наміру. Приховування злочину є важливим елементом дій з реалізації злочинного наміру і є системою заходів, спрямованих на введення в оману органів слідства щодо обставин, що мають значення для розслідуваної події. Приховування здійснюється шляхом знищення, утаювання, маскування чи фальсифікації інформації.

3. Обрання злочинцем того чи іншого способу запалювання у певній обстановці впливає на розвиток пожежі та її наслідки у вигляді слідів. Спосіб запалювання є основним елементом обстановки вчинення умисного знищення або пошкодження майна і є наступним: а) з використанням джерела відкритого вогню (82 %), б) внаслідок нагрівання поверхні, що контактує з горючим середовищем, вище допустимої температури (3 %), в) хімічною реакцією певних речовин (кислоти, луги) (5 %), г) внаслідок теплової або запалювальної (від іскор) дії електроструму (4 %), д) внаслідок удару (пострілу) (6 %).

У більшості випадків підпали вчиняються у містах (76 %); у сільській місцевості об'єктом посягання є сільськогосподарська техніка та сховища зберігання сільськогосподарської продукції (13 %); територія садівницьких товариств і дачних кооперативів (8 %); морські та річні водойми, об'єктами посягання на яких є човни, катери, яхти, будівлі на понтонах (3 %). За часом вчинення підпали вчиняються в основному у вечірній та нічний час, коли є мінімальна ймовірність знаходження біля місця вчинення злочину свідків, очевидців (85 %). Вдень вчиняються підпали у більшості випадків у державних установах або майна держслужбовців з метою викликати певний резонанс у суспільстві (15 %).

Типові сліди під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу можна поділити на групи: а) матеріальні сліди, що у свою чергу поділяються на: сліди-предмети: згорілі предмети обстановки; засоби підпалу; залишки

пристрою для запалювання легкозаймистої суміші; особисті речі злочинця; знаряддя зламу; сліди-речовини: залишки легкозаймистої суміші; вода, піна, що застосовувались для гасіння; біологічного походження тощо; сліди-відображення; б) ідеальні сліди, що залишились у пам'яті свідків, очевидців події або зафіксовані технічними пристроями: що характеризують особу злочинця; що характеризують розвиток пожежі, початок та шляхи поширення вогню, колір, запах полум'я і диму, силу вітру та напрямок при пожежах на відкритій місцевості; записи події злочину та дій правопорушника, зафіксовані на камери спостереження або мобільні телефони свідків, очевидців або самого злочинця; в) віртуальні або цифрові (електронні) сліди.

4. Особи, які вчинюють підпали характеризуються антисуспільною направленістю поведінки: пияцтва, вживання наркотиків. Під час учинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння 16 % осіб відповідно. Як правило, вони також схильні до вчинення інших видів злочинів: хуліганства, в сфері обігу наркотиків, грабежів. Риси характеру відрізняються жадібністю, зневагою до суспільних цінностей, егоїзмом, жагою до помсти тощо. При розгляді особи злочинця, як елемента криміналістичної характеристики злочину, вагомішими, на наш погляд, будуть не суб'єктивні дані, що характеризують вік, освіту тощо, а відомості, які характеризують відношення злочинця до об'єкта, на якому сталася пожежа, і осіб, що перебувають у виробничих чи побутових стосунках з цим об'єктом, тобто мотив і мета, що спонукають особу вчинити злочин. Встановлено, що мотиви вчинення підпалів у процентному співвідношенні виглядають таким чином: помста – 25 %, ревності – 21 %, сімейні конфлікти й особиста неприязність – 14 %, хуліганські мотиви – 28 %, користь, заздрість – 12 %.

Особа злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу має тісний зв'язок з особою потерпілого через мотив та мету вчинення злочину. Аналізом матеріалів кримінальних проваджень нами встановлено, що: близько 47 % потерпілих були близькими знайомими злочинця або родичами, 39 % були знайомі з ним за місцем проживання чи роботи, і лише близько 14 % до вчинення злочину не мали ніяких стосунків із злочинцем.

РОЗДІЛ 2

ЕТАПИ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

2.1. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу

Початок досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню, дослідженню та доказуванню є неодмінними елементами структури методики розслідування злочину окремого виду. Необхідно зазначити, що з моменту розробки криміналістичної характеристики, як складового елементу криміналістичної методики, думки вчених розділилися з приводу взаємозалежності та співвідношення між поняттям криміналістичної характеристики та предметом доказування. Окремі автори вважали, що предмет доказування входить у криміналістичну характеристику як структурний елемент.

Ми приєднуємося до думки науковців, які вважають, що предмет доказування та криміналістична характеристика злочину окремого виду є різними поняттями, хоча і входять у систему криміналістичної методики. Поняття предмета доказування належить до теорії доказів і відбиває необхідну сукупність суттєвих обставин, що підлягають установленню у конкретному кримінальному провадженні. Криміналістична характеристика є інформаційною моделлю, сукупністю відомостей про окремий вид злочину, є теоретичною складовою криміналістичної методики. Між ними існує зв'язок подібний співвідношенню вчення про злочин та теорії доказів, але у жодному разі ці поняття не є складовими один одного або тотожними. Знання елементів криміналістичної характеристики використовуються для вирішення завдань розслідування, що саме і полягають у доказуванні певних, властивих

саме цьому злочину, обставин. Позиції щодо відокремлення криміналістичної характеристики та предмета доказування дотримуються й інші науковці [83, с. 15; 98, с. 143; 198, с. 210]. Обставини, що підлягають доказуванню, є необхідним елементом в структурі методики розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Їх визначення надає розслідуванню цілеспрямованості, а їх встановлення дозволяє дати правильну оцінку події, забезпечує повноту та всебічність розслідування [198, с. 210]. Зважаючи на важливість розглядуваних категорій як для теорії криміналістики, так і для практики розслідування та різноплановість думок науковців щодо предмета доказування, вважаємо за потрібне розглянути зазначені дискусійні питання за напрямком розслідування знищення чи пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, що викликає значний резонанс у суспільстві.

Відповідно до ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самотійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування [99]. Зосередимо увагу на тому, що якщо відомості до ЄРДР щодо вчиненого кримінального правопорушення було внесено прокурором, то він, згідно ч. 7 ст. 214 КПК України зобов'язаний направити матеріали протягом 5 робочих днів керівнику органу досудового розслідування.

Щодо організаційно-правових форми початку кримінального провадження, О. А. Самойленко виділяє такі: а) безальтернативна форма полягає в отриманні слідчим заяви щодо вчиненого злочину, встановлення протягом 24 годин точних відомостей, що свідчать про його вчинення і, як наслідок реагування – активні дії з внесення таких відомостей до ЄРДР; б) альтернативна форма пов'язана з оціночною діяльністю слідчого оперативних джерел інформації про злочин. У разі негативної її оцінки матеріали повертаються до оперативного підрозділу для доопрацювання з

рекомендаціями слідчого щодо вчинення подальших дій; в) безініціативна форма реалізується слідчим фактичним супроводженням реалізації матеріалів оперативно-розшукової справи; г) ініціативна форма – самостійне виявлення слідчим кримінального правопорушення під час проведення досудового розслідування іншого кримінального провадження [175, с. 229-230].

У сучасних суспільно-політичних умовах, викликаних відкритою агресією з боку росії, зупинимось на особливостях початку досудового розслідування в умовах воєнного стану. Відповідно до ч. 1 ст. 615 КПК України запроваджується особливий режим досудового розслідування. У разі введення воєнного стану, коли якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР рішення щодо початку досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. У невідкладних випадках до винесення постанови щодо початку досудового розслідування може бути проведено огляд місця події. Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості [99]. В умовах воєнного стану технічну неможливість внесення відомостей до ЄРДР визначено наступними об'єктивні причинами: вихід комп'ютерного, мережевого обладнання зі строю, перебої зі зв'язком та електроенергією, відсутність доступу до мережі Інтернетом, проблеми з транспортом, відсутність доступу до території захоплених або блокованих адміністративних будівель [135, с. 11].

Відповідно до ч. 5 ст. 214 КПК постанова, що виноситься прокурором, слідчим або дізнавачем про початок досудового розслідування повинна містити наступні відомості: 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником

чи виявлених з іншого джерела; 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, які внесли відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про ЄРДР [99].

Незважаючи на достатню регламентацію у КПК України процесу початку досудового розслідування в умовах надзвичайного стану, залишаються окремі проблеми в діяльності уповноважених осіб, що впливають на визнання належності та допустимості доказів у кримінальному провадженні: а) у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України не визначено протягом якого часу та з якого моменту дізнавач, слідчий, прокурор може ухвалювати рішення щодо початку досудового розслідування; б) у ст. 615 КПК України не конкретизовано, чим повинен керуватися дізнавач, слідчий, прокурор для визнання відсутності технічної можливості внесення відомостей до ЄРДР, і а також яким чином сторони кримінального провадження, суд зможуть в подальшому переконатися, що дізнавач, слідчий, прокурор дійсно не мали технічної можливості внесення відомості до ЄРДР і що такі дані було внесено при першій можливості; в) визначений у ст. 615 КПК України особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану щодо початку досудового розслідування передбачає дізнавачем, слідчим, прокурором, у невідкладних випадках, до винесення постанови щодо початку досудового розслідування, можливість проведення лише огляду місця події, що призводить до невідповідності з ч. 3 ст. 214 КПК України, згідно з якою до внесення відомостей до ЄРДР для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, можуть бути відібрані пояснення, проведене медичне освідування, отримано висновок спеціаліста, знято показання технічних приладів і засобів, що мають функції відеозапису, вилучено засоби і знаряддя вчинення кримінального проступку, речі і документи тощо [51, с. 241-242].

Зі змісту ст. 214 КПК України зрозуміло, що приводами до початку розслідування можуть бути заяви чи повідомлення громадян або безпосереднє виявлення органами досудового розслідування ознак кримінального правопорушення. Аналізом матеріалів кримінальних проваджень за фактами пожежі встановлено, що початком розслідування слугували: заяви та повідомлення громадян у 75 %; повідомлення посадових осіб установ та організацій у 7 %; безпосереднє виявлення органами дізнання та досудового слідства ознак злочину 18 %. Інформація щодо фактів виникнення пожеж можуть надходити до оперативно-координаційного центру територіального органу Державної служби з надзвичайних ситуацій або до чергових частин та секторів реагування територіальних підрозділів патрульної поліції.

Всі повідомлення та заяви про події, пов'язані з пожежами, залежно від наявності чи відсутності в них достатніх даних, що вказують на ознаки того чи іншого складу злочину, можна, на наш погляд, розділити на три групи: а) ті, що містять достатньо інформації про ознаки злочину, вчиненого шляхом підпалу; б) ті, у яких такі дані неповні або їх недостатньо; в) ті, у яких відсутні достатні дані про ознаки того чи іншого складу злочину.

В останньому випадку, коли такі дані відсутні, розслідування не починається та дані до реєстру не вносяться. Це, наприклад, у випадку, коли при виникненні пожежі, є свідки або потерпілі, які прямо вказують на причини загоряння, що виникли у результаті їх недбалості. У випадку, коли наявних даних в матеріалах недостатньо для прийняття рішення про початок розслідування, необхідно провести перевірку існуючих матеріалів, у ході якої особливу увагу приділити збиранню даних, що вказують на ознаки злочину або відсутність таких ознак. Перевірку таких даних можливо почати проводити навіть у той час, коли пожежа триває шляхом опитування свідків, очевидців або власників майна чи представників підприємства, організації у приміщенні якої виникла пожежа.

Аналізуючи сутність підстав до початку кримінального провадження, В. С. Зеленецький зазначав, що вони являють собою єдність фактичного й юридичного, формуючи у свідомості суб'єкта пізнання переконання про необхідність початку кримінального провадження за відсутності обставин, що виключають прийняття такого рішення. Під фактичною стороною підстав слід розуміти наявність об'єктивно існуючих даних, зокрема пожежі, що спричинила тяжкі наслідки, тобто таких, які вказують на ознаки злочину. Юридичний бік підстав до початку кримінального провадження становить наявність ознак правопорушення, що можуть бути відображені у різного роду документах, зокрема протоколі огляду місця події, поясненнях свідків, очевидців чи інших осіб, що мають інформацію про виникнення пожежі [70, с. 77].

Як показує аналіз слідчої практики, встановити причину пожежі на початку розслідування буває досить важко, а іноді і неможливо. Як правило, вона встановлюється аналізом обставин, що вказують на ознаки підпалу вже після погашення вогню під час огляду місця події, опитування очевидців виникнення пожежі та з інших джерел. Вивчення практики розслідування злочинів даної категорії свідчить, що на початку кримінального провадження існують певні труднощі з кваліфікацією злочинів, пов'язаних з пожежами. Зокрема, викликає труднощі відмежування порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК України) від підпалів з метою умисного знищення чи пошкодження майна (ч. 2 ст. 194 КК України). Це пов'язано з тим, що основними обставинами, які впливають на правильну кваліфікацію протиправного діяння, є причина виникнення пожежі, форма власності згорілого чи пошкодженого майна та форма вини (необережність чи намір) конкретної особи. Визначення форми власності не викликає труднощів на відміну від визначення причини пожежі та форми вини, встановлення яких є завданням подальшого розслідування. Тому уявляється, що у випадках, коли причину пожежі та форму вини одразу встановити не можна, а пожежею пошкоджено майно чи заподіяно тілесні ушкодження,

сталось загибель людей чи інші значні наслідки, слід кваліфікувати протиправне діяння за ч. 2 ст. 194 КК України. Пізніше, якщо при розслідуванні буде встановлено, що пожежа виникла з інших причин, можлива перекваліфікація злочину за будь-якою зі статей, описаних нами раніше. Наприклад, у сучасних умовах війни з росією, причиною виникнення пожежі у будинках цивільних мешканців можуть бути влучання боєприпасів, мін, ракет або їх уламків. У такому випадку потрібно кваліфікувати злочинне діяння за ст. 438 КК України.

Фактичні дані, що є підставами для початку кримінального провадження мають безпосереднє відношення до обставин, що підлягають встановленню, дослідженню та доказуванню. Навіть, якщо початкові дані встановлено до внесення відомостей в ЄРДР, то на початковому і наступному етапах розслідування їх потрібно буде закріпити доказами, отриманими у результаті розслідування. Крім того, знання предмету доказування дозволить працівнику органу дізнання чи слідчому правильніше спланувати розслідування, визначити його межі та цілеспрямовано провести подальше розслідування. Тому, уявляється доцільним нижче розглянути обставини, що підлягають доказуванню.

Кримінальний процесуальний закон наводить перелік обставин, що підлягають доказуванню, який є загальним для всіх категорій кримінальних проваджень, у тому числі, вчинених шляхом підпалу. Перелік обставин, що підлягають доказуванню, визначений у ст. 91 КПК України, у якій вказується, що у кримінальному провадженні в тому числі підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення: час, місце, спосіб та інші обставини; 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, мотив і мета, форма вини; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, що впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, що виключають кримінальну відповідальність або є

підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від покарання або кримінальної відповідальності; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, що підлягають спеціальній конфіскації, одержано внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися для схиляння особи до вчинення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя його вчинення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [99].

Зміст кримінальних правопорушень, пов'язаних з виникненням пожеж, має певні особливості, зумовлені специфікою даного виду злочинів. Наявність самого факту пожежі та його шкідливих наслідків майже завжди очевидна, але, як зазначалося раніше, пожежа може мати кримінальний характер, а може й ні. Основною обставиною, що вказує на кримінальний характер пожежі, є причина її виникнення. З юридичної точки зору підпал є неконтрольованим горінням поза спеціальним вогнищем, що виникло внаслідок протиправного, кримінально караного діяння особи, у результаті якого настали суспільно небезпечні наслідки. На думку В. О. Коновалової обставини, що підлягають з'ясуванню у справах про пожежі, визначаються залежно від характеру події. Зокрема у провадженнях про підпали необхідно з'ясувати: а) спосіб вчинення і використані засоби; б) об'єкти; в) винну особу; г) співучасників; г) мотиви і мету; д) чи не було вчинено якого-небудь іншого злочину; е) наслідки; є) матеріальну шкоду; ж) причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення [91, с. 403]. На думку авторів підручника з методики розслідування окремих видів злочинів, необхідно встановити дані, що характеризують: обстановку, що передувала пожежі; обставини виникнення та розвитку пожежі; обстановку, що склалася

після пожежі [134]. На наш погляд, не можна чітко розділити обставини, що існували до, під час та після пожежі, оскільки вони взаємопов'язані та встановлювати їх потрібно майже одночасно. Обставини, що підлягають встановленню, на наш погляд, перш за все залежать від етапів розслідування та слідчої ситуації, що склалась на певному етапі.

Після отримання повідомлення про виникнення пожежі, одразу потребують встановленню наступні обставини:

1. Місце вчинення кримінального правопорушення. У досліджуваній категорії кримінальних проваджень під ним розуміють місце первісного виникнення пожежі, тому що злочином є не сама пожежа, як природне явище, а діяння певних осіб, що спричинили виникнення горіння, тобто, по суті, правопорушення відбувається в тому місці, яке згодом стає осередком пожежі. Встановлення географічного місця розташування об'єкта не являє особливих труднощів. В умовах міста або села таким даними є вулиця, номер дому чи квартири. При підпалі окремих об'єктів поза населеними пунктами потрібно зафіксувати місце відносно нерухомих орієнтирів, бажано з вказанням GPS координат. Складнішим є процес встановлення самого місця загоряння на місці події. Це є досить складним завданням і воно може бути вирішено як на початковому так і на подальшому етапах розслідування.

2. Час виникнення та тривалість пожежі. Цей елемент предмету доказування при розслідуванні підпалів має свої особливості, тому що пожежа, як протиправне діяння, займає визначений, як правило, досить тривалий проміжок часу. Для більш точної характеристики події кримінального правопорушення, на наш погляд, необхідно встановити не лише час виникнення пожежі, але в деяких випадках і час виявлення пожежі, час прибуття підрозділів служби з надзвичайних ситуацій, патрульної поліції, час припинення пожежі та ліквідації її наслідків. Окремі часові характеристики встановити досить нескладно, оскільки інформація щодо прийнятих повідомленні про пожежу міститься у відповідних підрозділах, куди вона надійшла.

3. Безпосередня причина пожежі. Відомості щодо причини виникнення пожежі є одними із найбільш значущих, що характеризують вину конкретної особи та пояснюють обставини її виникнення. В залежності від встановленої причини виникнення пожежі слідчий обирає ту чи іншу кваліфікацію кримінального правопорушення. За результатами огляду місця події, опитуванням свідків, очевидців причину пожежі може бути встановлено одразу. Але, як правило, це складний процес і на початковому етапі у багатьох випадках можливо встановити причину пожежі лише з певною долею ймовірності. Факт встановлення причини пожежі на початковому етапі потребує доказів, що здобуваються проведенням подальших слідчих (розшукових) дій.

4. Елементи обстановки місця підпалу після припинення пожежі. Як правило, такі елементи встановлюються та фіксуються за результатами огляду місця події. Потрібно приділяти увагу наслідкам пожежі, стану та локалізації слідів горіння, ступені обпалення окремих частин приміщення, залишки матеріалів, обладнання тощо.

В залежності від ситуаційної обумовленості, але, як правило, на подальшому етапі розслідування встановленню, дослідженню та доказуванню підлягають також наступні обставини:

1. Спосіб вчинення злочину. Спосіб має бути доведений фактичними даними, отриманими в результаті проведення передбачених законом слідчих (розшукових) дій, оскільки спосіб вчинення кримінального правопорушення має важливе значення для визначення ступеня суспільної небезпеки діяння та особи правопорушника. У процесі доказування способу вчинення злочину, пов'язаного з пожежею, необхідно з'ясувати такі питання: механізм виникнення горіння; засоби підпалу та джерела їх походження; якщо встановлено порушення правил пожежної безпеки, то які технічні неполадки пов'язані з причиною виникнення пожежі; умови та засоби, що були використані для інтенсифікації процесу горіння. Зважаючи, що спосіб вчинення злочину у криміналістиці має три складових, потрібно встановити,

чи були присутні дії злочинця, направлені на підготовку до вчинення злочину та на приховування його слідів.

2. Мета і мотиви кримінального правопорушення. Потрібно з'ясувати, чи дійсно дії злочинця були направлені на знищення або пошкодження майна та вони мали інший умислом.

3. Пожежно-технічна характеристика об'єкта, на якому сталася пожежа, що повинна включати: площу, кількість і взаєморозташування кімнат або приміщень, ступінь вогнестійкості, розміщення освітлювальної та силової електромережі, розташування водо- та газопроводів, систем вентиляції та кондиціонування повітря тощо. Цю інформацію можливо встановити опитуванням власників приміщення або працівників підприємств та організацій. Можливо також взяти у відповідних служб плани пошкоджених вогнем приміщень.

4. Наявність чи відсутність вогнебезпечних матеріалів та речовин, що можливо знаходились на об'єкті пожежі та у зоні горіння. Ці відомості впливають на визначення місця виникнення, швидкість і напрямок поширення вогню. Така інформація може бути отримана від потерпілих, свідків, очевидців або виявлена під час огляду місця події, з'ясована в процесі допитів відповідальних за промисловий об'єкт осіб, встановлена шляхом вивчення документації, що характеризує технологічний процес та інші особливості об'єкта.

5. Особливості технологічного процесу, якщо пожежа виникла на промисловому об'єкті. Ці відомості повинні характеризувати розміщення, умови та характер експлуатації присутнього на об'єкті технологічного устаткування, можливість впливу їх роботи на процес виникнення та характер пожежі.

6. Події й обставини, що безпосередньо передували виникненню пожежі. Це додаткові обставини чи події, що відбулися безпосередньо перед виникненням пожежі, і, в сукупності з раніше сформованими обставинами, спричинили пожежу. Вони являють собою більш-менш довгостроково

діючий місцевий фактор [134]. Для того, щоб з'ясувати причини, що спричинили виникнення пожежі та її наслідки, іншими словами, всю сукупність умов і обставин, у результаті яких виникла пожежа й які визначили характер і розміри її наслідків, необхідно, передусім, з великою точністю усвідомити специфіку місцевих умов, порядку, укладів, тобто обстановку, що склалася на об'єкті за період його функціонування. Тільки тоді складеться об'єктивне уявлення про дії чи бездіяльність тих чи інших осіб, що призвели до створення пожежонебезпечних умов, про події й обставини, що викликали загоряння.

7. Розмір нанесених збитків. При встановленні цієї обставини доцільно запрошувати спеціалістів відповідного профілю або призначати судово-економічну експертизу.

8. Відомості, що характеризують особу злочинця. При цьому встановлюються його соціально-демографічні дані, особистісні характеристики, його зв'язок з особою власника знищеного або пошкодженого майна тощо. Потрібно також встановити психічне ставлення особи до своїх дій та їх наслідків. Для цього необхідно дослідити поведінку підозрюваного в період виникнення та після ліквідації пожежі, мету та мотив правопорушення.

Крім того, встановлюються обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності підозрюваного, а також інші обставини, що характеризують його особистість. Для об'єктивності та повноти розслідування у провадженнях про підпал необхідно досліджувати наявність обставини, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність. Пом'якшуючі: добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; вчинення злочину внаслідок збігу важких особистих чи сімейних обставин; учинення правопорушення під впливом погрози чи примусу або з наявності матеріальної, службової чи іншої залежності; вчинення злочину жінкою в стані вагітності; щире каяття чи явка з повинною, а також активне сприяння розслідуванню й інші обставини, що можуть бути визнані такими, які

пом'якшують відповідальність, згідно ст. 66 КК України. Згідно зі ст. 67 зазначеного кодексу обставинами, що обтяжують відповідальність при розслідуванні підпалів можуть бути: вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів; вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою; тяжкі наслідки, завдані злочином; вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного; вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; вчинення злочину загальнонебезпечним способом; вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів [99].

2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та відповідний ним алгоритм діяльності слідчого

Розслідування кримінальних правопорушень є складним пізнавальним процесом, під час якого слідчий послідовно вирішує завдання на кожному етапі. Збираючи інформацію щодо кримінального правопорушення та його учасників, він поступово наближається до головної мети – завершення досудового розслідування та ухвалення рішення відповідно до вимог закону. Одним із принципів криміналістичної методики є послідовність дій під час збору доказів, що базується на наукових положеннях і практичних рекомендаціях, які допомагають організувати розслідування різних видів правопорушень. Іншим важливим принципом є ситуаційність та етапність, коли слідчий оцінює обставини, визначає завдання, приймає тактичні рішення, застосовує відповідні методи і отримує результат, що впливає на розвиток та вирішення нової слідчої ситуації.

Традиційно розслідування поділяють на три етапи: початковий, наступний (подальший) і завершальний. Проте науковці зазначають, що в

сучасних умовах ця періодизація потребує перегляду. Зокрема, завершальний етап пропонують не виділяти окремо, оскільки він здебільшого характеризується організаційною роботою, що включає аналіз доказів, систематизацію матеріалів і прийняття рішення про завершення розслідування відповідно до ст. 283 КПК України [99]. Однак думки науковців однастайні у визначенні початкового етапу розслідування як найбільш вагомого. Саме тому, розробка алгоритму дій слідчого на цьому етапі є завданням будь-якої криміналістичної методики.

Етап розслідування, за визначенням А. Ф. Волобуєва, є проміжним пунктом розслідування, що характеризує стан слідства з точки зору вирішення його завдань і визначається прийнятими процесуальними рішеннями [37, с. 185]. О. В. Пчеліна розглядає етап розслідування як «окремий проміжок часу у рамках якого за конкретних умов розслідування вживається система дій, спрямованих на вирішення спільних тактичних завдань (як стратегічних, так і проміжних) розслідування» [167, с. 247]. Як зазначалось нами вище, більшість науковців виділяють початковий і наступний етапи розслідування. Р. Л. Степанюк вважає, що початковий етап починається з моменту початку досудового розслідування і продовжується до виконання всіх можливих слідчих (розшукових) дій, обумовлених слідчою ситуацією, а наступний – до повного завершення досудового розслідування [192, с. 121]. На думку І. В. Пирога, етапи розслідування мають суттєве значення для криміналістичної методики та мають бути поділені за криміналістичними критеріями, що ґрунтуються на наявній у певний момент розслідування інформації щодо події злочину та наявності даних щодо особи підозрюваного, яка, у свою чергу, впливає на формування слідчих ситуацій та, відповідно, завдань, що підлягають вирішенню по кожній з них [138, с. 166].

Більшість науковців приділяють увагу початковому етапу розслідування, тому що отримані на цьому етапі дані значною мірою визначають перелік і успішність дій на наступному етапі та впливають на

вирішення завдань всього розслідування. Характеристиками початкового етапу є: наявність недостатньої інформації щодо події злочину; значна кількість версій, що підлягають перевірці; недостатність часу для проведення слідчих (розшукових) дій тощо. Зазначене в цілому впливає на формування завдань та функцій цього етапу, виконання яких є обов'язковим для проведення процесуальних дій на подальшому етапі. На думку О. В. Лускатова, на початковому етапі розслідування потрібно виконати наступні дії: висунути всі можливі реальні версії події та заходи щодо їх перевірки; спланувати слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії; виконати частину або всі, за можливості, заплановані дії; зібрати та закріпити докази, що можуть бути втрачено; прийняти заходів щодо встановлення, розшуку та затримання підозрюваних; почати збирання даних, що характеризують особу підозрюваних; прийняти заходи щодо відшкодування матеріальних збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням; виявити причини та умови, що сприяли вчиненню правопорушення. Слідчі (розшукові) дії та інші заходи на початковому етапі, як правило, носять невідкладний, пошуковий характер, відрізняються щільністю, інтенсивністю, високим темпом організації і проведення [92, с. 414].

Завданнями початкового етапу розслідування, на думку А. Ф. Волобуєва, до якої ми приєднуємось, є: встановлення часу, місця та інших обставин вчиненого кримінального правопорушення, його суті, а також виявлення, вилучення та фіксація слідів, що з часом під впливом негативних факторів можуть зникнути або бути знищеними; встановлення, розшук і затримання особи, підозрюваної у вчиненні правопорушення або вибір запобіжного заходу; збирання доказів, достатніх для пред'явлення особі підозри хоча б за одним з епізодів злочинної діяльності [38, с. 97]. Після отримання даних, що підтверджують причетність певної особи у вчиненні кримінального правопорушення, завдання початкового етапу вважаються виконаними.

Слідча ситуація є сукупністю обставин конкретного кримінального правопорушення, що встановлюються слідчим, прокурором чи судом під час його розкриття, розслідування та попередження. Вона складається з двох основних компонентів: об'єктивних факторів – це вже відомі на момент розслідування обставини, що охоплюють речові докази та особистісні джерела інформації; суб'єктивних факторів – умов, що залежать від самого слідчого: його професійного рівня, досвіду, мислення, пам'яті, стану здоров'я та психофізіологічних якостей [172, с. 302]. І. В. Пиріг та М. М. Єфімов визначають слідчу ситуацію, як сукупність умов, які склалися у процесі розслідування, створюють певну обстановку в окремий момент, що ставить перед слідчим проблему обрання відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень. Формування слідчої ситуації залежить від чинників психологічного, інформаційного, процесуального, тактичного, матеріального й організаційно-технічного характеру [56, с. 24].

Під час розслідування можуть виникати непередбачувані ситуації, що потребують ретельного планування дій і високого рівня професіоналізму. При цьому знання типових алгоритмів розв'язання стандартних слідчих ситуацій, розроблених криміналістикою, значно полегшує роботу. Типові слідчі ситуації ґрунтуються на науковому узагальненні спільних ознак, характерних для певної групи окремих ситуацій розслідування. Вони мають важливе значення для розробки програм розслідування кримінальних правопорушень і є невід'ємною частиною криміналістичної методики. Конкретна слідча ситуація є унікальною комбінацією обставин, що виникає на певному етапі розслідування. Вони відрізняються одна від одної, їх складно передбачити та неможливо заздалегідь розробити алгоритм дій, вимагають розробки індивідуальних версій і рекомендацій, що враховують особливості кримінального провадження. Водночас знання алгоритмів дій у типових слідчих ситуаціях дає можливість ефективніше працювати в конкретних умовах.

В методиці розслідування окремих видів кримінальних правопорушень

науковцями розроблено типові слідчі ситуації, що стосуються взагалі розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами. Окремо ж, типові слідчі ситуації умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, не розглядались. Це частково обґрунтовано пояснюється тим, що на початку розслідування іноді дуже важко встановити, що правопорушення вчинено саме шляхом підпалу, а не в інший спосіб. Найбільш загальні типові слідчі ситуації, пов'язані саме з встановленням факту очевидності правопорушення визначає М. В. Салтевський: 1) причина пожежі очевидна, встановлена на основі «слідової картини» (майно знищено, людям заподіяні збитки); 2) причина пожежі неочевидна і вимагає встановлення у ході попереднього слідства [172, с. 541]. В. О. Коновалова також виділяє дві типові слідчі ситуації: «а) є дані про подію злочину та спосіб його вчинення, особа злочинця невідома; б) є дані про подію злочину, проте спосіб його вчинення і особа злочинця невідомі» [130, с. 457]. Зі встановленням причини виникнення пожежі пов'язує типові слідчі ситуації М. І. Скригонюк, виділяючи наступні: 1) причину виникнення пожежі не встановлено; 2) причина виникнення пожежі очевидна (підпал), але особа злочинця невідома; 3) причина виникнення пожежі очевидна (підпал), встановлено підозрювану особу [179, с. 351]. На основі аналізу первинної інформації про пожежу В. В. Колесніков виділяє наступні типові слідчі ситуації: а) первинна інформація щодо пожежі містить достовірні дані про ознаки (сліди) підпалу; б) первинна інформація щодо пожежі містить достовірні дані про те, що вона виникла внаслідок неналежної поведінки людей, при цьому залишається незрозумілим, були ці дії умисними чи необережними; в) первинна інформація щодо пожежі не містить достовірних даних про те, що вона виникла внаслідок «людського фактору» [90, с. 132-133]. Такі ж самі типові слідчі ситуації виділяють автори посібника Національної академії внутрішніх справ [134]. В свою чергу, А. І. Кунтій виділяє наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) є інформація щодо події правопорушення та достатньо відомостей про спосіб його вчинення та особу

підозрюваного; 2) є інформація щодо події правопорушення, способу його вчинення, однак особа підозрюваного невідома чи відомостей про неї дуже мало; 3) є інформація щодо події правопорушення, однак спосіб його вчинення й особа правопорушника невідомі [95, с. 757-758].

Зважаючи на наведені вище думки науковців, результати вивчення матеріалів судово-слідчої практики, можна виділити наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу:

1. Є ознаки кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 194 КПК України), але особа злочинця невідома, відсутня будь-яка інформація про нього, немає свідків, очевидців.

2. Є ознаки кримінального правопорушення, особа злочинця невідома, присутні свідки, очевидці, є інформація щодо зовнішності злочинця та напрямку його відходу з місця події.

3. Є ознаки кримінального правопорушення, є достовірна інформація про особу злочинця, але він не затриманий і переховується від слідства.

4. Є ознаки кримінального правопорушення, злочинця затримано одразу після вчинення злочину.

При цьому ми вважаємо, що причину пожежі (підпал) вже остаточно встановлено, або є вагомі дані, що свідчать про вчинення саме підпалу.

Перша типова слідча ситуація виникає після надходження заяви від громадян або після виявлення пожежі працівниками поліції та на момент пожежі в наявності може бути лише інформація щодо місця підпалу, часу та матеріальних цінностей, що знаходились на місці пожежі. При цьому відсутня інформація щодо особи підозрюваного або підозрюваних, очевидці та свідки події відсутні (60 % випадків).

Для вирішення завдань на початковому етапі багато в чому залежить від організації розслідування, зокрема, ще на етапі до внесення відомостей до ЄРДР. Від початкової інформації, що надійшла до органу досудового розслідування від співробітників чергової частини поліції та їх дій, у багатьох

випадках залежить успіх всього розслідування. Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України передбачено основні невідкладні організаційні дії працівників чергової частини поліції. Зокрема вони повинні:

- а) з'ясувати: час, місце та обставини пожежі; адресу та назву об'єкта, на якому сталася пожежа; наявність жертв або потерпілих, стан їх здоров'я та місце перебування; установчі дані та місце перебування заявника;
- б) зареєструвати повідомлення в установленому порядку;
- в) негайно поінформувати диспетчера територіального органу ДСНС;
- г) негайно направити на місце події СОГ та інші наряди поліції для охорони місця події та публічного (громадського) порядку в районі пожежі, рятування людей, матеріальних цінностей та забезпечення їх збереження;
- д) негайно доповісти начальнику органу поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу поліції та до чергової служби вищого рівня;
- д) за наявності потерпілих викликати на місце пожежі бригаду екстреної медичної допомоги та, за необхідності, аварійно-рятувальні служби;
- е) у разі виникнення масштабних пожеж або пожеж із людськими жертвами повідомити чергових прокуратури, територіального органу (підрозділу) СБУ, інших органів державної влади та місцевого самоврядування;
- є) надіслати до чергової служби вищого рівня інформацію про обставини масштабних пожеж та пожеж із людськими жертвами [157].

Після виконання зазначених організаційних заходів проводяться початкові слідчі (розшукові) дії залежно від слідчих ситуацій. Дії слідчого у першій, визначеній нами ситуації, мають бути направлено на вирішення наступних завдань розслідування: встановлення особи або групи злочинців, встановлення очевидців та свідків пожежі, встановлення розміру майнового збитку та переліку згорілих речей, встановлення способу вчинення підпалу.

Щодо способу вчинення підпалу, то можливі наступні версії: злочин вчинено з використанням горючих і легкозаймистих рідин; було використано

речовини чи матеріали, здатні до самозаймання; застосування відкритого джерела вогню; було використано технічні пристрої виробничо-побутового призначення або спеціально виготовлені для вчинення злочину. Типовими версіями щодо особи злочинця можуть бути: особи, раніше засуджені за вчинення подібних злочинів, а саме проти власності та корисливо-насильницьких, а також злочинів проти громадської безпеки; родичі, знайомі потерпілих, особливо ті, з якими були неприявні відносини; сторонні особи.

По першій слідчій ситуації проводяться наступні слідчі (розшукові) дії:

- огляд місця події під час якого звертається увага на виявлення слідів, що підтверджують вчинення злочину шляхом підпалу, а також виявлення вогнища займання;

- допит потерпілого на місці події;

- виявлення свідків, очевидців шляхом подвірного по квартирному обходу території, що доручається працівникам оперативних підрозділів;

- призначення пожежно-технічної та інших експертиз, в основному, для вирішення діагностичних та ситуаційних завдань, залежно від характеру вилучених під час огляду об'єктів;

- перевірити за криміналістичним обліками раніше засуджених осіб, особливо таких, які щойно звільнились та проживають у районі місця пожежі;

- допитати членів сім'ї потерпілого, родичів, знайомих;

- вивчити розкриті та нерозкриті злочини даної категорії, вчинені у даній місцевості;

- надати доручення оперативним працівникам на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

В залежності від на об'єму інформації, якою володіє слідчий, негласними слідчими діями можуть бути такі:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) може здійснюватися, у тому числі, під час знаходження підозрюваного у місцях попереднього тримання;

- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);
- огляд та виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України);
- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) є дуже ефективним засобом визначення причетності особи до вчиненого злочину, у разі, якщо буде встановлено знаходження його неподалік від місця вчинення злочину у момент його вчинення;
- спостереження за особою, реччю або місцем (ст. 269 КПК України) може проводитись у громадських місцях, за місцем мешкання знайомих та родичів з метою встановлення контактів особи з використанням спеціальної техніки, якою забезпечені органи поліції, в тому числі засобами фото-, відеофіксації;
- використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) є дієвим засобом отримання інформації щодо особи підозрюваного, співучасників правопорушення, що може бути отримана від друзів, сусідів, знайомих.

Друга та третя типові слідчі ситуації є найбільш сприятливими відносно першої, оскільки хоча й особа злочинця невідома, є певні відомості про нього, які можна отримати від свідків, очевидців (14 %). Це інформація щодо зовнішності злочинця та напрямку його руху з місця події або ж інформація щодо конкретної особи або місця його мешкання. Типовими завдання розслідування у даних ситуаціях є встановлення місця перебування підозрюваного, його затримання; збирання доказів, що спростовують або підтверджують причетність підозрюваного до вчинення злочину, а також встановлення матеріальних збитків, способу, мети та мотивів вчинення

злочину. Типовими окремими версіями щодо особи підозрюваного можуть бути: злочин вчинено особою або особами, відомості чи ознаки яких містяться в отриманій від свідків інформації; вчинено іншими особами.

Алгоритми дій слідчого щодо вирішення зазначених типових слідчих ситуацій може бути наступним:

- провести огляд місця пожежі;
- допитати свідків, очевидців;
- допитати потерпілого;
- скласти суб'єктивний портрет підозрюваного за описом ознак та композиційний фоторобот;
- надати доручення працівникам оперативних підрозділів на розшук злочинця за складеним фотороботом;
- надати відомості щодо вчиненого злочину засобом масової інформації, в тому числі щодо ознак зовнішності злочинця;
- у разі встановлення конкретного місця проживання або можливого появи, зробити засідки у зазначених місцях;
- за результатами огляду призначити пожежно-технічну та інші необхідні експертизи;
- перевірити за криміналістичним обліками раніше засуджених осіб, особливо таких, які щойно звільнились та проживають у районі місця пожежі;
- надати доручення оперативним працівникам на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Четверта типова слідча ситуація є найбільш сприятливою для розслідування (26 %). У даному випадку початковий і подальший етапи розслідування проходять паралельно і слідчі (розшукові) дії, властиві кожному з них, переплітаються між собою. Типовими завданнями розслідування у даній ситуації є: формування доказової бази на підтвердження або спростування вини підозрюваного, встановлення можливої причетності підозрюваного до вчинення інших аналогічних

злочинів, пошук можливих співучасників, організаторів або підбурювачів, встановлення способу вчинення, мотивів та мети злочину. Типовими версіями у даному випадку будуть: злочин вчинено затриманою особою або у вчиненні злочину брали участь інші особи.

Перелік дій слідчого у зазначеній ситуації може бути наступний:

- затримання підозрюваного, його особистий обшук, огляд одягу;
- встановлення особи підозрюваного;
- допит підозрюваного;
- допит свідків, очевидців;
- огляд місця події;
- обшук за місцем проживання підозрюваного;
- слідчий експеримент з підозрюваним;
- призначення необхідних експертиз, в тому числі ідентифікаційного характеру.

2.3. Особливості подальшого етапу розслідування

Після проведення слідчих (розшукових) дій, направлених на встановлення та затримання правопорушника завдання початкового етапу розслідування вважаються вирішеними. Після цього слідчі (розшукові) мають бути спрямовані на отримання доказової інформації, доведення або спростування вини затриманого, що і є основним завданням наступного або подальшого етапу розслідування.

На подальшому етапі, на думку В. Д. Берназа та М. В. Салтевського, слідчий аналізує все що досягнуто на початковому етапі та у залежності від ситуації, що склалася, здійснює подальше планування розслідування за обраним напрямком, відповідно до якого проводяться слідчі (розшукові) [13, с. 201]. На подальшому етапі розслідування, на думку О. В. Лускатова, відбувається: висунення додаткових версій під час встановлення нових обставин вчинення злочину; планування слідчих (розшукових) та інших дій;

визначення особи чи кола осіб, винних у вчиненні злочину; закінчується збір доказів, оцінка їх повноти і системності; завершується збір даних, що характеризують особу підозрюваного; виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину та прийняття заходів профілактичного характеру; обрання запобіжного заходу; складання обвинувального акту. На цьому етапі слідчий має обсяг інформації, достатній для розв'язання питань, що виникли на початковому етапі розслідування у разі, коли відповіді на них мали вірогідний характер. В зв'язку з появою підозрюваного, значна частина процесуальних дій проводиться щодо цієї процесуальної фігури. Головним завданням даного етапу є повне та всебічне дослідження всіх обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [92, с. 414-415].

Характерними рисами подальшого етапу розслідування В. В. Тіщенко вважає наступні: постійний аналіз і синтез інформації, перевірка доказів і контрдоказів (наприклад, посилення на алібі, перекладання своєї винності на іншого учасника злочину тощо); необхідність підвищення якості та кількості криміналістичної інформації, а також її обробка: відкидання зайвої непідтвердженої доказами та доповнення якісною новою; залучення великої кількості нових учасників – свідків, фахівців, експертів, слідчих і оперативних працівників, особливо при створенні слідчо-оперативної групи або слідчих бригад; виявлення та розслідування нових епізодів злочинної діяльності підозрюваних; розробка розгорнутого плану розслідування, що передбачає перевірку версій, вирішення всіх поставлених завдань; прийняття тактичних рішень у зв'язку з виникненням різних конфліктних ситуацій, що створюються як з підозрюваними, так і з іншими особами; прийняття процесуальних рішень, що вимагають розгорнутих обґрунтувань: винесення постанов про залучення як обвинуваченого, обрання запобіжного заходу, призначення судових експертиз тощо; проведення слідчих (розшукових) дій, що вимагають значних організаційних зусиль; вирішення завдань шляхом проведення тактичних операцій; прийняття низки остаточних рішень за кримінальним провадженням щодо злочинної діяльності, що розслідувалась в

цілому та за її окремими епізодами [199, с. 196–197].

До головних завдань подальшого етапу розслідування А. Ф. Волобуєв відносить наступні: формування системи доказів обвинувачення особи у вчиненні злочину, що будуть відображені в обвинувальному акті; встановлення всіх співучасників та збирання доказів для їх обвинувачення; забезпечення відшкодування заподіяних збитків; збирання інформації щодо особи підозрюваного. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування визначаються позицією, що займає особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення [90, с. 13].

І. В. Пиріг звертає увагу на таку ознаку етапів розслідування, як ситуаційність. Якщо на подальшому етапі зібрані докази вказують на невинуватість підозрюваного у вчиненні правопорушення, розслідування повертається на початковий етап, після якого, у свою чергу, настає подальший [138, с. 166]. Продовжуючи свою думку, науковець зазначає, що планування розслідування кримінальних правопорушень на подальшому етапі забезпечує виконання наступних завдань: формування системи доказів, що містять фактичні дані щодо обставин події кожного злочинного епізоду, який розслідується та причетних до нього осіб; встановлення характеру та ступеня участі підозрюваного в інших правопорушеннях; послідовне та оптимальне використання всіх наявних засобів доказування: слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій та комбінацій, можливостей використання спеціальних знань та застосування техніко-криміналістичних засобів; встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та вжиття заходів щодо їх усунення; забезпечення відшкодування заподіяних вчиненням злочину матеріальних збитків, можливої конфіскації майна [247, с. 250].

В цілому ми погоджуємось з наведеними думками вчених і вважаємо, що дії слідчого на подальшому етапі повинні бути направлені не тільки на збирання інформації, а й на її систематизацію та оцінку. При цьому потрібно оцінювати достовірність та повноту відомостей, одержаних на початковому

етапі, не виключаючи можливості отримання додаткової інформації. в залежності від позиції підозрюваного та його дій, які можуть. Таким чином, характерною рисою подальшого етапу є процес доказування. Слідчі ситуації подальшого етапу розслідування формуються в залежності від позиції підозрюваного та його відношення до вчиненого кримінального правопорушення, яка може сприяти проведенню розслідування або протидіяти йому.

Враховуючи думки вчених та результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень за фактами підпалів, можна виділити типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування:

1. Підозрюваний повністю визнає свою провину, сприяє проведенню розслідування, в наявності докази його винуватості, він погоджується на відшкодування збитків, спричинених злочином (67 %).

2. Підозрюваний повністю визнає свою провину, але злочин вчинено в умовах неочевидності за відсутності свідків і доказів його вини недостатньо (10 %).

3. Підозрюваний не визнає своєї участі у вчинені злочину, але є достатньо доказів, що підтверджують його провину (15 %).

4. Підозрюваний не визнає своєї провини, відмовляється співпрацювати зі слідством, доказів обвинувачення недостатньо (8 %) [Додаток А].

На думку А. І. Кунтія на подальшому етапі розслідування знищення або пошкодження майна проводять такі процесуальні дії: а) затримання підозрюваного осіб; б) повідомлення про підозру; в) допит підозрюваного; г) вирішення питання про обрання запобіжного заходу; г) проведення освідування підозрюваного; д) проведення обшуку за місцем проживання та роботи підозрюваного; е) застосування заходів забезпечення кримінального провадження: тимчасовий доступ до речей та документів, арешт майна, тимчасове вилучення майна; є) проведення слідчого експерименту; ж) одночасний допит у разі наявності суперечностей у показаннях; з) призначення експертиз: наркологічної, психіатричної [95, с. 760-761].

Погоджуючись з думкою вченого, вважаємо, що вказані дії потрібно диференціювати залежно від типових слідчих ситуацій.

Перша ситуація, коли підозрюваний визнає повністю свою провину та співпрацює зі слідством є найбільш сприятливою для розслідування. Однак, така їх позиція не повинна повністю виключати можливість висунення версії щодо надання підозрюваними неправдивих показань, наприклад, з метою сприяння ухиленню від кримінальної відповідальності співучасників, або з метою ухилення окремих із них від кримінальної відповідальності по інших, більш тяжких епізодах злочинної діяльності. У цій ситуації можливо проведення наступних організаційних та слідчих (розшукових) дій:

- вивчення особистих характеристик підозрюваного, способу життя, звичок, при наявності злочинного досвіду тощо, що дозволяє дасть змогу визначити справжню мету та мотив кримінального правопорушення;
- у разі виникнення версії щодо вчинення злочину у групі, вжити заходів щодо встановлення всіх учасників вчиненого злочину, зокрема шляхом повторного допиту самого підозрюваного, а також свідків, очевидців, його родичів і знайомих;
- організація заходів профілактичного характеру з метою запобігання вчинення нового аналогічного злочину: профілактичні бесіди з населенням, особливо з мешканцями, які проживають за місцем вчинення правопорушення, інформування громадських організацій, інструктаж працівників патрульної поліції тощо;
- призначення товарознавчої експертизи для визначення розміру збитків, заподіяних вчиненням злочину.

Друга слідча ситуація також є сприятливою для розслідування, але більш складною для вирішення, оскільки може виникнути ситуація при якій підозрюваний змінить свої показання та загалом позицію сприяння розслідуванню або визнає свою провину частково. За вказаною типовою слідчою ситуацією необхідно проводити всі можливі заходи, спрямовані на збирання доказів, що підтверджують вину підозрюваного:

- повторний допит свідків, очевидців, родичів, друзів для уточнення свідчень та їх співставлення з показаннями інших осіб;
- зіставлення показань допитуваних з результатами проведених раніше слідчих (розшукових) дій та з іншими матеріалами кримінального провадження;
- обшук за місцем проживання підозрюваного та в місцях можливого зберігання речових доказів (місце роботи, сарай, гараж, дача тощо) з метою виявлення та вилучення предметів, що мають відношення до кримінального правопорушення, включаючи знаряддя вчинення злочину (пристрої, легкозаймисті матеріали тощо);
- пред'явлення підозрюваного для впізнання, в тому числі за фото-, відеозображенням з камер спостереження, за функціональними ознаками тощо;
- слідчий експеримент з відтворення дій злочинця на місці події, а також для проведення необхідних дослідів чи випробувань з метою встановлення механізму події;
- в залежності від вилучених на місці події слідів відібрання зразків для порівняльного дослідження: біологічного походження (слина, піт, кров, сеча), відбитків рук тощо;
- призначення експертиз ідентифікаційного характеру: трасологічної, дактилоскопічної тощо.
- перевірка на причетність до вчинення інших кримінальних правопорушень за криміналістичними обліками Експертної служби МВС: дактилоскопічному, транспортних засобів, взуття, знарядь зламу, генетичних ознак людини тощо;
- перевірка за обліками Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України.

Третя і четверта типові слідчі ситуації визначаються категоричним запереченням провини з боку підозрюваного та відмовою співпрацювати зі слідством, що супроводжується неправдивими показаннями з боку

підозрюваного або відмовою від дачі показань. Факт заперечення провини, як правило, обґрунтовується підозрюваним. Можливо також неповне визнання провини, що є наслідком інакшого оцінювання підозрюваним своїх дій, ніж їх оцінює слідчий та зазначає у повідомленні про підозру. Обрання такої позиції з боку підозрюваного може бути обумовлено наявністю чи відсутністю прямих або непрямих доказів щодо обставин події кримінального правопорушення, зокрема недостатністю саме прямих доказів.

Для вирішення третьої типової слідчої ситуації слідчому необхідно скористатися наявними в нього доказами для того, щоб схилити підозрюваного до дачі правдивих показань. Основною слідчою (розшуковою) дією у даному випадку є допит, проведений повторно з використанням всіх можливих тактичних прийомів і комбінацій, спрямований на подолання протидії розслідуванню, в даному випадку, у конфліктній ситуації. Основними тактичними прийомами під час проведення допиту повинно бути пред'явлення доказів, що є у розпорядженні слідчого.

Четверта типова слідча ситуація є найбільш несприятливою для розслідування. Для її вирішення потрібно застосовувати весь комплекс організаційних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій для отримання доказової інформації та переконання підозрюваного у помилковості його позиції. Зокрема необхідно провести:

- ретельний аналіз матеріалів кримінального провадження, співставлення існуючої інформації з показаннями підозрюваного;
- повторний допит підозрюваного зі застосуванням тактичних прийомів подолання протидії розслідуванню;
- у разі вчинення правопорушення у співучасті встановити роль кожного з учасників у механізмі розслідуваного злочину та злочинної діяльності, якщо виявлено декілька епізодів;
- допит як свідків родичів, друзів підозрюваних з отриманням відомостей про обізнаність їх у злочинній діяльності;
- повторний допит очевидців, свідків для уточнення їх показань та

встановлення алібі підозрюваного;

- зіставлення результатів проведених раніше слідчих (розшукових) дій з показаннями всіх учасників;

- обшук за місцем проживання підозрюваного та у місцях можливого зберігання речових доказів: на робочому місці, сараї, гаражі, дачному будинку тощо, з метою виявлення та вилучення предметів, що мають відношення до кримінального правопорушення, включаючи знаряддя вчинення злочину: пристрої, легкозаймисті матеріали тощо;

- вилучення під час обшуку засобів зв'язку та комп'ютерної техніки, її огляд з метою виявлення інформації щодо можливого спілкування із замовниками підпалу або відомостей, отриманих підозрюваним із мережі Інтернет про запалювальні речовини, засоби запалювання, вибухові речовини та пристрої тощо;

- пошукові дії з виявлення нових можливих свідків події, пред'явлення їм для впізнання підозрюваного;

- слідчий експеримент з очевидцями злочину та пред'явлення його результатів підозрюваному;

- відібрання зразків для порівняльного дослідження в залежності від вилучених на місці події слідів: біологічного походження (слина, піт, кров, сеча), відбитків рук тощо та призначення експертиз ідентифікаційного характеру: трасологічної, молекулярно-генетичної, дактилоскопічної тощо.

- перевірка на причетність до вчинення інших кримінальних правопорушень за криміналістичними обліками Експертної служби МВС: дактилоскопічному, транспортних засобів, взуття, знарядь зламу, генетичних ознак людини тощо;

- перевірка за обліками Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України;

- аналіз матеріалів кримінальних проваджень, суб'єктами вчинення у яких були учасники розслідуваного кримінального правопорушення;

- опитування, а можливо і допити осіб, які проходили співучасниками

за правопорушеннями, що були раніше вчинені підозрюваними;

Оскільки у даній ситуації обрання такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, може бути недоцільним, потрібно доручити працівникам оперативних підрозділів проведення наступних негласних слідчих (розшукових) дій:

- аудіо-, відеоконтроль особи;
- накладення арешту на кореспонденцію;
- огляд та виїмка кореспонденції;
- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж;
- зняття інформації з електронних інформаційних систем;
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу;
- спостереження за особою, річчю або місцем може проводитись у громадських місцях і за місцем мешкання знайомих та родичів;
- використання конфіденційного співробітництва.

Загроза підпалів набуває особливої актуальності у сучасних умовах військової агресії росії проти нашої країни. Метою підпалів може бути не тільки пошкодження або знищення майна громадян, а й посягання на основи громадського порядку та безпеки, авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, майно окремих категорій громадян: працівників правоохоронних органів, журналістів, військовослужбовців.

Протягом 2024 року почастишали випадки підпалів автотранспорту, що належить військовим частинам або знаходяться у приватному володінні військовослужбовців. Вказаний автотранспорт, незалежно від його фактичної приналежності, тобто права власності, використовується військовими для прибуття на місце служби, доставки необхідного для функціонування військової частини вантажу, медикаментів тощо. Відповідно знищення чи пошкодження такого автотранспорту тим чи іншим чином перешкоджає законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань,

що підпадає під кваліфікацію ст. 114-1 КК України [100]. У разі знаходження автомобіля у приватному володінні військовослужбовця, такий злочин визначається як умисне знищення або пошкодження майна та кваліфікується за ч. 2 ст. 194 КК України [100]. За статистичними даними Офісу Генерального прокурора України у 2024 році зареєстровано 840 злочинів, кваліфікованих за ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань», з яких лише у 301 випадку особам повідомлено про підозру. За ч. 2 ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна, вчинене шляхом підпалу» зареєстровано 703 кримінальних провадження, з яких повідомлення про підозру пред'явлено у 436 випадках [156]. Аналіз статистичних даних свідчить про значну кількість вказаних кримінальних правопорушень та відносно незначний ступінь їх розкриття, що зважаючи на їх суспільну небезпеку, вимагає від правоохоронних органів посиленої уваги та вжиття дієвих заходів щодо проведення їх швидкого та якісного розслідування.

На початковому етапі розслідування, коли у розпорядженні слідчого знаходиться недостатньо інформації щодо події злочину та особи, яка його вчинила потрібно проаналізувати та використати під час розслідування елементи криміналістичної характеристики. Під час аналізу способу вчинення злочину потрібно звернути увагу на підготовчу стадію під час якої злочинець обирає засоби та спосіб запалювання, що реалізується у закупівлі легкозаймистих речовин, підготовці запалюючих сумішей, конструюванні приладів запалювання тощо. У зв'язку з цим, під час розслідування необхідно обстежити найближчі супермаркети та господарські магазини, де можливо купити легкозаймисті суміші. При цьому потрібно опитати продавців та касирів на предмет виявлення осіб, що останнім часом купували такі матеріали у великій кількості; проаналізувати та вилучити у разі необхідності товарні чеки з касових апаратів; зняти інформацію з камер спостереження, що встановлені безпосередньо у магазинах або перед входом до них.

Аналіз судово-слідчої практики свідчить, що суб'єктом вчинення даної категорії злочинів у 40-50 % випадків є неповнолітні, які вчиняють їх за невелику грошову винагороду. За матеріалами опублікованими агентством «BBC News Україна», виконавців підпалів вербують російські спецслужби з метою розхитати суспільно-політичну ситуацію у країні. Підпали військових автомобілів, за словами представників Служби безпеки України, є роботою російських спецслужб диверсійного спрямування, що проводяться з метою розхитати ситуацію всередині України та будь-яким чином перешкодити мобілізації, збурити населення, підриваючи тим самим боєздатність армії [187]. Результати проведеного нами опитування слідчих Національної поліції України підтверджують дані, отримані журналістами.

Завдання на підпал автотранспорту виконавці отримують, як правило, через мережу Інтернет. Існує мережа так званих кол-центрів, де працюють переважно молоді люди, які вміють лаконічно говорити та переконувати. Вони через різні спільноти у соцмережах з пошуку роботи знаходять людей, які шукають швидкий заробіток. Спочатку пропонують нескладне завдання, наприклад, сфотографувати якийсь об'єкт, розклеїти листівки тощо. Надалі, увійшовши у довіру, ставлять більше серйозне завдання знищення автомобіля, що належить військовим за грошову винагороду.

Підтвердженням означеного вище може слугувати приклад з судово-слідчої практики. Так, на початку вересня 2024 р. не встановлена під час досудового розслідування особа, яка є користувачем месенджера «Telegram», запропонувала неповнолітньому обвинуваченому заробіток шляхом підпалів військових транспортних засобів, на що останній погодився. 04 вересня 2024 р., приблизно о 13 годині, неповнолітній обвинувачений, діючи з умислом, спрямованим на перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період, з корисливих мотивів, виявив автомобіль марки «CHERRY», моделі «AMULET», який мав явні візуальні ознаки приналежності до військового автомобіля – позначки у вигляді сірого «хреста» на внутрішніх сторонах скла по периметру

автомобіля. Продовжуючи реалізовувати свій злочинний намір, того ж дня, приблизно о 13 годині 33 хвилини, неповнолітній обвинувачений, застосувавши заздалегідь підготовлену для підпалу пластикову ємність із горючою легкозаймистою рідиною, облив нею лобове скло та капот вказаного автомобіля, що використовується у діяльності Сил оборони України, та підпалив його, спричинивши тим самим його займання. При цьому неповнолітній обвинувачений, діючи відповідно до розробленого ним плану вчинення кримінального правопорушення, здійснював відеозапис підпаду автомобіля на власний мобільний телефон марки «Samsung», моделі «Galaxy M21». У подальшому з метою звітування та одержання винагороди у вигляді грошових коштів вказаний відеозапис підпалу неповнолітній обвинувачений переслав замовнику через месенджер «Telegram». Після цього, вказана особа неповнолітнього злочинця протягом трьох днів вчинила підпали ще трьох автомобілів: марки «SEAT», моделі «ALHAMBRA»; марки «OPEL», моделі «FRONTERA» та марки «Mitsubishi», моделі «L 200» [109].

В окремих випадках підпали автомобілів військовослужбовців здійснюється на замовлення спецслужб росії. Так, за процесуального керівництва прокурорів Офісу Генерального прокурора чотирьом особам повідомлено про підозру у перешкоджанні законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань (ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 114-1 КК України). За даними слідства, чотирьох мешканців Дніпропетровщини, які шукали легкого заробітку в Телеграм-каналах, завербував співробітник фсб росії. На замовлення куратора фсб, вони мали знайти та спалити автівки військовослужбовців ЗСУ, за що їм пообіцяли грошову винагороду. Підозрювані отримали від співробітника фсб росії інструкції щодо самостійного виготовлення запалювальних сумішей та перелік потенційних цілей. Підозрюваним вдалося знищити два службових позашляховика ЗСУ. Правоохоронці затримали підозрюваних, коли вони готувалися до виконання нових замовлень ворога. Обвинувальний акт щодо чотирьох осіб скеровано до суду. Досудове розслідування здійснювалося співробітниками СБУ [129].

Загалом, при виявленні згорілого автомобіля або отриманні повідомлення про пожежу найбільш типовою є слідча ситуація при якій відсутні відомості щодо особи, яка вчинила злочин. За таких обставин потрібно проводити наступні пошукові та слідчі (розшукові) дії:

Закінченням подальшого етапу більшість науковців, з якими ми погоджуємось, вважають пред'явлення особі обвинувачення. Пред'явлення обвинувачення має важливе процесуальне і тактичне значення. Своєчасне обрання моменту цієї процесуальної дії може вплинути на перегляд з боку підозрюваного його відношення до співробітництва з органами досудового розслідування. Наприклад, пред'явлення обвинувачення за епізодами протиправної діяльності, щодо яких особа цього не очікує; неочікуване пред'явлення обвинувачення одразу у вчиненні декількох кримінальних правопорушень; послідовне пред'явлення обвинувачення співучасникам починаючи з осіб, які дають правдиві показання про обставини вчинення ними правопорушень, закінчуючи тими, які категорично не визнають своєї провини.

Висновки до розділу 2

1. Особливості початку досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню, дослідженню та доказуванню є неодмінними елементами структури методики розслідування злочину окремого виду. Приводами до початку розслідування при розслідуванні підпалів є: заяви та повідомлення громадян, повідомлення посадових осіб установ та організацій, безпосереднє виявлення органами дізнання та досудового слідства ознак злочину. Фактичні дані, що є підставами для початку кримінального провадження мають безпосереднє відношення до обставин, що підлягають встановленню, дослідженню та доказуванню.

2. Після отримання повідомлення про виникнення пожежі, одразу потребують встановленню наступні обставини: місце вчинення кримінального правопорушення, час виникнення та тривалість пожежі,

безпосередня причина пожежі, елементи обстановки місця підпалу після припинення пожежі. В залежності від ситуаційної обумовленості, але, як правило, на подальшому етапі розслідування встановленню, дослідженню та доказуванню підлягають також наступні обставини: спосіб вчинення, мета і мотиви кримінального правопорушення; пожежно-технічна характеристика об'єкта, на якому сталася пожежа; наявність чи відсутність вогнебезпечних матеріалів та речовин, що можливо знаходились на об'єкті пожежі та у зоні горіння; особливості технологічного процесу, якщо пожежа виникла на промисловому об'єкті; події й обставини, що безпосередньо передували виникненню пожежі; розмір нанесених збитків; відомості, що характеризують особу злочинця; обставини, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність.

3. Процес розслідування поділяється на початковий та наступний (подальший) етапи, які принципово відрізняються завданнями, що вирішуються на кожному з них, а також тактичними прийомами та засобами їх вирішення. Під час розслідування можуть виникнути безліч слідчих ситуацій, вирішення яких залежить від прийняття слідчим правильних тактичних рішень. Типові слідчі ситуації ґрунтуються на науковому узагальненні спільних ознак, характерних для певної групи окремих ситуацій розслідування. Вони виокремлені в теорії криміналістики та мають важливе значення, оскільки по кожній з них розроблений алгоритм дій слідчого щодо їх вирішення.

4. Зважаючи на розробки науковців та результати вивчення матеріалів практики розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, можна виділити наступні типові слідчі ситуації початкового етапу, у яких чітко встановлено ознаки кримінального правопорушення, але при цьому: 1) особа злочинця невідома, відсутня будь-яка інформація про нього, немає свідків, очевидців (60 %); 2) особа злочинця невідома, присутні свідки, очевидці, є інформація щодо зовнішності злочинця та напрямку його відходу з місця події (8 %); 3) є достовірна інформація про особу злочинця, але він не затриманий і переховується від слідства (6 %); 4)

злочинця затримано одразу після вчинення злочину (26 %).

5. Дії слідчого на подальшому етапі повинні бути направлені не тільки на збирання інформації, а й на її систематизацію та оцінку. Характерною рисою подальшого етапу є процес доказування. Слідчі ситуації подальшого етапу розслідування формуються в залежності від позиції підозрюваного та його відношення до вчиненого кримінального правопорушення, яке може сприяти проведенню розслідування або протидіяти йому. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування визначено такими, коли підозрюваний: а) повністю визнає свою провину, сприяє проведенню розслідування, в наявності докази його винуватості, він погоджується на відшкодування збитків, спричинених злочином (67 %); б) повністю визнає свою провину, але злочин вчинено в умовах неочевидності за відсутності свідків і доказів його вини недостатньо (10 %); в) не визнає своєї участі у вчиненні злочину, але є достатньо доказів, що підтверджують його провину (15 %); г) не визнає своєї провини, відмовляється співпрацювати зі слідством, доказів обвинувачення недостатньо (8 %).

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1. Організація і тактика проведення огляду місця події

Однією з важливих завдань стадії досудового розслідування є збирання інформації, що має бути використана сторонами процесу для доказування або спростування вини підозрюваних. Слідчий отримує доказову інформацію під час проведення слідчих (розшукових) дій, які у загальному вигляді визначаються як заходи, що проводяться компетентними особами для збирання, дослідження, оцінки та використання доказів під час конкретного кримінального провадження. Вони мають пізнавальний та водночас процесуальний характер і розшукову спрямованість, що полягає у намаганні компетентної особи розшукати та належним чином зафіксувати у процесуальних документах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження» [93, с. 298].

Найбільш поширеною та важливою з точки зору інформативності слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання доказової інформації з матеріальних джерел, є огляд. Відповідно до ст. 237 КПК України, «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних» [99].

У криміналістиці під оглядом розуміють слідчу (розшукову) дію, що полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження [133, с. 3; 179, с. 145-146]. Такої ж думки дотримується В. Ю Шепітько [223, с. 275].

Ми також дотримуємось наведеного вище визначення огляду. Однак окремі науковці дещо по-різному характеризують вказану слідчу (розшукову)

дію. Наведемо деякі, найбільш вагомі на нашу думку, визначення вчених-криміналістів. К. О. Чаплинського Зазначає, що «огляд належить до першочергових, неповторних та незамінних слідчих (розшукових) дій. Його не можна замінити іншими слідчими (розшуковими) діями, зокрема допитами осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі надати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, що може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події. Під час його проведення оглядають усі об'єкти, що можуть стосуватися кримінального правопорушення, залежно від конкретної слідчої ситуації за внутрішнім переконанням слідчого». Тому інформативність огляду, на думку вченого, набагато більша ніж інших слідчих (розшукових) дій [210, с. 51].

Сутність огляду, на думку М. І. Панова полягає в тому, що слідчий за допомогою органів відчуття переконується в існуванні та характері фактів, що мають доказове значення. Слідчий огляд – процесуальна дія, під час якої слідчий за участі вказаних в законі осіб безпосередньо сприймає, виявляє, досліджує, оцінює і фіксує властивості, стан та ознаки матеріальних об'єктів з метою виявлення фактичних даних, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [130, с. 88]. На думку М. В. Салтевського, «огляд – це процесуальна діяльність уповноважених осіб, щодо безпосереднього застосування методів і засобів криміналістичної техніки і тактики для виявлення, фіксації, дослідження і вилучення з матеріальних джерел інформації, а також встановлення інших обставин, що мають значення для справи» [172, с. 334]. На думку Є. І. Макаренка, огляд місця події є невідкладною початковою слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на безпосереднє встановлення, сприйняття, дослідження та фіксацію обстановки, стану, властивостей і ознак матеріальних об'єктів, що перебувають на місці події та інших фактичних даних, що у сукупності дозволяють зробити ґрунтований висновок щодо характеру, механізму, мотивів злочину; особи злочинця та інших обставин, що підлягають доказуванню [125, с. 28].

Пізнавальній діяльності слідчого під час огляду, з точки зору юридичної психології, притаманні такі особливості: 1) ретроспективний характер діяльності (пізнання звернене до минулого); 2) пізнання проводиться у формі доказування (за допомогою кримінально-процесуальних засобів); така діяльність виконується спеціальним суб'єктом (слідчим); 4) пізнання переслідує мету — отримання інформації, що має значення для встановлення істини у справі; 5) засоби здійснення діяльності визначено в кримінально-процесуальному законі [85, с. 139].

Одним з основних видів є огляд місця події. Метою огляду місця події є: «а) виявлення слідів злочину і речових доказів; б) з'ясування обставин події; в) висунення версій про подію злочину та його учасників; г) отримання даних про осіб, які могли сприймати вчинення злочину, з метою організації оперативно-розшукових заходів і слідчих дій» [130, с. 89]. На думку І. В. Пирога та В. В. Самсонової огляд місця події дозволяє слідчому: безпосередньо сприймати місце події та об'єкти з метою виявлення слідів правопорушення; скласти уявлення щодо механізму вчиненого кримінального правопорушення; виявити, вилучити, зафіксувати, дослідити та оцінити сліди злочину, негативні обставини та інші речові докази; встановити обставини, причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; скласти уявлення щодо особи злочинця; своєчасно висунути оперативно-розшукові, слідчі та експертні версії і правильно визначити напрями розслідування; одержати вихідну інформацію для організації проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на пошук злочинця; встановити кількість злочинців, затримати злочинців по гарячих слідах або визначити напрями їх переслідування тощо [147, с. 77].

Більш ширше визначає завдання огляду місця події К. О. Чаплинський, а саме: вивчення, з'ясування та фіксація обстановки та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження; відновлення картини злочинної події, встановлення її механізму; виявлення, вилучення, фіксація,

дослідження й оцінка слідів злочину та інших речових доказів; з'ясування характеру впливу особи, яка вчинила злочин на навколишнє середовище; встановлення, виявлення та затримання особи підозрюваного; встановлення особи потерпілого й очевидців учиненого злочину; з'ясування мотивів учиненого злочину; встановлення кількості злочинців, часу перебування на місці злочину, способу прибуття та зникнення з місця події; виявлення обставин, що сприяли чи перешкоджали вчиненню злочину; виявлення негативних обставин; отримання необхідної доказової інформації для висунення слідчих версій щодо події злочину, його механізму та учасників; одержання вихідних даних для організації подальших слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів щодо розшуку та затримання злочинців по «гарячих слідах»; перевірка відомостей, отриманих оперативним шляхом тощо [210, с. 54].

Основними завданнями огляду місця пожежі є: вивчення та закріплення матеріальної обстановки з метою з'ясування обставин і характеру; виявлення, вилучення та фіксація речовин і предметів, що можуть бути речовими доказами у провадженні; встановлення осередку пожежі; виявлення і фіксація слідів злочинця; збір даних, що відображають обстановку виникнення, розвитку дій, направлених на гасіння пожежі; одержання вихідної інформації для висунення загальних і окремих версій щодо причини пожежі та особи злочинця; одержання даних для організації його розшуку по гарячих слідах та проведення можливих негласних слідчих (розшукових) дій [134].

До об'єктів огляду місця події входять:

- територія, що прилягає до місця пожежі та виявлені на ній сліди;
- обгорілі та обвалені конструкції, споруди, незгорілі предмети й місця їхнього знаходження, залишки електропроводки, речей, устаткування, документи;
- місце осередку пожежі;
- обгорілі трупи, їх залишки, наявні ушкодження на них;
- попіл, сажа, шлаки й інші похідні сліди, що виникли під час тління,

горіння; знаряддя й засоби підпалу, їх залишки: бікфордіві шнури, змочене горючою речовиною ганчір'я, ємності з-під пального тощо;

– двері та запори й їх залишки, пожежне сміття [183, с. 128].

Огляд місця події, на думку більшості вчених-криміналістів, складається з трьох етапів: підготовчого; робочого та заключного [172, с. 336; 89, с. 279; 210, с. 23]. Підготовка до огляду, на думку В.Ю. Шепітька, являє собою певний комплекс заходів організаційно-забезпечувального характеру, що створюють сприятливі умови для його проведення. На думку вченого, «всі підготовчі заходи можуть бути поділені на організаційно-розпорядчі (доручити оперативним працівникам з'ясувати, кого можна запросити як понятих при виїзді у віддалену місцевість; викликати необхідних оперативних працівників; запросити спеціалістів; видалити з місця події сторонніх осіб та ін.); забезпечувальні (перевірити стан науково-технічних засобів, укомплектованість слідчої валізи (портфеля); забезпечити наявність і готовність транспорту; з'ясувати можливість виклику спеціальної пересувної криміналістичної лабораторії та ін.); тактичні (з'ясувати в осіб, які повідомили, що відбулося; опитати очевидців про подію; з'ясувати, які зміни були внесені в обстановку; попередити понятих про неприпустимість розголошення відомостей, отриманих при огляді місця події тощо)» [224, с. 198-199].

Підготовчий етап огляду місця події, у свою чергу, складається з двох етапів: дії слідчого до виїзду та після прибуття на місце події. До виїзду на місце події слідчий повинен здійснити наступні організаційно-підготовчі дії:

- уточнити характер події відповідно до повідомлення, що надійшло;
- вжити заходів щодо охорони місця події та надання допомоги потерпілим;
- забезпечити безпеку громадян на ділянках, що межують з місцем події;
- перевірити готовність науково-технічних засобів;
- визначити коло осіб, які братимуть участь в огляді;

- вирішити питання щодо транспортування СОГ на місце події;
- вирішити питання про запрошення понятих, особливо у випадках, коли місцем події є віддалена місцевість [91, с. 220; 90, с. 281; 210, с. 27-28].

Друга стадія підготовчого етапу огляду починається з моменту прибуття слідчо-оперативної групи на місце події. На цій стадії вживаються заходи для надання медичної допомоги потерпілим, якщо це потрібно, забезпечення охорони місця події. Виходячи з місцевих особливостей остаточно вирішується питання про учасників огляду, залучаються поняті. Слідчим здобувається вихідна інформація від обізнаних осіб, визначаються межі огляду, спосіб і послідовність його проведення. Після прибуття на місце події слідчий повинен: упевнитись у наданні допомоги потерпілому; провести коротке опитування свідків; усунути з місця події сторонніх осіб; дати розпорядження працівникам оперативних підрозділів щодо проведення необхідних пошукових заходів: встановлення очевидців, можливого переслідування злочинця по гарячих слідах; визначити функції кожного учасника огляду, роз'яснити їм їх права та обов'язки [91, с. 220-221].

Після прибуття на місце пожежі слідчий, з метою встановлення обстановки й обставин події, повинен зібрати інформацію, що характеризує допожежну і пожежну обстановку. Для цього до початку огляду місця події слід виявити очевидців виникнення та розвитку пожежі, осіб, які першими її помітили або останніми залишили об'єкт, на якому сталася пожежа. При опитуванні цих осіб особлива увага приділяється таким фактам, як: ким і де вперше виявлено горіння, в який бік поширювалось полум'я, кого зі сторонніх чи підозрілих осіб було помічено на об'єкті. На місці вчинення пожежі такі бесіди проходять у шляхом опитування, однак слідчий повинен намагатися з'ясувати, ким є його співрозмовник, його службове становище чи інше відношення до об'єкта, на якому відбулася пожежа, та подій, пов'язаних з цією пожежею. Означені дії допоможуть правильніше оцінити ступінь об'єктивності і вірогідності здобутих відомостей. Очевидці під час пожежі не завжди замислюються щодо наслідків висловлених ними думок і

повідомлених відомостей для своїх знайомих, родичів, співробітників по службі та для себе особисто. У цьому сенсі отримані враження очевидців являють собою велику цінність.

На підготовчому етапі основне завдання полягає в тому, щоб одержати від очевидців загальне уявлення про обстановку на місці пожежі, зорієнтуватися, де і як були розташовані ті чи інші предмети до пожежі та з'ясувати в опитуваних осіб, звідки починалося поширення вогню, чи відчували вони специфічні запахи і т. ін. При цьому, критично оцінюючи отримані відповіді та зіставляючи їх із обстановкою місця події, слідчий може правильніше зорієнтуватися на місці події, що, безсумнівно, має значення для розслідування.

При розслідуванні пожеж велике значення має з'ясування допожежної обстановки. Встановлення й аналіз подій, що передували пожежі, мають іноді вирішальне значення для успішного розслідування пожеж. Саме ті чи інші події, що безпосередньо передували пожежі часом і зумовлюють додаткові обставини, що у сукупності з раніше сформованими, спричиняють пожежу. У процесі з'ясування обстановки, що передувала пожежі, необхідно встановити насамперед: місце розташування, найменування і призначення об'єкта, на якому відбулася пожежа; пожежно-технічну характеристику, конструктивно-планувальні рішення й інші особливості об'єкта (ступінь вогнестійкості, поверховість, наявність систем опалення, вентиляції, енергопостачання і т. ін.); особливості технологічного процесу (розміщення технологічного устаткування, характер і умови збереження речовин і матеріалів); протипожежний стан об'єкта; наявність охорони, систем виявлення і гасіння пожежі їх працездатність. Уся ця і подібна інформація повинна бути відображена в протоколі огляду місця події.

У процесі з'ясування обставин, що мали місце під час гасіння пожежі, необхідно з'ясувати: місце, час і ознаки виявлення горіння, стан на момент виявлення пожежі віконних, дверних і інших прорізів (наявність, осклянілість, стан запірних пристроїв і т. ін.); умови розвитку пожежі: колір

полум'я і диму, інтенсивність горіння на окремих ділянках, послідовність, напрямок і швидкість поширення вогню; метеорологічні умови в період виникнення і гасіння пожежі (напрямок і швидкість вітру, наявність опадів і т. ін.); час початку гасіння і характер вогнегасних засобів, що застосовувалися (час прибуття перших підрозділів пожежної охорони, місце подачі вогнегасних засобів і тощо); характер змін, внесених в обстановку в ході гасіння пожежі.

З'ясування таких відомостей дає можливість уявити обстановку, що склалася на момент виникнення пожежі, визначити можливих очевидців пожежі і висунути первинні версії про причину її виникнення. Окрім розстановки сил та засобів, наприкінці підготовчого етапу слідчому потрібно спланувати організаційно-тактичні заходи, що є змістом робочого етапу, основними з яких є такі: правильне визначення меж огляду; обрання найбільш доцільного порядку пересування місцем події під час огляду; визначення методів або тактичних прийомів огляду обстановки місця події та окремих її елементів [92, с. 220].

Безпосередньо робочий етап направлений на вирішення тактичних завдань розслідування. Криміналістикою розроблено загальні вимоги огляду місця події процесуального, організаційного й тактичного характеру, що стосуються огляду місця події під час розслідування усіх видів злочинів: єдине керівництво оглядом; своєчасність та невідкладність оглядом; об'єктивність, всебічність та повнота огляду; цілеспрямованість та активність огляду; планомірність, системність та послідовність огляду; застосування науково-технічних засобів; використання спеціальних знань; безпечність огляду; використання оперативно-розшукової інформації; використання допомоги громадськості; взаємодія слідчого з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності [210, с. 68-71]. Розглянемо означені вище положення відносно огляду місця пожежі більш детально.

1. Огляд місце події проводиться складом СОГ під керівництвом слідчого у тісній взаємодії всіх його учасників. Основними принципами

взаємодії є: швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень (ст. 2 КПК України); самостійність слідчого в процесуальній діяльності, заборона втручання осіб, які не мають законних повноважень; оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів поліції у виявленні, розслідуванні та запобіганні кримінальних правопорушень; дотримання загальних засад кримінального провадження; забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [160]. Основним завданням співробітників поліції на місці пожежі є виявлення та вилучення слідів злочину для успішного розслідування кримінального правопорушення. Але, на місці пожежі працюють також співробітники ДСНС, які виконують покладені на них обов'язки, пов'язані, перш за все з врятуванням життя та здоров'я постраждалих, їх майна, запобігання поширенню пожежі, її гасіння тощо. З метою налагодження взаємодії всіх учасників події було розроблено наказ МВС України від 24.07.2017 р. № 621, що затверджує Порядок спільних дій Національної поліції України, ДСНС та Експертної служби МВС України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами [154]. Окремі положення зазначеного наказу дублюються з Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [160].

Відповідно до означених наказів, завданням СОГ під час огляду місця пожежі є кваліфіковане виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, встановлення потерпілих та свідків, з'ясування обставин, що мають значення для проведення повного, всебічного та неупередженого розслідування та встановлення правопорушників. До складу СОГ входять слідчий, який є керівником, працівник оперативного підрозділу поліції, уповноважена посадова особа територіального органу ДСНС, спеціаліст-криміналіст. За рішенням слідчого до складу СОГ можуть

залучатися дільничний офіцер поліції, кінолог зі службовим собакою, оператор наземних засобів керування безпілотним літальним апаратом. Для огляду місця пожежі, унаслідок якої загинуло дві і більше особи, постраждало три і більше особи, направляються слідчі з розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. У випадках огляду місця пожежі, пов'язаної з використанням вибухових пристроїв або таких, що їх нагадують, до огляду місця пожежі залучаються спеціалісти-вибухотехніки [154].

Керівником всіх дій СОГ на місці події, як нами зазначалось вище, є слідчий. У наказі МВС України від 24.07.2017 р. № 621 достатньо повно, на наш погляд, визначено дії слідчого під час огляду місця пожежі. Зазначимо основні з них, що мають безпосереднє відношення для розслідування, а саме: керує діями членів СОГ; організовує збирання наявної попередньої інформації щодо стану та характерних особливостей об'єкта, на якому виникла пожежа; отримує та фіксує первинну інформацію про пожежу і хід її гасіння; вживає заходів щодо схоронності і недопущення руйнування слідів, предметів і матеріалів, що можуть бути визнані речовими доказами; після ліквідації пожежі встановлює, які зміни внесені в обстановку пожежі; ознайомлюється з місцем події з метою отримання загального уявлення про те, що трапилося, визначає межі огляду та складає план його проведення; вживає заходів для встановлення особи потерпілого, фіксує місце його перебування в момент виявлення пожежі; разом із членами СОГ проводить огляд місця події та складає протокол, плани і схеми до протоколу; вилучає речі та документи, важливі для кримінального провадження, предмети, вилучені з обігу, а також матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню; визначає ознаки осередку пожежі за слідами, залишеними вогнем та іншими факторами пожежі, що відкладаються на горизонтальних і вертикальних поверхнях, за ознаками спрямованості горіння та зосередження первинних засобів пожежогасіння, за найбільшими руйнуваннями, прогинами конструкцій, максимальними

прогарами, що виявляються під час проведення огляду місця події в зоні горіння, та за іншими ознаками; зіставляє ознаки осередку пожежі з особливостями роботи устаткування, властивостями речовин і матеріалів, що застосовуються в технологічному процесі, їх поводженням в умовах пожежі, впливом на утворення осередкових ознак; за вилученими з місця події речами, предметами, об'єктами, матеріалами та слідами, що можуть втратити доказове значення залежно від часу зберігання: ґрунт, ємності, пожежне сміття, предмети зі слідами легкозаймистої та горючої рідини, сліди пальців рук тощо, призначає відповідні експертизи; здійснює збирання документів і відповідної інформації, необхідних для правильної кваліфікації кримінального правопорушення та призначення пожежно-технічної експертизи; допитує особисто або доручає членам СОГ – посадовим особам оперативних підрозділів провести допити заявника, свідків, потерпілого щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення; надає письмові доручення посадовим особам оперативних підрозділів про проведення інших слідчих (розшукових) дій [154].

Працівники оперативного підрозділу відіграють також значну роль під час огляду місця пожежі. Згідно означеному вище наказу він: ознайомлюється з обставинами виникнення та розвитку пожежі; виконує доручення слідчого на проведення слідчих (розшукових) дій; здійснює подвірний чи поквартирний обхід з метою виявлення свідків учинення правопорушення, збирання відомостей, що можуть бути використані як докази; встановлює причетних до вчинення пожежі осіб, їх прикмети; наявність у них засобів підпалу, інших матеріалів і предметів, транспортних засобів, що могли бути використані для вчинення кримінального правопорушення; за наявності доручення слідчого проводить допити учасників огляду місця пожежі, очевидців та свідків; установлює особи громадян, загиблих під час пожежі; інформує слідчого щодо одержаних даних про обставини вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб для їх фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та

негласних слідчих (розшукових) дій; систематично інформує слідчого про отримання відомостей, що становлять оперативний інтерес для розслідування, вживає заходів щодо затримання осіб, причетних до злочину; за дорученням слідчого бере участь у проведенні обшуків та інших невідкладних слідчих (розшукових) дій; у взаємодії зі слідчим планує роботу із розслідування кримінального правопорушення; бере участь у складанні узгодженого плану слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій [154].

Зважаючи на складність та трудомісткість огляду місця події до участі в ньому залучається значна кількість спеціалістів, особливості дій яких буде визначено нижче.

2. Невідкладність та своєчасність огляду. Вказана слідча (розшукова) дія проводиться негайно після отримання повідомлення. Першими на місці події, як правило, з'являються працівники патрульної поліції. Відповідно до Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, рекомендований час прибуття наряду поліції на місце події складає: у межах міста – 7-10 хвилин; у сільській місцевості – до 40 хвилин залежно від місця дислокації підрозділу [157].

Нарядами патрульної поліції проводяться первинні невідкладні заходи для забезпечення реагування на правопорушення, а саме: за наявності на місці події осіб, які потребують медичної допомоги, потрібно викликати екстрену медичну допомогу, до прибуття якої вжити невідкладних заходів, спрямованих на врятування та збереження життя людини; за наявності на місці події потерпілого чи заявника з'ясовують обставини правопорушення; у разі підтвердження ознак підпалу інформують оперативного чергового про необхідність направлення СОГ на місце події; до прибуття групи забезпечують охорону місця події та слідів правопорушення, унеможливають доступ на місце події сторонніх осіб; встановлюють особи

потерпілих, свідків чи очевидців кримінального правопорушення, прикмети осіб, які підозрюються в його вчиненні та вживають заходів щодо їх затримання [157]. Своєчасне прибуття патрульної поліції на місце події сприяє проведенню швидкому розслідування, збільшує можливості повного та якісного збирання слідів.

Аналіз проваджень, припинених через не встановлення винних і причин виникнення пожежі, свідчить про те, що вирішення головних завдань слідства знаходиться в безпосередньому зв'язку з виконанням вимоги щодо проведення огляду місця події якнайшвидше після одержання повідомлення про подію, що сталася. Прибуття слідчо-оперативної групи на місце пожежі є бажаним ще до закінчення її гасіння. Своєчасне прибуття на місце пожежі дозволить слідчому повніше усвідомити обстановку, що склалася на місці події: визначити місця найбільш інтенсивного горіння; ознаки виявлення горіння, стан на момент виявлення пожежі дверних, віконних та інших отворів: наявність, стан запірних пристроїв, наявність скла на вікнах тощо; умови розвитку пожежі: колір та полум'я, інтенсивність горіння на окремих ділянках, напрямок, послідовність і швидкість поширення вогню; метеорологічні умови у період виникнення та гасіння пожежі: швидкість і напрямок вітру, наявність опадів тощо; час початку гасіння, наявність, кількість і характер вогнегасних засобів, що застосовувалися під час гасіння; характер змін, внесених в обстановку у ході гасіння пожежі. Своєчасне прибуття на місце пожежі дозволить також простежити за діями осіб, які перебувають на місці пожежі, виявити свідків та очевидців гасіння пожежі. Як правило, серед останніх знаходяться й очевидці її виникнення чи особи, які першими її виявили. Спостереження, зроблені під час пожежі, зафіксовані й оформлені належним чином, у ході подальшого розслідування можуть виявитися дуже важливими при з'ясуванні окремих обставин події.

Невідкладність проведення огляду під час розслідування підпалів обґрунтовується тим, що під час гасіння та після господарі спаленого майна вживають заходів щодо його порятунку, тим самим мимоволі вносячи зміни в

обстановку під час пожежі та яка залишається на момент огляду місця події. Іноді зміни вносяться умисно з метою приховання чи знищення слідів підпалу. Невідкладність огляду місця підпалу, на думку А. В. Лісіцького, пов'язана ще й з тим, що якість виявлення і вилучення окремих слідів пожежі: кіптяви, випарування, диму, змінюється та знижується з плином часу. Негативно на збереження слідової інформації впливають також опади, вітер тощо. Проведення аварійно-відновлювальних та рятувальних робіт може призвести до спотворення чи навіть втрати слідової інформації [117, с. 148].

Своєчасне прибуття СОГ на місце події також дозволяє слідчому отримати інформацію щодо самого об'єкта, на якому виникла пожежа. На думку В. В. Колесникова, у процесі з'ясування допожежної обстановки необхідно насамперед встановити: місце розташування та призначення об'єкта, на якому відбулася пожежа; конструктивно-планувальні рішення, пожежно-технічну характеристику й інші особливості об'єкта: ступінь вогнестійкості, наявність систем опалення, енергопостачання, вентиляції тощо; особливості технологічного процесу: розміщення устаткування, характер і умови збереження матеріалів і речовин; протипожежний стан; наявність охорони, систем виявлення та гасіння пожежі, їх працездатність [82, с. 101].

3. Об'єктивність, усебічність та повнота огляду. Всі ділянки та об'єкти, що пов'язані з механізмом вчинення злочину і несуть будь-яку інформацію, яка має значення для розслідування, повинні бути виявлені, вилучені, зафіксовані, досліджені та оцінені на предмет їх доказового значення [94, с. 131]. Для вирішення цього завдання застосовується комплекс тактичних прийомів.

Робочий етап огляду під час якого використовуються тактичні прийоми складається з кількох послідовних стадій – оглядовій, статичній і динамічній. Під час оглядової стадії слідчий: визначає межі огляду й оптимальний метод огляду відповідно до ситуації, проводить оглядову й орієнтуючу фотозйомку.

Статична стадія передбачає огляд без порушення оточуючої обстановки. Слідчий пересувається місцем події, звертаючи увагу на розташуванні окремих об'єктів з метою обрання тих із них, що, за його припущенням, можуть стосуватися події кримінального правопорушення. Найбільш відповідальною є динамічна стадія, під час якої детальному вивченню підлягають сліди і речові докази. Слідчий аналізує їх сутність, відношення до події кримінального правопорушення, отримує інформацію, що уточнює існуючі слідчі версії, або висовує інші, відповідно до характеру та інформаційної цінності виявленого [130, с. 91].

Обрання методів огляду є одним з головних завдань під час проведення огляду місця події. При класифікації методів огляду у науковців не виникає особливих дискусій. Кожен з методів використовується з точки зору доцільності в залежності від ситуації. М. В. Салтевський наводить наступну класифікацію методів огляду: за характером дослідження – статичний і динамічний; за повнотою дослідження – на вибірковий (суб'єктивний) і суцільний (об'єктивний); за послідовністю застосування засобів дослідження – на ексцентричний, концентричний, фронтальний, секторний і вузловий; за глибиною дослідження – на загальний і детальний [172, с. 332]. Такої ж класифікації дотримується К. О. Чаплинський [210, с. 25–29]. Найбільш вагомим критерієм класифікації, на наш погляд, є послідовність проведення. При концентричному методі огляд проводиться від периферії до центру за спіраллю; ексцентричній також за спіраллю, але від центру до периферії. Фронтальний огляд використовується, як правило, щодо значних за площею ділянок місцевості та проводиться із залученням допоміжної групи, учасники якої розміщується в лінію та рухається фронтально. Секторний огляд проводиться за секторами, кут яких визначає слідчий. Метод огляду за квадратами проводиться, коли місцевість розбивається на певні квадрати, що послідовно досліджуються. Подібний до квадратного методу є вузловий, при якому ділянка розбивається на вузли, у яких зосереджено сліди правопорушення. Під час огляду, коли місцем події є значна територія на

якій зосереджено різного роду об'єкти, може використовуватись комбінований метод, що являє собою сукупність вище вказаних.

На робочому етапі під час загального огляду досліджується територія місця пожежі та усі предмети, що там знаходяться. Слідчий вивчає та досліджує матеріальну обстановку події, вузлові місця, де знаходяться предмети, що можуть бути речовими доказами та сліди; виявляє ступінь впливу вогню на технологічне устаткування, будівельні конструкції, предмети навколишнього середовища; оглядає системи вентиляції, опалення, електро- і газопостачання. Під час цього слідчий робить необхідні виміри, складає схеми, плани, вивчає та фіксує взаємне розташування предметів тощо. При цьому необхідно пам'ятати, що не можна порушувати матеріальну обстановку місця події до повної її фіксації, оскільки істотним є не тільки стан виявлених об'єктів і слідів на них, але й їх взаємне розташування. Проведені дослідження повинні бути направлені на визначення ознак, що можуть вказати на осередок пожежі, а також на ознаки, що свідчать про вчинення злочину саме шляхом підпалу.

До основних характеристик, що вказують на ознаки підпалу можуть бути: встановлення більше ніж одного осередку загоряння або задимлення; наявність деталей та пристроїв і механізмів або їх конструкційних елементів, призначених для підпалу; наявність частинок горючих і легкозаймистих рідин і речовин, запальних елементів або слідів їх дії в осередку спалаху; особливості та динаміка початкової стадії розвитку пожежі; низька ймовірність або неможливість утворення осередку загоряння без додаткового джерела енергії; характерне місце розташування осередку загоряння тощо [73].

Для визначення осередку пожежі потрібно враховувати наступні обставини: осередок пожежі зазвичай там, де насамперед з'явилися дим і полум'я; коли пожежа почалася з появи диму та вогню, колір яких є характерним для горіння певної речовини, осередком пожежі є місце зберігання цієї речовини; у осередку пожежі ступінь обгорання конструкцій і

предметів, однорідних за матеріалом, є більшою; на осередок пожежі у верхній частині будинку можуть указувати предмети, що впали зі стін або стелі на ділянки підлоги, які не піддалися дії вогню; осколки скла, що лопнуло під впливом високої температури та впали у напрямку до джерела вогню; трупи тварин, які мали можливість пересуватися виявляються у протилежному від осередку пожежі кінці приміщення [182, с. 126].

При цьому, В. В. Колесніков зазначає, що поширення вогню може здійснюватися по порожнинах перекриттях, перегородках та інших конструкцій, тобто прихованими шляхами, і у цьому випадку ознаки осередку пожежі можуть з'явитися не у місці первинного виникнення горіння, а і в інших місцях, що є однією з причин утворення вторинних осередків пожежі, які обумовлюються особливостями процесів горіння, такими як: у результаті іскроутворення при короткому замиканні, при перенесенні палаючих предметів конвекційними потоками, перенесення електричної напруги на якісь конструкції й установки, передання тепла променистою енергією тощо [90, с. 136]. Зазначені ознаки також можуть свідчити про підпал. У таких випадках необхідно проаналізувати всі обставини, що стосуються виникнення та розвитку пожежі, зіставити отримані дані з показаннями очевидців виникнення і гасіння пожежі, в тому числі від пожежних, які приймали участь у гасінні.

Ознаки, що характеризують напрямок поширення вогню, розташовуються в межах усієї зони пожежі. Вони утворюються в результаті впливу полум'я продуктів горіння та високої температури на будівельні конструкції, різні предмети оточення й обумовлюються інтенсивністю і тривалістю впливу небезпечних факторів пожежі на певні предмети. Більш тривалий вплив високої температури та полум'я викликає значніший ступінь провуглювання деревини, більше вигорання горючих матеріалів, сильнішу деформацію металевих і залізобетонних конструкцій. Найбільші ушкодження розташовуються ближче до осередку або у самому осередку пожежі. Ступінь термічних ушкоджень на будівельних конструкціях і предметах обстановки

при віддаленні від осередку пожежі буде зменшуватися. Різниця у ступені термічних ушкоджень указує на напрямок поширення горіння [29, с. 137-138; 82, с. 104-105].

Інтенсивніше вогонь поширюється вгору та вбік отворів, більш повільно по горизонталі і зовсім повільно вниз. Потоки продуктів горіння конденсуються на конструкціях і закопчують їх. При цьому сліди горіння набувають форму трикутника, вершина якого направлена вниз та вбік вогнища, створюючи конус. За напрямком розвитку процесу горіння виявляються сліди, що характеризують напрямок поширення вогню.

Необхідно відзначити значну складність установлення осередку пожежі у разі, коли відбувається значне пошкодження об'єкта пожежі, обвалення конструкцій, вигорання горючих матеріалів тощо. У таких випадках важливо скласти план-схему згорілого об'єкта з позначенням предметів обстановки, стану в якому вони виявлені, місць їх розташування, взаємного розташування щодо інших об'єктів тощо.

На стадії детального огляду оглядаються та досліджуються предмети, окремі вузли, устаткування та інші об'єкти, що виявлені на загальній стадії огляду та можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні. На цій стадії можливо переміщення, зміни положення окремих предметів й інші дії, необхідні для всебічного та повного їх дослідження, виявлення на них можливих слідів. Зокрема сліди папілярних візерунків на місці події в окремих випадках виявляються природним шляхом методом окопчення продуктами згорання. Детальний огляд може супроводжуватися розбиранням конструкцій і пожежного сміття. На цій стадії проводиться вузлова та детальна фотозйомка предметів обстановки та слідів пожежі.

Особливе значення має виявлення, фіксація і вилучення слідів горючих і легкозаймистих рідин, що можуть зберегтися на різних предметах, вугіллі, у попелі, на підлозі та стінах приміщень. Однією з характерних ознак горіння горючих рідин – ділянки з чітко враженими межами зони горіння, утворення глибоких прогарів щілинах і у тріщинах. Сліди легкозаймистих та горючих

рідин можна знайти в місцях, що зазнавали незначного впливу полум'я і температури на внутрішніх поверхнях дерев'яних підлог, під плінтусами, на ґрунті, у щілинах, у пазах і заглиблення на меблях, на гігроскопічних матеріалах: дереві, тканині тощо [134]. При виявленні слідів легкозаймистих або горючих рідин у вигляді залишків, крапель їх відбирають марлевим тампоном або шприцом і герметично упаковують. При виявленні залишків легкозаймистих речовин на предметах потрібно намагатись вилучити їх з об'єктом-носієм або його частиною. Також вилучають контрольні зразки з ділянок, що розташовані поруч з виявленими слідами. Пакувати вилучені об'єкти потрібно окремо один від одного. При виявленні ємностей зі слідами горючих і легкозаймистих рідин вони досліджуються на предмет знаходження на них слідів пальців рук та у будь-якому разі вилучаються окремо.

Особлива увага приділяється огляду електроприладів та електрообладнання. Особливостям його огляду приділено достатньо уваги з боку науковців [29, с. 139-141; 82, с. 108-110]. При виявленні в зоні пожежі електронагрівальних чи інших приладів, від яких могла виникнути пожежа, необхідно ретельно оглянути безпосередньо їх і місця їхнього можливого підключення, як правило, штепсельні розетки і вилки, оскільки за виглядом і станом контактних частин пристроїв з'єднання споживача електроенергії з електричною мережею можна судити про їхнє положення до і під час пожежі. Так, ножі рубильників, що були включеними до пожежі і були виключені після її виникнення, будуть менш закопчені в місцях їх з'єднання з губками. У разі виявлення обірваних чи ушкоджених вогнем електропроводів і електроустановок необхідно оглянути їх, зафіксувати місце розташування і вилучити ті ділянки, на яких виявлені сліди оплавлень, пропіків, припоїв тощо. Характерною ознакою оплавлення жили дугою короткого замикання є локальність оплавлення. Напливи, що утворюються, можуть мати різну форму, при цьому існує різка межа між зоною напливу і прилягаючої до нього частиною провідника [29, с. 139-141; 82, с. 108-110]. У будь-якому разі

всі електроприводи чи їх частини, а також частини електроустаткування описується у протоколі та вилучається.

На заключній стадії огляду місця пожежі вилучаються та упаковуються всі виявлені предмети; складається протокол огляду місця події та всі необхідні додатки до нього: плани, схеми, креслення; розглядаються заяви учасників, якщо такі є. Вживаються заходи щодо збереження об'єктів, які мають доказове значення та які неможливо чи недоцільно вилучати з місця події. Вид упаковки повинен бути обрано зважаючи на розміри та особливості об'єкта, зважаючи на умови транспортування під час якого об'єкт не повинен втратити доказову інформацію.

Складання протоколу огляду на заключній стадії має особливе значення, оскільки саме цей документ є обов'язковою процесуальною формою фіксації та джерелом доказів у кримінальному провадженні. Разом з тим, аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить про те, що протоколи огляду місця події не у повній мірі відповідають вимогам, що пред'являються до даного роду документів. За даними нашого дослідження, у протоколах оглядів допускаються наступні помилки: текст протоколу містить стилістичні і, навіть, орфографічні помилки (31 %); містяться процесуальні помилки щодо оформлення протоколу: підписи понятих не на кожній сторінці, відсутні підписи у додатках, пропущені строки при заповненні бланків протоколів тощо (27 %); не описано особливості вилучення та упаковки об'єктів (34 %); зазначаються показання потерпілих, очевидців та інших осіб (4 %); робляться висновки, припущення, що відображають суб'єктивні думки слідчого або спеціалістів, відображаються результати досліджень об'єктів на місці події (18 %) [Додаток А]. Зазначені помилки є неприпустимими, оскільки можуть призвести до неправильної оцінки змісту протоколу, що, у свою чергу, може призвести до неправильної кваліфікації події злочину, неналежної оцінки доказового значення вилучених об'єктів, а також невизнання допустимості використання протоколу як джерела доказів у доказуванні.

Щодо фіксації результатів дослідницьких дій, які проводяться на місці події, ми погоджуємось з думкою І. В. Пирога, який посиляється на норму ст. 105 КПК України, у яка визначає, що додатками до протоколів є «письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії» [137, с. 225; 145, с. 340]. Тобто, КПК України дозволяє у процесуальній формі довідки спеціаліста викласти пояснення суті тих чи інших процесів та явищ, в тому числі, думки щодо механізму утворення певних слідів або дій злочинця, а також результати дослідницьких дій, що проводяться безпосередньо на місці події. Також, відповідно до ст. 99 КПК України, можливо долучати до матеріалів кримінального провадження в якості документів, тобто самостійних джерел доказів, довідки, висновки та інші документи спеціалістів.

4. Активність та цілеспрямованість огляду. Виявлення, вилучення та дослідження доказів під час огляду повинні мати цілеспрямований характер, що дозволить зібрати необхідну інформацію, визначити напрямки розслідування, скласти уявлення щодо механізму вчинення правопорушення та особи злочинця. Планомірність, системність та послідовність огляду передбачає правильну його організацію та певний порядок проведення, визначення меж огляду, послідовність пересування пошукової групи по території, застосування найбільш ефективних методів і прийомів огляду [210, с. 23; 133, с. 5; 92, с. 126-127].

Огляд місця пожежі відноситься до числа початкових, невідкладних і найважливіших слідчих (розшукових) дій, що несуть доказову та орієнтовну інформацію. Саме огляд дає можливість одержати найдокладнішу і достовірну інформацію про вчинення кримінального правопорушення, а також визначити вихідні положення розслідування та висунути загальні версії щодо причин виникнення пожежі та тих засобів, що було використано при цьому. Значення огляду місця пожежі полягає в тому, що особисте сприйняття слідчим обстановки злочину, можливість безпосереднього огляду й оцінки її багатьох деталей, не можуть бути компенсовані проведення інших

слідчих (розшукових) дій. Під час розслідування підпалів саме з огляду місця пожежі починається робота з виявлення доказів, необхідних для визначення причини її виникнення. Огляд місця пожежі є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, оскільки після гасіння пожежі, а іноді і в процесі її гасіння господарями майна вживаються заходи щодо вилучення певних об'єктів чи їх залишків, чим вносяться суттєві зміни в обстановку місця події [134].

Комплексний підхід полягає в тому, що інформація, отримана слідчим, повинна бути ретельно проаналізована з метою оцінки її повноти та достовірності. Огляд місця події є слідчою (розшуковою) дією, що має велике доказове значення, але разом з тим слід пам'ятати, що отримана інформація повинна узгоджуватись з іншими доказами у кримінальному провадженні. Своєчасний і правильно організований огляд місця пожежі дозволяє слідчому одержати найповніше уявлення щодо обстановки й обставин події злочину, знайти, зафіксувати, вилучити та оцінити сліди, інші речові докази для одержання вихідної інформації під час висування версій, одержання даних про обставини, що сприяли вчиненню правопорушення, та з метою організації розшуку злочинця.

5. Застосування техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань. Під техніко-криміналістичними засобами у криміналістиці розуміють прилади, пристосування та матеріали, що використовують для збирання та дослідження доказів або створення умов, що затрудняють вчинення кримінальних правопорушень. Від рівня розвитку технічного забезпечення залежить кількість та якість вилучених доказів. Застосування науково-технічних засобів, використання досягнень науки та суворе дотримання процесуальних і криміналістичних правил поведінки з матеріальними джерелами доказової інформації має важливе значення для проведення огляду [40, с. 50].

Техніко-криміналістичні засоби поділяються за різними критеріями, найбільш вагомим з яких є класифікація за функціональним або цільовим

призначенням. За такою ознакою В. Г. Гончаренко поділяє науково-технічні засоби на: фотографічні; акустичні: звукозапис і відеозапис; механічного виявлення та моделювання слідів: пристрої, інструменти та матеріали для виявлення, вилучення, закріплення слідів; пошукові аналітичні прилади, що дозволяють виявляти об'єкти й аналізувати їхні властивості та ознаки: ультрафіолетові, інфрачервоні освітлювачі, електронно-оптичні перетворювачі тощо; пошукові прості: пристрої та інструменти, що дозволяють відшукувати різні предмети у схованках, водоймах, землі та вилучити їх цих місць – щупи, трали, магніти, металошукачі тощо; допоміжні: столярні, слюсарні інструменти, письмові, графічні прилади, тара тощо [40, с. 12]. Майже таку ж класифікацію, вживаючи термін «спеціальне призначення», пропонує М. В. Салтевський [172, с. 57]. В. В. Арешонков з призначенням поділяє техніко-криміналістичні засоби на три групи: а) пошуку, огляду та попереднього дослідження об'єктів, що містять інформацію за кримінальним провадженням та можуть слугувати речовими доказами. Ці технічні засоби використовуються при проведенні досліджень як на місці події, так і під час проведення інших слідчих (розшукових) дій; б) перевірки об'єктів за криміналістичними обліками, яку складають інформаційні та інформаційно-пошукові системи, що застосовуються під час формування та використання криміналістичних обліків; в) експертних досліджень, що використовуються частіше експертами у лабораторних умовах, а також спеціалістами під проведення досліджень на місці події [5, с. 313].

Під час огляду місця пожежі застосування науково-технічних засобів сприяє виявленню, фіксації, вилученню слідів, предметів, що можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні. На сьогодні серед техніко-криміналістичних засобів, що застосовуються під час огляду місця події можна виділити набір для розслідування місця пожежі «ION Science», спеціально розроблений науково-виробничою компанією «Експерт» для надання представникам поліції та рятувальних служб усіх необхідних

інструментів для простого та зручного виявлення летких органічних сполук на місці події. Набір використовується для визначення справжньої причини загоряння, а саме: шляхом підпалу чи злочинних порушень правил протипожежної безпеки. При цьому, з використанням газового детектора Tiger XT, виявляються та аналізується вуглеводневі та інші леткі органічні сполуки, що є частиною складових бензину та інших легкозаймистих речовин. У комплект валізи також входять: кейс для зручного, надійного та безпечного транспортування Tiger XT та аксесуарів, гнучкий зонд довжиною один метр для виявлення органічних сполук у важкодоступних місцях, джерело резервного живлення – акумуляторна батарея, кріплення та адаптер для дистанційної зарядки приладу під час поїздок, USB кабель та мережевий адаптер, вихідний патрубок підключення до пакета для збору зразків для подальшого лабораторного аналізу, фільтри та набір інших запчастин для швидкого обслуговування детектора.

Серед сучасних техніко-криміналістичних засобів виявлення криміналістичних об'єктів, що застосовуються під час огляду місця події, можна звернути увагу на розроблений компанією «Foster+Freeman» пристрій повно спектральної візуалізації «Crime-lite AUTO». Пристрій призначений для виявлення та фіксації слідів на місці події, а саме: відбитків пальців, невидимих і слабковидимих трасологічних слідів, біологічних виділень організму людини, слідів пострілу, залишків легкозаймистих речовин, наркотиків, волосся, волокон, скла, пошкоджень на тілі людини тощо. Прилад оснащений 20-мегапіксельною камерою; об'єктивом для макрозйомки; двома ширококутними світлодіодними освітлювачами; моторизованим дев'яти позиційним колесом фільтрів з можливістю збереження цифрової інформації на різних носіях [248].

Для фіксації обстановки місця пожежі широко використовуються засоби криміналістичної фотографії. Однак, виникнення та розвиток пожежі є процесом динамічним, у зв'язку з чим засобами фотозйомки не завжди можна відобразити положення місця пожежі на місцевості, розташування та

взаємне розташування окремих об'єктів оточення, зафіксувати особливості, що відображають закономірності розвитку та напрямку процесу горіння, зміни ступеня руйнації об'єкта тощо. Тому, більш наочним та обґрунтованим є застосування відеозйомки. Щодо переваг відеозапису, В. Г. Гончаренко зазначав, що основна його перевага полягає у можливості контролю зображення та звуку безпосередньо на місці проведення слідчої (розшукової) дії [50, с.78]. Зазначене було вказано автором у відношенні до аналогової фотозйомки. Звісно, на сьогодні, цифрову фотозйомку можна також контролювати безпосередньо на місці події. На наш погляд, головна перевага відеозапису саме у можливості здійснення фіксації у динаміці. Коли слідчий прибуває на місце події ще під час розвитку та гасіння пожежі, відеозйомка дозволить визначити напрямок поширення вогню, місця найбільш інтенсивного горіння тощо.

На сьогодні, для фіксації обстановки місця вчинення злочину використовують аерозйомку камерами, встановленими на безпілотних летальних апаратах. Переваги аерозйомки над іншими технічними засобами фіксації полягає у забезпеченні точного, безпечного, швидкого, дистанційного фіксування об'єктів, їх ознак і станів; фіксування події в динаміці; об'єктивного уявлення щодо зображеного на фотознімку об'єкту, завдяки наочності та документальності зображення; можливості виявлення та фіксації невидимих і слабковидимих ознак і властивостей об'єктів зйомки, внаслідок їх важкодоступності; компенсування недоліків інших форм фіксування доказової інформації: графічної, вербальної, предметної; відображення результатів фіксації у цифровій) формі, придатній без попередньої обробки для передачі сучасними транспортними комунікаційними мережами [68, с. 41]. Технічні можливості більшості БпЛА дозволяють провести 3D моделювання поверхні, де проводиться огляд місця події без застосування спеціалізованого лазерного сканеру. Реконструкція місцевості проводиться з використанням відеокамери з високою розподільною здатністю та системою глобального позиціонування,

автоматичного контролю висоти й управління. Виготовлення за результатами огляду місця події 3D-моделі дозволяє слідчому та іншим учасникам більш об'єктивно оцінити подію вчиненого кримінального правопорушення та висунути найбільш ймовірні слідчі версії. [143, с. 396].

Використання відеозйомки не замінює фіксацію обстановки місця події за допомогою 3-D сканерів, різноманітність яких на сьогодні є достатньо значноювеликою. Провідними компаніями у цій галузі можна вважати такі як: «Leica», «Z&F та Riegl», «Matterport та L-Tron», «FARO» та інші. Такі програмні пакети як Artec Studio, Pix4D, Reality Capture можуть використовуватися для перетворення фотографій на 3D-зображення, аналізу та обробки отриманих даних. За результатами застосування сканеру можливо виготовлення 3-D моделей, сферами застосування яких можуть бути: оцінка пошкоджень приміщень, будівель, завданих пожежею; моделювання механізму події в результаті аналізу розташування предметів обстановки; презентації віртуальної реальності, друк 3D-моделей речових доказів тощо.

6. Використання оперативно-розшукової інформації. Ми підтримуємо думку К.О. Чаплинського з приводу того, що використання такої інформації дозволяє отримати додаткові відомості щодо: характеру події; місцезнаходження й ознак об'єктів, що мають значення у кримінальному провадженні; осіб, причетних до події злочину; уточнити межі та порядок проведення огляду; вчасно висунути ймовірні слідчі версії» [210, с. 61]. На момент огляду в оперативних підрозділах вже повинна знаходитись інформація щодо криміногенної ситуації в даному районі: кількість та наявність осіб, схильних до вчинення злочинів; раніш засуджених за хуліганство, корисливо-насильницькі та інші злочини, місця можливого їх знаходження, відпочинку тощо.

Під час огляду місця події співробітники оперативних підрозділів отримують інформацію шляхом опитування очевидців, свідків, негласних співробітників. Відповідно до наказу МВС України від 24.07.2017 р. № 621 посадова особа оперативного підрозділу: як член СОГ знайомиться з

обставинами виникнення та розвитку пожежі; виконує доручення слідчого; здійснює подвірний чи поквартирний обхід з метою виявлення свідків кримінального правопорушення, збору відомостей, що можуть бути використані як докази; встановлює причетних до вчинення пожежі осіб, їх прикмети, наявність у них засобів підпалу, інших матеріалів і предметів, що могли бути використані для вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з пожежею, транспортних засобів; інші відомості, необхідні для встановлення осіб, які вчинили це правопорушення; встановлює осіб, загиблих під час пожежі [154].

Працівники оперативних підрозділів також приймають активну участь в організації розслідування на початковому етапі. Для цього: систематично, по мірі отримання відомостей, що становлять оперативний інтерес для розслідування правопорушення, інформує слідчого, вживає заходів щодо затримання причетних до злочину осіб; за дорученням слідчого бере участь у проведенні обшуків та інших невідкладних слідчих (розшукових) діях; у взаємодії зі слідчим, дільничним офіцером поліції та спеціалістами планує роботу із розслідування кримінального правопорушення; бере участь у складанні узгодженого плану слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; за дорученням слідчого, використовує можливості установ виконання покарань, оперативних частин слідчих ізоляторів, підрозділів з проведення оперативно-технічних заходів й оперативної служби; вносить пропозиції слідчому шляхом складання ініціативного рапорту щодо необхідності проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій з установлення обставин вчинення злочинів, пов'язаних з пожежами, та осіб, причетних до їх вчинення; за дорученням слідчого проводить допити учасників огляду місця пожежі, свідків та очевидців [154].

7. Використання допомоги громадськості. Оскільки зазначена категорія кримінальних правопорушень у багатьох випадках вчинюється в умовах очевидності, допомога громадськості відіграє велику роль. Громадяни можуть приймати участь в огляді як поняті у процесуальній формі, а також як

добровільні помічники, як правило у якості свідків, очевидців події. Останні можуть приймати участь у гасінні пожежі, надавати допомогу постраждалим, а також вказати слідчому на окремі предмети обстановки, що вимагають більш ретельної уваги, наприклад, місце, де злочинець купував засоби вчинення злочину або спостерігав за об'єктом або вказати маршрут пересування злочинця після вчинення злочину. Також, можливо залучення допомоги представників організацій і підприємств, у володінні яких знаходяться камери спостереження.

Дослідження кримінальних проваджень за фактом підпалів дало змогу узагальнити помилки, що допускаються працівниками поліції під час проведення огляду місця події:

- несвоєчасність огляду (14 %);
- поверхневе проведення огляду (38 %);
- безпідставне звуження меж огляду (42 %);
- не використання інформації з камер відеоспостереження (30 %);
- відсутність техніко-криміналістичних засобів виявлення слідів злочину (22 %);
- відсутність під час огляду необхідних спеціалістів (33 %);
- обмежене використання оперативно-розшукової інформації (31 %);
- проведення огляду слідчим, який не спеціалізується на розслідуванні підпалів (76 %) [Додаток А].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що серед слідчих (розшукових) дій під час розслідування знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, найбільш розповсюдженою є огляд місця події. Він полягає у безпосередньому сприйнятті слідчим та іншими учасниками огляду обстановки місця події з метою виявлення, фіксації і вилучення слідів та інших речових доказів для своєчасного висунення слідчих версій, планування подальших слідчих (розшукових) дій і з'ясування інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Правильна організація і тактика проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії дає можливість зібрати повну

і об'єктивну доказову інформацію, що буде мати значення на подальшому етапі розслідування.

3.2. Особливості проведення допитів

Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, поряд з оглядом, займає допит, процесуальні вимоги до якого закріплено у ст. ст. 224-226, 232 КПК України. Допит є найбільш значимою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування будь-яких кримінальних правопорушень, включаючи й знищення або пошкодження майна. У той же час вказана слідча (розшукова) дія є найскладнішою у тактичному розумінні. За даними дослідження В. К. Весельського допит займає 25 % усього робочого часу слідчого та 80 % часу, що витрачається ним на проведення інших слідчих (розшукових) дій [32, с. 3]. Вагомий внесок у розробку практичних та наукових основ проведення допиту зробили такі вчені, як В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, В. К. Весельський, В. Г. Гончаренко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, С. М. Стахівський, М. В. Салтевський, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько та інші.

Науковці визначають допит по-різному. На думку Є. В. Пряхіна, допит є слідчою (розшуковою) дією, що проводиться уповноваженим на те суб'єктом, за погодженням із допитуваною особою, за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці з метою отримання від неї відомостей про відомі їй обставини, що стосуються конкретного кримінального провадження [95, с. 340]. В. К. Весельський визначає допит як слідчу (розшукову) дію, змістом якої є «одержання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідування кримінального правопорушення». Характеризуючи далі допит як процес передачі інформації про розслідуване кримінальне правопорушення та пов'язані з ним обставини автор зазначає, що ця інформація надходить до допитуваного у момент сприйняття ним тих чи інших предметів або явищ, запам'ятовується і потім

відтворюється і передається слідчому під час допиту [32, с. 352]. Майже так само визначають допит В. В. Копча та Н. В. Копча як «процес передачі інформації про розслідуване кримінальне правопорушення та пов'язані з ним обставини і людей. Ця інформація сприймається допитуваною особою у момент спостереження за тими або іншими явищами, об'єктами, пов'язаними з подією правопорушення, запам'ятовується нею, зберігається в її пам'яті у вигляді «ідеальних» слідів, і потім під час допиту відтворюється та передається суб'єкту розслідування» [87, с. 171].

Більш лаконічними сприймається визначення допиту, запропоноване С. М. Стахівським, як слідчої (розшукової) дії, що полягає в одержанні в установленому законом порядку слідчим від особи, яка допитується, відомостей про факти, що мають значення у кримінальному провадженні [191, с. 15], а також А. Ф. Волобуєвим, як слідчої (розшукової) дії, що полягає в одержанні у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку свідчень від осіб, які володіють відомостями, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [90, с. 289].

Найбільш повним, на нашу думку, є визначення В. Ю. Шепітька, у якому враховано як інформаційний, так і психологічний та процесуальний компоненти допиту: «допит – це слідча дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі» [91, с. 252].

Головною метою допиту є встановлення достовірних даних по кримінальному провадженню, отримання повних та об'єктивно відображуючих дійсність показань. Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, – доказами [91, с. 252; 130, с. 106]. З мети допиту випливають його завдання, що за визначенням К. О. Чаплинського, полягають в: отриманні доказів за кримінальним провадженням; встановлення об'єктивної істини; перевірці слідчих версій, висунутих на

початковому етапі розслідування; встановленні фактичних даних щодо підготовки, вчинення та приховання злочину; встановленні обставин, що сприяли або перешкоджали учиненню правопорушення; збиранні відомостей щодо особи злочинця та його зв'язки; вжитті заходів профілактичного характеру з метою виховання громадян тощо [210, с. 200-201]. Є. В. Пряхін визначає завдання наступним чином: «1) отримання відомостей про кримінальне правопорушення; 2) перевірка вже відомих слідству відомостей про кримінальне правопорушення; 3) отримання фактичних даних про обставини готування, вчинення та приховування кримінального правопорушення; 4) перевірка висунутих версій; 5) збирання відомостей про особу правопорушника, його місцезнаходження; 6) отримання відомостей про спричинену кримінальним правопорушенням шкоду, місцезнаходження предмета посягання, знарядь учинення кримінального правопорушення [95, с. 341].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами, на думку В. М. Кіцелюка, обов'язково мають бути допитані такі особи: а) свідки: особи, які виявили та повідомили про пожежу; які перебували на об'єкті до виникнення пожежі; очевидці пожежі, які спостерігали її виникнення, гасіння та наслідки; б) особи, відповідальні за протипожежну безпеку об'єкта та керівник – представник адміністрації; в) керівник і учасники гасіння пожежі зі складу пожежних підрозділів; г) потерпілі [75, с. 176-177]. На нашу думку, науковець мав на увазі проведення допиту на початковому етапі розслідування, оскільки допит підозрюваного на подальшому етапі є більш вагомим для встановлення обставин правопорушення та значно складнішим з тактичної точки зору. Свідків кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами В. В. Колесніков також поділяє на три групи: очевидців події; учасників гасіння пожежі до яких належать працівники протипожежної безпеки, які брали участь у гасінні пожежі та інші особи; особи, які володіють іншою інформацією, що має значення у провадженні, які не були очевидцями розвитку та виникнення

пожежі й учасниками гасіння, але перебувають у певних відносинах із потерпілим чи мають стосунок до об'єкта, на якому сталася пожежа [90, с. 138-139].

Під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна Є. В. Пряхін також виділяє три групи свідків: а) очевидці пожежі, зокрема особи, які брали участь у його ліквідації; б) працівники ДСНС та інших служб, що брали участь у врятуванні майна, гасінні пожежі чи знешкодженні вибухового пристрою; в) особи, які не є очевидцями умисного знищення або пошкодження майна, однак їм відомі обставини вчинення злочину [95, с. 762-763]. Під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу А. В. Лісіцький розділяє свідків на дві умовні підгрупи: а) свідків: осіб, які виявили та повідомили про пожежу; осіб, які перебували на об'єкті до виникнення пожежі; очевидців виникнення, гасіння та наслідків пожежі; б) свідків-очевидців, які мають відомості, що засвідчують саме вчинення умисного підпалу. Науковець аргументує таке поділення різницею у предметі допиту цих двох категорій осіб та, відповідно, обставинами, що підлягають з'ясуванню [117, с. 123].

На думку В. В. Колеснікова під час допиту свідків-очевидців потрібно встановити пожежну обстановку, що включає в себе відомості щодо обставин виникнення та розвитку пожежі і порядку її гасіння та використані при цьому засоби. До таких відомостей автор відносить: час виявлення або відчуття перших ознак горіння; місце початкового виникнення горіння; причини його виникнення; напрямки та шляхи поширення вогню; специфічні ознаки горіння; кольору полум'я та диму; хто першим помітив пожежу; кого з підозрілих осіб бачили на об'єкті до виникнення пожежі [82, с. 117, 90, с. 138-139].

Допит осіб, які брали участь у гасінні пожежі, зокрема працівників ДСНС, має значення, оскільки завдяки своїй професійній компетентності вони можуть набагато краще та детальніше, оцінити та пояснити явища,

пов'язані з процесом горіння та гасіння пожежі. У них слід з'ясувати, коли та хто повідомив про пожежу, час прибуття на місце, початок гасіння, в якому напрямку розвивалась пожежа та почалося гасіння, які вогнегасні засоби застосовувалися, які зміни зроблено в обстановці, в якому положенні перебували запірні пристрої дверей і вікон у момент їх прибуття на місце події, чи не знаходили вони предметів, пристроїв або їх частин, що могли бути засобами підпалу чи причиною виникнення пожежі, що їм відомо про місця й ознаки найбільш інтенсивного горіння, чи не було створено додаткових умов, що забезпечували б найсприятливіший розвиток пожежі, місця виявлення загиблих, характер поведінки певних осіб у момент прибуття до місця пожежі [90, с. 138-139].

Предмет допиту свідків та очевидців зазначають В. Д. Безвесільний та О. Ф. Дьяченко, поділяючи їх на інформаційні блоки:

а) накопичення даних щодо особливостей виявлення пожежі: коли, де і звідки бачили свідки полум'я, дим чи інші ознаки виявлення пожежі, де спостерігалось найбільше горіння? У яких місцях об'єкта конкретно було видно ознаки виникнення горіння? Хто саме й коли виявив пожежу?; який колір та запах мав дим, яка була на зовнішній вигляд інтенсивність димовиділення, чи були наявні запахи, нехарактерні для даного об'єкта?; звідки і в яких напрямках, по яких окремих конструкціях, матеріалах розповсюджувався вогонь при виявленні пожежі?; чи не було помічено сторонніх осіб під час виникнення пожежі на місці події?; чи спостерігалися при виявленні пожежі «миготіння» світла або іскроутворення в електрообладнанні, інші ознаки аварійного режиму в роботі електроустановок тощо?;

б) отримання інформації від свідків та інших осіб про обставини, що передували початку пожежі: хто перебував у приміщенні безпосередньо перед початком пожежі та чим займався?; які конкретно предмети, обладнання, речі, тварини, у якій кількості, де саме знаходились у приміщенні?; чи мали місце характерні ознаки самозаймання до моменту

виникнення пожежі, коли, ким і за яких обставин це виявлялося?; який був протипожежний стан даного об'єкта на момент виникнення пожежі, вимоги яких норм і правил було порушено, у чому конкретно виявлялися ці порушення?;

в) дані про особливості розвитку пожежі: від якого місця: краю, сторони розповсюджувалося горіння?; у якій формі розвивалася пожежа: полум'я чи тління?; коли, ким, чим і в якому місці розпочалося гасіння пожежі, як це відбувалося?; що горіло з тих матеріалів, предметів, речовин, які повністю знищені вогнем, і що вдалося врятувати від вогню? [10, с. 32–39].

Допит осіб, які безпосередньо бачили момент вчинення злочину, має ключове значення для розслідування. Не зважаючи на це, науковцями, які досліджували розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами, дане питання не досліджувалось. За матеріалами опрацьованих нами кримінальних проваджень встановлено, що предметом допиту таких осіб є встановлення наступних обставин:

- в який саме час відбувалась подія та як це встановлено;
- яка особа вчиняла кримінальне правопорушення: стать, вік, зріст, особливості ходи, одяг та інші прикмети;
- з якого напрямку з'явився правопорушник на місце події;
- що знаходилось у руках правопорушника: сумка, пакети тощо, їх ознаки;
- які дії, направлені на реалізацію злочинного наміру вчиняла особа;
- чи не знаходилось на місці події інших осіб, які б могли бачити розвиток подій, їх прикмети;
- дії особи правопорушника після займання пожежі;
- у якому напрямку зник правопорушник;
- чи знайома очевидцю події особа правопорушника, чи бачились раніше, чи можна вказати місце можливого його появлення або місцезнаходження.

Допит потерпілого під час розслідування підпалів також має особливості. Під час допиту потерпілого потрібно, перш за все, враховувати його психоемоційний стан, оскільки при вчиненні злочину було порушено його права, завдано збитків. Подія злочину, як правило, є несподіваною для потерпілого і після вчинення злочину він може знаходитись у стані розгубленості, депресії. Саме тому, на наш погляд, потрібно допитувати потерпілого не одразу на місці події, а через деякий час, коли він усвідомить сутність події та заспокоється. При відтворенні інформації потерпілим, який був очевидцем події, можуть виникати труднощі та неузгодженості через емоції та переживання, пов'язані з раптовістю виникнення пожежі, хвилюванням за стан близьких родичів та порятунок майна.

При цьому, не потрібно забувати, що потерпілим є особа, яка зазнала не тільки моральної, а й матеріальної шкоди. Тому він, у більшості випадків, зацікавлений у результатах розслідування. При з'ясуванні матеріальної шкоди можливо також очікувати неправдивість його показань щодо розміру збитків, завданих пожежею. Як справедливо зазначає В. В. Колесников, особливістю потерпілих, на відміну від свідків та очевидців, є їхня причетність до події, що є формою психологічного ставлення до неї, визначається фізичним та емоційним впливом на особу потерпілого і обумовлює своєрідне протікання розумових і інших пізнавальних процесів, що неминуче позначається на його показаннях [82, с. 121].

Також, можливим очікуванням розвитку подій є передбачення протидії розслідуванню з боку потерпілого або його родичів. Це пов'язано з впливом підозрюваного та його родичів або інших зацікавлених осіб на потерпілого, що може відбуватись у різних формах: залякування, надання грошових коштів (підкуп) тощо з метою схилення потерпілого до дачі неправдивих показань. На думку В. М. Плетенця, протидія потерпілими може реалізовуватися шляхом: зміни чи відмови від дачі свідчень; відмови від явки на виклик слідчого; прийняття заходів з боку потерпілого, спрямованих на пом'якшення відповідальності правопорушника. Вчений зазначає, що відмова від дачі

показань або зміна свідчень можуть стати результатом самотійно прийнятого або нав'язаного стороною тиску рішення. Потерпілому можуть бути створені такі умови, за яких він готовий відмовитися від показань, що викривають злочинця та вимог задоволення позову за завданою йому шкодою (фізичною, моральною, матеріальною). У цьому випадку вказані особи, відчуючи свою незахищеність, переконуються в безкарності правопорушників, бездіяльності правоохоронних органів [149, с. 123].

Тому, в ході допиту потерпілого, поряд із з'ясуванням обставин події, необхідно встановлювати фактичні дані, що можуть підтвердити достовірність наданої під час допиту інформації. При цьому потрібно застосовувати сукупність тактичних прийомів, переважно емоційного впливу, з метою подолання протидій розслідуванню. Разом з тим, слідчий повинен ужити всіх необхідних заходів для виявлення та подальшого запобігання і нейтралізації негативного впливу на потерпілого з боку осіб, що протидіють розслідуванню.

У будь-якому разі під час допиту потерпілого, крім питань, що стосуються розвитку події, потрібно отримати наступну інформацію:

- детальний опис і відомості про майно, що було знищене або пошкоджено;
- характер та розмір шкоди, завданої злочином;
- чи було майно застраховане, якщо так, то в якій страховій компанії;
- де перебували в момент учинення кримінального правопорушення та хто може підтвердити цей факт;
- за яких обставин, коли та де вони дізналися про виникнення пожежі, як поводитися, отримавши цю інформацію;
- як опинилися на місці події, чи не помітили там осіб, поява та поведінка яких була підозрілою, якщо так, то як вони виглядали;
- чи перебували з кимось у неприязних стосунках;
- чи підозрюєте когось у вчиненні злочину [95, с. 763];
- стан електропостачання та нагрівальних електроприладів у приміщенні, їх справність і час останнього користування;

- чи були на об'єкті пожежонебезпечні матеріали та речовини, якщо так, то де вони знаходились та які були умови їх зберігання
- якою, на його думку, могла була причина виникнення пожежі [90, с. 139].

Незалежно від процесуального статусу допитуваного вчені-криміналісти виокремлюють підготовчий, робочий та заключний етапи проведення допиту.

До підготовчих заходів до проведення допиту М. В. Салтевський відносить прогнозування та планування майбутнього спілкування, що спрямовані на вирішення наступних завдань: визначення мети та часу допиту; встановлення тактичних і психологічних прийомів – засобів досягнення мети; прогнозування майбутнього спілкування допитуваної особи та слідчого [172, с. 359]. Підготовку до допиту В. Ю. Шепітько поділяє на три основних рівня: пізнавальний, прогностичний і синтезуючий. На пізнавальному рівні слідчий: вивчає матеріали кримінального провадження, збирає відомості щодо особи допитуваного, вивчає спеціальні питання. Пізнання на прогностичному рівні, що дають змогу слідчому прогнозувати ситуації допиту, визначати можливість виникнення у допитуваного небажаного психічного стану або реакцій на використання того чи іншого тактичного прийому, обирати найдоцільніші способи встановлення психологічного контакту. Підготовка до допиту завершується на синтезуючому рівні й охоплює складання плану допиту, а також визначенням доцільного часу, місця та режиму проведення допиту [91, с. 191]. Під час планування допиту, потрібно враховувати три основних елементи: організаційний – забезпечення раціонального проведення допиту: коли і де доцільно його провести з позиції раціонального використання часу та можливостей слідчого (сьогодні, наступного дня, вранці, які використати технічні засоби тощо); змістовний – визначення повноти та взаємозв'язку обставин, що підлягають встановленню та доказуванню; тактичний – встановлення відповідних прийомів і засобів вирішення конкретних завдань

допиту [33, с. 46].

Під час підготовки до проведення допиту слідчий має провести комплекс організаційних заходів. Більш повно, на нашу думку, зазначені дії визначено К. О. Чаплинським: а) повне, ретельне та всебічне вивчення матеріалів кримінального провадження, що полягає в аналізі інформації, що містяться у протоколах слідчих (розшукових) дій та інших матеріалах провадження та дозволяє встановити коло осіб, які підлягають допиту, сформулювати запитання допитуваному, обрати низку тактичних прийомів, що будуть використовуватися під час допиту; б) визначення предмета допиту та слідчої ситуації, що склалась на момент проведення допиту; в) визначення кола осіб, які підлягають допиту, що залежить від низки факторів, у тому числі від обсягу наявної інформації; г) визначення часу та послідовності проведення допитів учасників провадження. При цьому невідкладному першочерговому допиту підлягають особи, які: найбільш поінформовані про обставини події, не зацікавлені у не розкритті злочину та можуть об'єктивно та повно викласти інформацію, що має значення для кримінального провадження. Невиправдане зволікання з проведенням допиту викликає небажання чи відмову давати показання або приховати доказової інформацію у разі протидії розслідуванню; д) вивчення особи допитуваного полягає у з'ясуванні його соціально-психологічної характеристики, нахилів, характеру, рівня інтелекту, способу життя та мислення, що позитивно впливає на встановлення психологічного контакту, обрання ефективних прийомів і способів впливу для отримання правдивих показань, діагностування та прогнозування можливої поведінки у тій чи іншій ситуації, що склалась під час допиту; е) підбір речових доказів, зокрема знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному: листів, документів, записників тощо; є) визначення способу виклику на допит. При цьому, на наш погляд, необхідно використовувати, особливо у відношенні потерпілих, свідків, очевидців, найбільш зручні та сучасні способи виклику: по телефону, з використанням аккаунтів,

електронною поштою тощо; ж) визначення місця проведення допиту, що залежить від конкретної слідчої ситуації: за місцем досудового проведення досудового розслідування у кабінеті слідчого або за місцем перебування допитуваного; з) визначення тактичних прийомів, що будуть застосовуватися під час допиту та підготовка науково-технічних засобів фіксації, зокрема відеокамери; і) визначення учасників проведення допиту, якими, в залежності від слідчої ситуації, що склалася, окрім слідчого можуть бути: захисник, педагог, психолог, перекладач, конвоїри з числа працівників оперативних підрозділів чи патрульної поліції, спеціаліст-криміналіст та інші спеціалісти; к) забезпечення сприятливих умов для проведення допиту зважаючи на необхідність забезпечення безпеки учасників; л) складання плану, що є заключним етапом підготовки та передбачає визначення порядку проведення допиту [92, с. 265-267].

Після закінчення організаційно-підготовчих заходів слідчий переходить до безпосереднього проведення допиту, тобто робочого етапу під час якого досягається мета допиту з використанням різного роду тактичних прийомів. На думку В. Ю. Шепітька, їх використання повинно бути не хаотичним, а мати логічну доцільність їх реалізації та бути впорядковані відповідно до ситуації допиту. Дослідження типових ситуацій допиту дозволило науковцю виокремити такі їх види: а) повідомлення правдивих показань; б) добросовісна помилка допитуваного; в) суперечності у показаннях допитуваного; г) відмова від давання показань; д) повідомлення неправдивих показань [223, с. 195]. На думку В. К. Весельського, результативність допиту також визначається обранням правильної тактики, що залежить не тільки від ситуації допиту, а й від: процесуального положення допитуваного та рівня його зацікавленості у результатах розслідування; особливостей допитуваної особи: віку, характеру, рівня правової поінформованості, наявності злочинного досвіду тощо; характеру інформації та наявності доказів, що є у розпорядженні слідства [93, с. 362]. Оскільки допит підозрюваного є найбільш складним у тактичному розумінні, розглянемо його особливості,

залежно від зазначених вище типових ситуацій допиту.

Робочий етап проведення допиту розпочинається зі встановлення анкетних даних, роз'яснення обставини, що були підставою для виклику на допит, прав та обов'язків, порядку проведення слідчої (розшукової) дії. С тактичної точки зору на початку допиту потрібно встановити психологічний контакт з допитуваним.

За визначенням М. В. Салтевського, психологічний контакт слідчого є специфічною формою взаємовідносин представника держави, якому доручено розслідування, з учасниками кримінального процесу, що базується на нормах кримінального процесуального закону і наукових положень криміналістики, логіки, психології, теорії управління. З іншого боку, встановлення психологічного контакту є цілеспрямованою діяльністю слідчого з управління рухом інформації у процесі спілкування, що забезпечує розвиток цього процесу у потрібному напрямку протягом всього розслідування. Найбільш загальними тактичними прийомами налагодження психологічного контакту, на думку вченого, є: «створення належної обстановки допиту; коректна поведінка слідчого, який представляє інтереси держави; допит наодинці; доброзичливість, неупереджене ставлення до допитуваного; вміння вислухати до кінця, не підвищуючи тон; проведення бесіди на вільну тему; звернення до логічного мислення; створення обстановки, що збуджує інтерес до допиту; встановлення істини в справі, навпаки, не можна: допускати тривалого чекання допиту, проявляти зацікавленість, співчувати, обіцяти нездійснене, використовувати неправду, закликати до дій, що суперечать моралі тощо» [172, с. 362].

Під психологічним контактом К. О. Чаплинський розуміє цілеспрямовану та плановану діяльність слідчого зі створення умов, що направляють спілкування з допитуваним у потрібному напрямку для одержання об'єктивних і повних показань. До способів встановлення психологічного контакту вчений відносить: індивідуальний підхід; демонстрація доброзичливості та неупередженого ставлення; коректна

поведінка слідчого у відношенні до допитуваного; повідомлення про мету та завдання допиту, роз'яснення значення щирого каяття; переконання у невідворотності покарання, визначення обставин, що пом'якшують кримінальну відповідальність; переконання у необхідності надання допомоги органам досудового слідства; роз'яснення процесуального становища допитуваного, діагностування ситуації, що склалася; використання позитивної оцінки якостей допитуваного; створення належної обстановки та допит наодинці без проведення попередньої бесіди на сторонню тему або на тему, що цікавить, але не пов'язаною з предметом допиту; вміння вислухати до кінця; демонстрація слідчим поінформованості про спосіб життя допитуваного, його проблеми, інтереси та потреби; висвітлення позитивних якостей допитуваної особи; звертання до логічного мислення та роз'яснення завдань та цілей допиту; створення обстановки, що збуджує інтерес до допиту та його результатів; діагностика лінії поведінки, обраної підозрюваним з метою встановлення причин узгодженої ним позиції. При цьому не можна: проявляти особисту зацікавленість у результатах допиту; використовувати неправдиві відомості, релігійні почуття, помсту; допускати тривалого чекання допиту або співчувати допитуваному; застосовувати психічне або фізичне насилля, обман, шантаж; закликати до дій, що суперечать нормам моралі й етики [211, с. 165-168]. Ми погоджуємось з автором щодо визначених ним тактичних прийомів, але маємо зазначити, що окремі зазначені вище прийоми використовуються не під час встановлення психологічного контакту, а безпосередньо під час активної фази допиту.

На можливість виходити за межі питань, що стосуються безпосередньо обставин розслідуваної події, вказує Л. Д. Удалова, пропонуючи під час встановлення психологічного контакту обговорювати такі питання: а) з'ясовуючи дату народження, можна поцікавитись, яке було дитинство допитуваного, попросити розповісти про батьків, сестер, братів; б) уточнюючи місце народження, можна виявити знання щодо цих місць та позитивно про них відгукнутись; в) при отриманні відомостей щодо освіти

уточнити, де та коли навчався допитуваний, які враження він зберіг про навчальний заклад, викладачів, запитати про однокурсників; г) можна поглибити питання щодо спеціальності допитуваного, її недоліків та переваг, оскільки практика свідчить, що тема професії є однією з тих, на основі якої краще за все формуються контактні стосунки; д) особливої уваги заслуговують дані щодо нагород допитуваного, суспільної діяльності тощо [202, с. 118–161].

Після встановлення психологічного контакту завданням слідчого є безпосереднє отримання інформації від допитуваного з використанням тактичних прийомів. Допит підозрюваного починається з пропозиції розповісти усе відоме йому про пожежу у формі вільної розповіді та надати пояснення з приводу підозр, що виникли проти нього. Потім, з урахуванням наявних у слідчого доказів, підозрюваному ставляться запитання. Зокрема, слід з'ясувати наступне: час, місце, причини виникнення пожежі; яку мету переслідував, підпалюючи майно; чи готувався до вчинення злочину, якщо так, то у чому полягала підготовка; чи передбачав можливі наслідки пожежі, наявність на місці вчинення злочину осіб, які б могли постраждати від пожежі; наявність співучасників; інші обставини залежно від події, що сталася. Зміст питань будуть відрізнятися залежно від виду, способу вчинення кримінального правопорушення, об'єкта посягання, сприятливих або несприятливих умов проведення допиту, зібраних доказів й інших обставин по конкретній ситуації допиту [134].

Як зазначалось вище обрання тактичних прийомів залежить від слідчої ситуації, що склалася між слідчим та підозрюваним, яка може бути безконфліктною та конфліктною. За результатами аналізу кримінальних проваджень за фактами підпалів, встановлено, що у 62 % ситуації допиту проходять без конфліктів, відповідно у 38 % ситуацій проявляється конфлікт у різних формах.

Безконфліктна ситуація виникає коли допитувана особа співпрацює зі слідством та надає правдиві свідчення. В умовах безконфліктного допиту

можуть бути використані наступні тактико-психологічні прийоми: використання можливостей вільної розповіді; деталізація показань, їх співставлення з іншими доказами; постановка уточнюючих, конкретизуючих та нагадуючих питань; уточнення змісту отриманої інформації з метою переконатись у правильному розумінні допитуваним її значення; використання речових і письмових доказів; використання асоціативних зв'язків за суміжністю чи контрастом; з'ясування, які спогади, образи, враження виникали у допитуваного під час сприйняття події чи окремих її елементів; допит на місці події; використання консультативної допомоги психолога [164, с. 29-30].

Більш складною для успішного досудового розслідування є конфліктна слідча ситуація, що вимагає від слідчого ретельної підготовки та обрання необхідних тактичних прийомів її вирішення. За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень за фактами підпалів встановлено, що основними проявами конфлікту є: дача неправдивих свідчень – 52 %, заява про алібі – 32 %, відмова від дачі показань – 10 %, визнання вини частково, з посиленням на співучасників – 6 % [Додаток А].

З метою подолання конфлікту під час допиту, на думку М. В. Салтевського, використовуються наступні тактичні прийоми: а) замовчування окремих відомих слідству обставин і прояв зацікавленості до дрібних, другорядних фактів, що створює в допитуваного перебільшене уявлення про поінформованість слідчого; б) створення умов, при яких у допитуваного виникає думка, що слідство має у своєму розпорядженні достатній обсяг доказів, що досягається: поступовим пред'явленням перевірених доказів, між якими встановлено зв'язок; замовчуванням до певного часу відомих фактів; допитом щодо другорядних деталей події злочину; пред'явленням найбільш суттєвого доказу; тимчасовим залишенням допитуваного у непоінформованості щодо дій слідчого, планів інших учасників злочинної групи тощо; в) застосування тактичних комбінацій, побудованих на послідовності запитань, пред'явленні доказів, матеріалів провадження,

використанні емоційного стану, постановкою контрольних питань, що стосується головної мети допиту; г) демонстрація слідчих і науково-технічних можливостей встановлення приховуваних обставин незалежно від показань допитуваного, що досягається, наприклад, оглядом у ході допиту речових доказів за участю особи, яка дає неправдиві показання, роз'ясненням і демонстрацією можливостей методів технічного дослідження документів, зброї, дактилоскопічної експертизи тощо [172, с. 365].

На думку В. М. Плетенця, з метою подолання протидії розслідуванню, уповноваженій особі під час допиту необхідно діяти за принципом маятника, тобто ніби з різною амплітудою, яка за інтенсивністю може бути, високою, середньою чи малою, міняти хід у проведенні допиту, застосовувати тактичні прийоми. Поширеними помилками, яких припускаються слідчі, на думку автора, є: неналежний рівень знань усіх тактичних прийомів та вмінь їх використовувати, навичок планування та проведення допиту; відсутність усвідомлення предмету допиту, втрата контролю над процесом проведення процесуальної дії; нехтування необхідністю перевірки змісту та правильності його оформлення; проведення допитів, що мають формальне значення, і т. ін. [149, с. 288-289].

Аналіз наукової літератури та матеріалів кримінальних проваджень за фактами знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, дає змогу визначити наступні тактичні прийоми, що застосовуються під час допиту у конфліктних ситуаціях: встановлення психологічного контакту (82 %); викладання показань у формі вільної розповіді (95 %); черговість постановки питань (67 %); пояснення положень законодавства та наслідків його недотримання (70 %); використання позитивних властивостей особистості допитуваного (56 %); пред'явлення доказів (45 %); спостереження за поведінкою допитуваного (38 %); зміна темпу постановки запитань (44 %); підтримання напруги (60 %); створення уявлення про обізнаність слідчого у наявних фактах (42 %); приховування меж інформованості слідчого (40 %); надання слідчим інформації щодо розвитку

події злочину та послідовності дій злочинця, що є ймовірним (42 %); використання реакції допитуваного на певні факти та обставини, зазначені слідчим (56 %); використання ефекту раптовості (38 %); використання протиріч та конфліктів у злочинній групі (26 %); розпалення конфлікту (18 %); застосування науково-технічних засобів (34 %) [Додаток А].

Після встановлення всіх обставин вчиненого злочину, настає заключний етап, зміст якого полягає у фіксації ходу та результатів проведеного допиту. Обов'язковою процесуальною формою фіксації результатів слідчої (розшукової) дії є протокол, у якому відображена інформація отримана, отримана слідчим під час її проведення.

Відповідно до ч. 3 ст. 104 КПК України протокол складається з: а) вступної частини, що повинна містити відомості про: час, місце проведення та назву процесуальної дії; прізвище, ім'я по батькові посадової особи, яка проводила процесуальну дію; прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання всіх присутніх під час проведення процесуальної дії; інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, що застосовуються під час проведення процесуальної дії, умови та порядок їх використання; б) описової частини, що має містити відомості щодо: послідовності дій; отримані у результаті процесуальної дії відомості, важливі для кримінального провадження, в тому числі виявлені речі та документи; в) заключної частини, що має містити відомості щодо: вилучених речей і документів, способу їх ідентифікації; виготовлених дублікатів документів, а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, і способу їх ідентифікації; способу ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження та доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії [99].

Додатковими способами фіксації ходу і результатів допиту можуть бути фототаблиці, схеми, носії комп'ютерних даних та інші матеріали, що

роз'яснюють або уточнюють показання. На думку К. О. Чаплинського, показання підозрюваних доцільно за власним бажанням допитуваного чи за пропозицією слідчого закріплювати схематичними зображеннями маршрутів руху до місця вчинення злочину, шляхів підходу та відходу до безпосереднього об'єкта посягання, вказуючи найбільш помітні ознаки території у прив'язці з сусідніми будівлями і транспортними шляхами. Схема, власноручно зображена підозрюваним, є найвагомішим й об'єктивним доказом причетності особи до злочину. Такі схеми деталізують отриману слідчим вербальну інформацію, мають наочний переконливий характер і є допоміжним матеріалом під час підготовки до проведення інших слідчих (розшукових) дій [92, с. 280].

Застосування відеозапису для фіксації ходу допиту запобігає відмові або частковій зміні підозрюваним раніше даних показань, дозволяє спростувати вигадані заяви підозрюваного та інших осіб щодо нібито застосованих в ході досудового слідства протизаконних прийомів, надає суду повну можливість об'єктивно оцінити отримані у ході допиту показання. Під час перегляду можна проаналізувати хід допиту, оцінити його результати, виявити протиріччя в показаннях допитуваних, а також звернути увагу на власні тактичні помилки та прорахунки. Наведений спосіб фіксації забезпечує точність і повноту відображення показань, дозволяє більш повно зберегти безпосередність сприйняття допиту та надає можливість використовувати ці матеріали під час проведення інших слідчих (розшукових) дій [207, с. 223].

Потрібно також звернути увагу на те, що у разі застосування технічних засобів фіксації під час допиту, текст показань, згідно ч. 2 ст. 104 КПК України, може не вноситися до відповідного протоколу за умови, якщо жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому, що значно скорочує час проведення слідчої (розшукової) дії. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього [99].

Ми погоджуємось із запропонованими К. О. Чаплинським правилами

складання протоколу: протоколювання показань слід здійснювати після закінчення вільної розповіді, щоб не переривати допитуваного; показання записуються від першої особи та по можливості дослівно й у тій послідовності, в якій вони викладаються; протокол повинен містити не тільки відповіді, але й хід їх отримання з фіксацією протиріч, промовок та запитання, що ставлять допитуваним; кожна сторінка протоколу підписується допитуваним; в окремих випадках, отримуючи правдиві показання, слід запропонувати допитуваному підписати кожну відповідь на поставлені запитання, що запобігає у подальшому відмовитися від підписання протоколу у цілому або від частини своїх показань; у кінці протокол підписують допитуваний, слідчий та всі інші особи, які були присутні під час допиту [211, с. 149].

3.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні

Розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу потребує не тільки поглиблене знання методики розслідування даного виду злочину, а й інших галузей знань, зокрема фізики (процесу горіння та розповсюдження полум'я), хімії (види та властивості легкозаймистих та інших горючих речовин), криміналістики тощо, що стосуються галузей знань неюридичного профілю, або спеціальних знань.

Дослідженню особливостей використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень приділялась значна увага з боку вчених-криміналістів: Антощука А. О., Г. С. Бідняк, О. М. Дуфенюк, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, А. В. Іщенка, В. М. Кіцелюка, Н. І. Клименко, В. О. Коновалової, О. А. Кравченка, В. К. Лисиченка, І. А. Петрової, І. В. Пирога, Б. В. Романюка, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, Е. Б. Сімакової-Єфремян, В. В. Семенова, А. М. Тимчишина, М. Г. Щербаковського та інших. Однією з останніх наукових праць, присвячених використанню спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу є

дисертація А. В. Лісіцького, захищена у 2023 р. у Національній академії внутрішніх справ. У вказаному дисертаційному дослідженні на монографічному рівні сформовано теоретичні положення та надано практичні рекомендації з використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. У процесі дослідження автором: з'ясовано стан наукового дослідження проблематики, окреслено зміст і форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; визначено правові засади використання спеціальних знань під час розслідування означених кримінальних правопорушень; висвітлено особливості використання спеціальних знань для встановлення елементів криміналістичної характеристики; розглянуто засади використання спеціальних знань у процесі організації розслідування; зазначено особливості використання спеціальних знань під час проведення огляду місця події, інших слідчих (розшукових) дій; визначено засади проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу [117, с. 2]. Зважаючи на проведене А. В. Лісіцьким дослідження, у якому достатньо повно відображено особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, зупинимось лише на окремих моментах, що, на нашу думку, заслуговують додаткової уваги з теоретичної та практичної точки зору.

Під спеціальними знаннями розуміють сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті фахової підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розслідування та попередження злочинів [110, с. 16]. Більшість науковців розрізняють процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань. До процесуальних форм, тобто таких які прямо передбачені нормами КПК України відносять участь спеціаліста у кримінальному провадженні (ст. 71 КПК України) та залучення експерта (ст.

69 КПК України) для проведення експертизи (ст. ст. 242-244 КПК України). Непроцесуальними формами використання спеціальних знань, на думку І. В. Пирога є: перевірки технічного стану пристроїв та устаткування, відомчі розслідування; проведення попередніх досліджень безпосередньо на місці події; консультативна та довідкова допомога; надання допомоги при підготовці технічних засобів, під час виконання трудомістких робіт; використання допомоги під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій тощо [92, с. 368].

Щодо форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, А. В. Лісіцький запропонував їх поділення на: а) процесуальну форма: залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; надання письмового пояснення спеціаліста як додатка до протоколу слідчої (розшукової) дії; надання висновку спеціаліста під час розслідування кримінальних проступків; залучення експерта для проведення судових експертиз; 2) змішану форму, що має довідково-консультативний характер, результати якої відображаються в документах, які можуть бути джерелами доказів (ст. 93, ст. 99 КПК України): акти перевірок та висновки ревізій; акти про пожежу, звіти про причини виникнення пожежі, складені спеціалістом з дослідження пожеж тощо; 3) непроцесуальну форму: попередні експрес-дослідження слідів кримінального правопорушення; перевірка за криміналістичними обліками та інформаційно-довідковими базами; усні консультації спеціаліста; використання власних спеціальних знань слідчим, прокурором, дізнавачем, суддею, захисником [82, с. 208-209].

В цілому, ми погоджуємось з наведеною класифікацією, але маємо зазначити, що критерій класифікації «залежно від використання їх результатів у доказуванні» є не зовсім вірним, оскільки всі форми спеціальних знань тим чи іншим чином використовуються у кримінальному процесі, але не всі мають своє відображення у процесуальних документах. Крім того, результати попередніх експрес-досліджень слідів кримінального

правопорушення та перевірки за інформаційно-довідковими базами та криміналістичними обліками також можуть бути оформлені довідками спеціаліста та приєднуватись до матеріалів кримінального провадження в якості документів. Також ми погоджуємось з думкою І. В. Пирога, що з наданням законодавчого дозволу на долучення довідок, висновків та інших документів спеціалістів до матеріалів кримінального провадження (зміни до ст. 99 КПК України), з'явилась окрема процесуальна форма використання спеціальних знань – дослідження, що проводяться спеціалістом [140, с. 258]. Раніше така форма використання спеціальних знань відносилась вченими-криміналістами до непроцесуальних як проведення попередніх або доекспертних досліджень матеріальних об'єктів у ході або після закінчення процесуальної дії [136, с. 14; 92, с. 55].

Під час розслідування знищення чи пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу спеціалісти залучаються для проведення огляду, обшуку, допиту, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, під час підготовки матеріалів для проведення експертизи. Під час зазначених слідчих (розшукових) дій спеціалісти-криміналісти залучаються майже у 100 % випадках для фіксації ходу і результатів їх проведення. Для надання інших видів допомоги спеціалісти залучаються під час проведення огляду – у 95 %, обшуку – у 55 %, допиту – у 38 %.

Найбільше спеціалістів залучаються під час проведення огляду місця події, тому розглянемо їх діяльність більш детально. В загальному вигляді види допомоги спеціаліста поділяються на консультативну, криміналістичну, технічну та методичну. Криміналістична допомога полягає у організації підготовки та проведенні слідчої (розшукової) дії, виявленні, вилученні фіксації та упаковці речових доказів, проведенні дослідницьких дій на місці події, відбиранні зразків для експертного дослідження. Методична допомога полягає у роз'ясненнях під час проведення слідчої (розшукової) дії з боку спеціаліста термінології, що використовується в окремій галузі знань, правильних назв вилучених об'єктів або їх частин. Під час складання

протоколу слідчий може фіксувати цю інформацію під диктовку спеціаліста. При наданні методичної допомоги слідчий отримує нові знання, підвищує свій професіональний досвід. Технічна допомога полягає у наданні допомоги слідчому під час використання техніко-криміналістичних засобів у процесі проведення слідчих (розшукових) дій при огляді, виявленні, вилученні та фіксації речових доказів, складанні креслень, схем тощо. Консультативна допомога проявляється у наданні довідок зі спеціальних питань, усних роз'ясненнях, що виникають під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій і процесуальному оформленні їх результатів. Спеціаліст-криміналіст надає всі означені види допомоги [136, с. 27].

Загалом під час знищення чи пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, як спеціалістів залучають: спеціалістів-криміналістів слідчих відділів Національної поліції України (95 %); працівника Експертної служби МВС України (10 %); спеціаліста територіального органу ДСНС, в тому числі посадову особу дослідно-випробувальних лабораторій територіальних органів ДСНС та Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту (95 %); кінолога зі службовим собакою (25 %); спеціаліста-вибухотехніка (18 %); оператор наземних засобів керування БпЛА (15 %); інших осіб, якими можуть бути: спеціалісти газового господарства, технічного й енергетичного нагляду, контролю за устаткуванням тощо.

Дії спеціалістів-криміналістів під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення підслідного Національній поліції України, на наш погляд, достатньо повно регламентовано Інструкцією про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, а саме п. 2 розділу IV Інструкції: «3) на початку огляду слідчий спільно зі спеціалістами визначають межі та порядок проведення огляду, після чого спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події; 4) після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії

ОМП та завдання на виявлення слідової інформації спеціалісти визначають алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх виявлення, після чого узгоджують свої дії із слідчим та за його погодженням приступають до проведення ОМП; 5) дії спеціалістів, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; 6) перед переміщенням об'єкта (з метою огляду та виявлення слідової інформації) спеціалістом здійснюється його вузлова фотозйомка; 7) під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціалісти застосовують наявні технічні засоби та використовують насамперед неруйнівні методи їх виявлення, а в разі недосягнення позитивного результату – руйнівні методи виявлення слідової інформації; 8) перед використанням руйнівних методів пошуку слідів спеціалісти повинні отримати від слідчого згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах; 9) про вжиті заходи та факти виявлення слідової інформації спеціалісти інформують слідчого. Під час огляду здійснюються фотографування та вилучення виявлених об'єктів, фіксуються методи їх виявлення із зазначенням про це у протоколі ОМП; 10) під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, спосіб виявлення); 11) за можливості сліди вилучаються разом з об'єктами-слідоносіями. У разі неможливості вилучення слідової інформації з об'єктом-слідоносієм спеціалістом здійснюється їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів. Уся слідова інформація, об'єкти-слідоносії та інші предмети упаковуються за допомогою спеціаліста згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який здійснює огляд; 12) спеціаліст відповідає за якість та повноту виконання отриманих від слідчого або

керівника органу досудового розслідування доручень під час проведення ОМП» [158].

Більш детально дії спеціаліста-криміналіста під час огляду місця пожежі зазначено у Порядку спільних дій НП України, ДСНС та Експертної служби МВС України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами, затвердженого наказом МВС України від 24.07.2017 р. № 621. Згідно Порядку спеціаліст-криміналіст на місці пожежі: надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; надає допомогу слідчому в огляді місця події з метою виявлення осередку пожежі та фіксації його у протоколі огляду місця події, установленні причини виникнення та розповсюдження пожежі, виявленні, фіксації і вилученні проб, зразків, технічної й іншої документації та предметів, що можуть бути використані як речові докази; проводить вимірювання, звуко- чи відеозапис, фотографування, складає плани та схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, використовуючи спеціальні знання та навички, науково-технічні засоби та спеціальне обладнання; проводить експрес-аналіз без надання письмового висновку за зовнішніми ознаками вилучених об'єктів, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; надає допомогу слідчому у фіксації в протоколі огляду місця події та плані чи схемі до нього даних щодо виявлених слідів, вилучених зразків, об'єктів і речовин [154].

Уповноважена посадова особа територіального органу ДСНС, згідно означеного наказу: після прибуття на місце пожежі інформує старшого СОГ про це та бере участь в огляді місця події як спеціаліст з дослідження пожеж; у взаємодії зі слідчим і спеціалістами інших залучених служб планує роботу на місці пожежі; як спеціаліст надає допомогу в огляді місця пожежі з метою виявлення осередку та причин виникнення і розповсюдження пожежі, виявлення, фіксації та вилучення проб, зразків, технічної й іншої документації та предметів, що надалі можуть бути використані як речові

докази; надає слідчому допомогу у фіксації в протоколі огляду місця події інформації щодо виявлених об'єктів, зразків, речовин тощо; встановлює стан і ефективність спрацювання засобів та систем протипожежного захисту, що є на об'єкті, виконання вимог пожежної безпеки, приписів і постанов посадових осіб ДСНС, якщо такі виносилися; у разі встановлення факту неспрацювання або невиконання своїх функцій системами протипожежного захисту повідомляє про це ДСНС; вносить пропозиції слідчому щодо вжиття конкретних заходів для виявлення та усунення причин та умов, що призводять до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із пожежами; про результати перевірки стану та справності засобів протипожежного захисту, що є на об'єкті, надає інформацію керівнику СОГ; як член СОГ виконує доручення слідчого в межах своїх повноважень [154].

За результатами роботи на місці пожежі спеціаліст ДСНС складає та надає слідчому акт про пожежу, а у разі неможливості надати акт на місці пожежі або відсутності СОГ, він надається слідчому не пізніше 24 годин з моменту ліквідації пожежі. Протягом 3 днів з дати складання акту оформлює та надсилає до підрозділу ГУНП висновок ДСНС про причину виникнення пожежі, фототаблицю та інші матеріали стосовно пожежі. До висновку ДСНС про причину виникнення пожежі додається інформація про виконання доручень слідчого (якщо такі були) щодо поставлених свідкам, очевидцям пожежі питань та отриманих від них відповідей. У разі необхідності залучення для встановлення причин виникнення пожежі дослідно-випробувальних лабораторій територіальних органів ДСНС та Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту повідомляє слідчого керівництво відповідного територіального органу ДСНС організовує їх виїзд на місце події для участі у складі СОГ [154].

Посадові особи дослідно-випробувальних лабораторій територіальних органів ДСНС та Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту залучаються як спеціалісти до огляду місця події у разі,

коли внаслідок пожежі загинуло три і більше або постраждало п'ять або більше осіб; сталася пожежа із загибеллю або травмуванням людей на установах, підприємствах, в організаціях, закладах; площа пожежі складає тисячу або більше метрів квадратних; орієнтовні збитки внаслідок пожежі становлять десять тисяч і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та в інших випадках, пов'язаних з завданням великих збитків. Аналізом кримінальних проваджень, порушених за ч. 2 ст. 194 співробітники вказаних підрозділів залучались до огляду місця події лише у 5 % випадків.

Посадова особа вибухотехнічного підрозділу поліції виїжджає на огляд місця пожежі та бере в ньому участь як спеціаліст, унаслідок якої загинуло дві і більше, постраждало три та більше осіб; площа пожежі складає тисячу та більше метрів квадратних; завдано збитків у розмірі однієї тисячі та більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; відбулося загоряння більше двох транспортних засобів в одному місці, а також для організації проведення якісних оглядів місць подій, спільних дій з фіксації обстановки на місці події та установлення причин пожеж [154]. Аналізом кримінальних проваджень, порушених за ч. 2 ст. 194 КК України співробітники вказаних підрозділів залучались до огляду місця події у 36 % випадків.

Спеціаліст-вибухотехнік під час огляду місця пожежі: планує роботу у взаємодії зі слідчим і спеціалістами інших залучених служб; як член СОГ з'ясовує обставини виникнення та розвитку пожежі; як спеціаліст надає допомогу в огляді місця пожежі з метою виявлення осередку та причин виникнення і розповсюдження пожежі, виявлення, фіксації та вилучення зразків, об'єктів, проб, технічної та іншої документації і предметів, що надалі можуть бути використані як речові докази та надає слідчому допомогу у фіксації в протоколі виявленої інформації; інформує слідчого щодо одержаних даних про обставини вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб; за необхідності проводить попередні дослідження вилучених під час огляду місця події об'єктів, зразків, речовин тощо; вносить пропозиції слідчому щодо вжиття конкретних заходів безпеки при

поводженні з отруйними і сильнодіючими речовинами; вносить пропозиції щодо вжиття конкретних заходів безпеки, спрямованих на запобігання загибелі або пораненню людей [154].

Як спеціаліст до огляду місця пожежі, за рішенням слідчого може бути залучено кінолога зі службово-розшуковою собакою. Аналізом кримінальних проваджень, порушених за ч. 2 ст. 194 КК України кінологи залучались до огляду місця події у 10 % випадків. Як спеціаліст у складі СОГ кінолог: визначає разом із слідчим доцільність застосування службового собаки, вносить слідчому пропозиції щодо меж та порядку проведення огляду місця події, з метою виявлення предметів, слідів, що мають значення для застосування службового собаки, інших об'єктів – носіїв запаху та місць – носіїв запахової інформації; застосовує службову собаку для пошуку предметів, що мають значення для розслідування кримінального правопорушення; бере участь в обстеженні, з використанням службової собаки, місць можливого переховування особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення; застосовує службову собаку для пошуку особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення за слідами запаху, а в разі необхідності для її затримання [154].

Іншою процесуальною формою використання спеціальних знань є залучення експерта для проведення експертизи. Згідно ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза є «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [163]. Науковці визначають судову експертизу дещо по-різному. І. В. Пиріг та Г. С. Бідняк визначають судову експертизу як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини правопорушення, яке перебуває у провадженні органів досудового розслідування [136, с. 54]. В. Ю. Шепітько зазначає, що судова експертиза це «процесуальна дія, яка полягає у дослідженні експертом за завданням слідчого або судді речових доказів та

інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, які мають значення для вирішення справи» [91, с. 340]. З визначенням М. В. Салтевського, який відносить експертизу до слідчих (розшукових) дій та пов'язує її з криміналістичною тактикою, «судова експертиза – це слідча дія з організації тактики застосування спеціальних знань експерта для дослідження за дорученням слідчого і суду речових доказів та інших матеріалів справи з метою одержання доказової інформації» [172, с. 399]. З іншого боку, що, на наш погляд, є не зовсім вірним, вчений називає судову експертизу «науковим методом дослідження складних, системних матеріальних джерел фахівцем-експертом для одержання доказової інформації» [172, с. 398]. М. Г. Щербаковський визначає експертизу як «дослідження, що проводиться судовим експертом з використанням спеціальних знань та відповідно закону наданих компетентними органами чи особою об'єктів з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для справи, що відображається у висновку експерта, який є самостійним видом доказів» [230, с. 19].

Незважаючи на різні за трактуванням поняття судової експертизи більшість науковців майже однаково визначають ознаки, що характеризують застосування експертизи у кримінальному провадженні. Аналізуючи сутність судової експертизи, О. М. Дуфенюк, виокремлює наступні ознаки, які характеризують особливості її виконання в кримінальному провадженні: потенційну можливість застосування спеціальних, знань (медичних, технічних, фізичних, математичних, хімічних, біологічних, трасологічних, балістичних, психологічних та інших наук); проведення досліджень із метою виявлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (встановлення або спростування певних фактів, моделювання певних ситуацій, установлення тотожності об'єктів, групофікація тощо); дотримання процесуальної форми експертизи (дотримання передбачених кримінальним процесуальним, законодавством правових та фактичних підстав, порядку, проведення та оформлення результатів експертного дослідження);

проведення експертизи спеціальним суб'єктом; визначення кола ініціаторів проведення експертизи [95, с. 430].

Аналізуючи думки вчених і положення чинного законодавства, вважаємо, що ознаки експертизи як процесуального засобу отримання доказової інформації можна охарактеризувати наступним чином: метою призначення судової експертизи є можливість отримання доказової інформації за кримінальним провадженням, а її результатом є встановлення нових або перевірка існуючих фактичних даних; змістом судової експертизи є проведення дослідження, заснованого на сучасних досягненнях науки з використанням науково-обґрунтованої та випробуваної на практиці методики; судова експертиза призначається уповноваженими законом суб'єктами з дотриманням законодавства України; під час проведення експертизи використовуються виключно об'єкти, надані особою, яка призначила експертизу; судова експертиза проводиться спеціальним суб'єктом кримінального процесу – експертом, права, обов'язки та відповідальність якого визначаються законодавством; результати проведеного експертом дослідження оформлюються у спеціальному документі – висновку експерта, зміст та структура якого визначено у кримінально-процесуальному законодавстві й який є джерелом доказів за кримінальним провадженням.

На основі наведених науковцями визначень судової експертизи та критеріїв її використання у кримінальному процесі, можна помітити, що за суб'єктом проведення, яким є судовий експерт, та за своєю сутністю, а саме використанням при її проведенні не юридичних, а спеціальних знань, експертиза не може бути різновидом слідчої (розшукової) дії. Ми підтримуємо позицію І. В. Пирога, який, розглядаючи ознаки слідчої (розшукової) дії, доходить висновку, що стадія призначення експертизи або залучення експерта, яку науковці розглядають як підготовчу до проведення експертизи, має всі ознаки, притаманні самостійній слідчій (розшуковій) дії [141, с. 68].

Значення експертизи у розслідуванні кримінальних правопорушень полягає в тому, що вона: а) забезпечує отримання нових доказів; б) дозволяє вводити до процесу доказування фактичні дані, що для органолептичного сприйняття та дослідження недоступні; в) надає можливість перевіряти достовірність фактів, встановлених органолептичними засобами; г) дозволяє за матеріальними відображеннями вирішувати проблему ототожнення людей та речей [94, с. 341].

Досліджуючи розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, В. М. Кіцелюк відокремлює такі види експертиз: а) інженерно-технічні: пожежно-технічна, будівельно-технічна, електротехнічна, інженерно-технологічна; б) криміналістичні: експертизи матеріалів, речовин та виробів: нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів, лакофарбових матеріалів і покриттів, полімерних матеріалів, скла, кераміки, волокнистих матеріалів, металів і сплавів, наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі, речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; вибухотехнічна; трасологічна; почеркознавча; технічна експертиза документів; балістична; в) товарознавчі: експертизи обладнання, машин, сировини й товарів народного споживання; автотоварознавча; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння [75, с. 196-197]. Зважаючи на різноманіття експертних досліджень, що призначаються під час розслідування означеної категорії правопорушень, науковець зазначає, що для ефективного використання можливостей судових експертиз слідчий має правильно диференціювати міжгалузеві функції експертних спеціальностей для правильної та коректної постановки питань, підготовки достатньої кількості та якості матеріалів для проведення експертизи, а також розуміння послідовності їх призначення [76, с. 284].

Базуючись на результатах вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, А. В. Лісіцький відокремлює види судових експертиз, що призначались під час розслідування: 1) криміналістичні експертизи: трасологічна (88,9 %);

вибухотехнічна (34,4%); матеріалів, речовин і виробів (нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів (37,8 %), лакофарбових матеріалів і покриттів (21,1 %), спиртовмісних сумішей (20,2 %), полімерних матеріалів (17,7 %)); технічна експертиза документів (22,2%); фототехнічна (19,8 %); експертиза зброї та слідів й обставин її використання (8,9 %); почеркознавча (6,7 %); техногенних вибухів (2,2 %); 2) інженерно-технічні: пожежно-технічна (100 %); безпеки життєдіяльності (38,9 %); оцінно-будівельна (26,7 %); електротехнічна (24,4 %); автотехнічна (20,0 %); комп'ютерно-технічна (13,3 %); інженерно-механічна (12,3 %); будівельно-технічна (8,9 %); 3) товарознавчі: машин, обладнання, сировини (84,4 %); транспортно-товарознавча (12,3 %); військового майна, техніки й озброєння (8,9 %); 4) судово-медична за умови наявності потерпілих (38,9 %) [117, с. 197].

За результатами аналізу кримінальних проваджень за ч. 2 ст. 194 КК України нами встановлено, що призначались наступні види експертиз:

- криміналістичні: трасологічна, в тому числі дактилоскопічна (62 %); вибухотехнічна (32 %); матеріалів, речовин і виробів: нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів (83 %), лакофарбових матеріалів і покриттів (15 %), спиртовмісних сумішей (54 %), полімерних матеріалів (12 %); технічна експертиза документів (15 %); фототехнічна, портретна (46 %); експертиза зброї та слідів й обставин її використання (4 %); вибухових речовин, продуктів вибуху (5 %); металів і сплавів та виробів з них (3 %);

- інженерно-технічні: пожежно-технічна (100 %); безпеки життєдіяльності (35 %); інженерно-транспортна (автотехнічна) (45 %); будівельно-технічна (16 %); оцінно-будівельна (37 %); електротехнічна (35 %); комп'ютерно-технічна (10 %);

- товарознавчі: машин, обладнання, сировини (44 %); транспортно-товарознавча (57 %); військового майна, техніки й озброєння (9 %);

- судово-медична у разі наявності потерпілих (60 %);

- судово-психіатрична (34 %) [Додаток Б].

Зупинимось на окремих, найбільш розповсюджених видах експертиз, що призначаються при розслідуванні підпалів, серед яких основною є пожежно-технічна. За допомогою вказаної експертизи можливе вирішення значного кола питань для встановлення обставин кримінального провадження. Ефективність використання слідчим результатів даного виду експертизи залежить від його поінформованості щодо предмету, об'єктів і можливостей даного виду досліджень.

Під пожежно-технічною експертизою розуміють процес дослідження процесів, явищ і матеріальних об'єктів, пов'язаних із горінням, виниклими пожежами, застосуванням пожежно-рятувального обладнання, що використовують для їх гасіння, відповідності прийнятих рішень нормативним вимогам щодо дій пожежно-рятувальних підрозділів, елементів і систем протипожежної автоматики й виявлення обставин виникнення горіння, динаміки пожеж, розвитку та їх поширення, відповідності досліджуваних об'єктів вимогам будівельних і пожежних норм, технологічних регламентів виробничих процесів на предмет відповідності прийнятих конструктивних рішень щодо застосованої протипожежної автоматики в цих процесах, виробленої продукції на предмет її стійкості до виникнення та поширення пожеж, зокрема із застосуванням стандартизованих методів випробування на вогнестійкість і поширення полум'я [227, с. 433].

Основними завданнями пожежно-технічної експертизи є: визначення причин, умов і процесів виникнення пожежі; визначення часу та шляхів поширення пожежі; визначення обставин, що сприяли виникненню та поширенню пожежі; оцінка умов, способів і засобів гасіння пожежі; відповідність технічного стану об'єкта протипожежним нормам тощо. При цьому основні питання, що вирішуються даною експертизою є наступними: де був осередок (місце виникнення горіння) пожежі; якими шляхами поширювався вогонь від осередку пожежі; яка причина виникнення пожежі; чи відповідав стан об'єкта вимогам Правил пожежної безпеки; протягом якого часу тривала пожежа; чим пояснюється найінтенсивніше горіння у

цьому місці об'єкта; чи можливе загоряння вказаної речовини чи матеріалу від певного джерела запалювання; чи можливе самозаймання таких речовин чи матеріалів за певних умов у конкретному випадку; яка температура самозаймання вказаної речовини; яка максимальна температура горіння матеріалу; чи не є причиною виникнення пожежі аварійний стан електричної мережі: коротке замикання, перевантаження тощо; що було первинним: вибух чи пожежа; з якої причини не спрацював автоматичний протипожежний пристрій; чи належно використовували протипожежну техніку під час гасіння пожежі; де розміщувалися зони розвитку горіння, теплового впливу та задимлення з огляду на надані фактичні дані щодо речової обстановки місця пожежі; яке джерело запалювання спричинило займання наявного горючого середовища у місці формування осередку пожежі; який механізм виникнення пожежі; які обставини події пожежі зумовили її наслідки; якими вибухо-, пожежонебезпечними властивостями характеризуються надані на дослідження матеріали чи речовини. Для вирішення вказаних питань експерту надається протокол огляду місця події з усіма додатками, протоколи слідчих експериментів та інших слідчих (розшукових) дій, акт про пожежу й інші документи, складені службами пожежної охорони, а також речові докази [159].

На думку В. В. Колеснікова коло питань, що можуть бути поставлені для вирішення пожежно-технічною експертизи є досить широким, тому їх доцільно розбити на групи, залежно від мети й об'єктів експертного дослідження, а саме виокремити питання спрямовані: на встановлення осередку і часу виникнення пожежі; встановлення особливостей поширення вогню й інших технічних даних, пов'язаних із обставинами пожежі; на встановлення фактів порушення вимог пожежної безпеки; на з'ясування безпосередньої причини виникнення пожежі; на з'ясування технічного стану протипожежної техніки; на встановлення причинного зв'язку між діями тих чи інших осіб і наслідками, що настали [82, с. 137-139].

Більш стисло визначають завдання пожежно-технічної експертизи автори підручника Національної академії внутрішніх справ, а саме встановлення: причин, умов та обставин виникнення пожежі: часу, місце, механізму виникнення горіння, осередка пожежі; умов та особливостей розвитку горіння, шляхів поширення вогню; пожежонебезпечних властивостей матеріалів, речовин і технологічних установок; протипожежного стану об'єкта до виникнення пожежі, стану засобів автоматичного виявлення та гасіння пожежі, дотримання вимог пожежної безпеки; причинного зв'язку між порушеннями вимог пожежної безпеки, виникненням пожежі та наслідками, що настали; умов, способів і засобів гасіння пожежі тощо [134].

Об'єктами експертного дослідження можуть бути: конструктивні елементи будинків і споруд, які зазнали впливу небезпечних факторів пожежі, залишки згорілих чи частково обгорілих предметів; різноманітне технологічне устаткування і технічні прилади; різного роду документи, що свідчать про протипожежний стан об'єкта пожежі; небезпечні в пожежному відношенні речовини і матеріали, здатні самозайматися; знаряддя і засоби підпалу та їх залишки; протипожежна техніка й вогнегасні засоби; предмети зі слідами легко займистих горючих речовин; інші предмети, що можуть служити засобами виявлення осередку пожежі, встановлення причини її виникнення і встановлення фактичних обставин події [134].

Щодо об'єктів дослідження, то у різних наукових джерелах вони зазначаються та оцінюються по різному. Так, об'єктами пожежно-технічної експертизи та пожежно-технічних досліджень, на думку фахівців ДНДЕКЦ, є місце пожежі зі слідами термічного впливу та продуктів горіння; обгорілі та звуглілі спалимі й важко-спалимі конструкції будинків і споруджень, а також залишки згорілих чи частково обгорілих предметів; електроустаткування та електроприлади; технологічне устаткування та технічні спорудження; опалювальні та нагрівальні прилади; предмети зі слідами легкозаймистих або пальних рідин; речовини та матеріали, здатні займатися і самозайматися;

знаряддя підпалу або їхні залишки; протипожежна техніка та вогнегасні засоби тощо [153].

Об'єктами експертного дослідження є: місце пожежі; обгорілі й обвуглені конструктивні елементи та частини будівель: зруйновані, деформовані будівельні конструкції, виконані з металів, залізобетону, каменю, деревини, пластмаси тощо, обгорілі предмети інтер'єру; пошкоджені транспортні засоби; великогабаритні предмети, зокрема громіздке технологічне й інше обладнання, вилучення якого не видається можливим, а також вилучене з місця події; механізми й обладнання або їх деталі, вузли; пошкоджені та непошкоджені впливом факторів пожежі предмети, їх залишки, зокрема технічні засоби підпалу або предмети зі слідами горючих матеріалів і рідин; предмети з локалізованими слідами теплового впливу: прогарами, проплавами тощо; пожежне сміття: попіл, зола, шлак, частини обгорілих предметів, матеріалів і речовин, вугілля, сліди кіптяви та прогарів на об'єктах, проби матеріалу з ділянок під прогарами; пристрої для запалювання матеріалів і речовин; пристрої пожежної сигналізації, засоби пожежогасіння; електронагрівальні прилади; залишки пошкоджених світильників, електроламп з ознаками аварійних режимів; фрагменти електричних дротів і кабелів зі слідами оплавлень у прокладках труб і металевих рукавів разом з трубами та металорукавами; прилади електрозахисту: плавкі запобіжники, автоматичні вимикачі тощо, електрокомутаційні прилади з ознаками аварійних режимів та без них; теплогенеруюче обладнання [69].

Предмет пожежно-технічної експертизи складає механізм самої пожежі, що включає в себе умови утворення слідів під час виникнення і розвитку пожежі, який досліджується пожежно-технічним експертом з метою пізнання процесів, явищ, пов'язаних з тепловим впливом вогню на оточуюче середовище, що перебувають в причинно-наслідковому зв'язку з виникненням пожежі. Предметом пожежно-технічної експертизи та пожежно-технічних досліджень є: фактичні дані щодо обставин, які передували

пожежі; технічна характеристика об'єкта до пожежі та його технічний стан після неї; сліди термічних ушкоджень; дії осіб, які відповідають за пожежну безпеку об'єкта й осіб, які брали участь у гасінні пожежі; засоби підпалу; дані, отримані при проведенні інших видів експертиз [153]. Пожежно-технічні дослідження проводяться фахівцями експертної спеціальності 10.8 «Дослідження обставин виникнення і поширення пожеж та дотримання вимог пожежної безпеки».

Дискусійним, на наш погляд, є віднесення самого місця події до об'єкту експертного дослідження. Оскільки основним питанням, що вирішується даною експертизою, є встановлення причини пожежі, вирішення якого неможливо без безпосереднього дослідження експертом обстановки місці пожежі. Визначення причини пожежі в будь-якому випадку можливе лише тоді, коли правильно встановлено її осередок, який знову ж таки неможливо встановити без дослідження самого місця пожежі. Крім того, об'єктами експертного дослідження можуть бути об'єкти, які неможливо вилучити з місця події: конструктивні елементи споруд і будинків, що зазнавали впливу небезпечних факторів пожежі, залишки згорілих чи частково обгорілих предметів; різне технологічне та промислове обладнання; небезпечні в пожежному розумінні матеріали і речовини, здатні самозайматися; засоби та знаряддя підпалу, їх залишки.

Ми погоджуємось з думкою М. Л. Цимбал, що у слідчій тактиці існують відповідні вказівки про невідкладність, негайність процесуальних дій, тому з метою запобігання помилок, пов'язаних із тривалим часом, який минає між вилученням об'єктів та проведенням експертизи у лабораторних умовах, що може призвести до незворотних змін у морфологічній або субстратній будові об'єкта, вилученого з місця пожежі, потрібно призначати експертизу одразу ж після огляду безпосередньо на місці події [206, с. 112.]

М. Г. Щербаковський як первинний об'єкт пожежно-технічної експертизи також визначає місце пожежі [229, с. 349], а об'єктом вибухотехнічної експертизи місце вибуху та пошкоджені об'єкти, що

знаходяться на ньому [229, с. 336]. В. Г. Гончаренко також зазначає, що для пожежно-технічного експерта найбільш важливими є матеріальні об'єкти, які знаходяться безпосереднє на місці пожежі, що дає йому можливість особисто сприймати й оцінювати специфічні ознаки, необхідні для вирішення поставлених перед експертизою питань. Характер термічних пошкоджень на речовій обстановці дозволяє встановити місце виникнення пожежі, час настання тих чи інших наслідків. Як зазначає науковець, при недостатній кількості наданих на експертизу матеріалів пожежно-технічний експерт, може клопотати перед особою, що призначила експертизу, щодо надання додаткових матеріалів або про «можливість проведення експертного дослідження місця пожежі» [40, с. 256-257]. Як зазначає І. В. Пиріг, наведені думки науковців свідчать про доцільність запровадження окремого виду експертизи, об'єктом якої є безпосередньо місце події [141, с. 69].

Під час розслідування знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, може виникнути необхідність у призначенні інших видів судових експертиз, які зазначались нами раніше. Предмет, об'єкти та методики проведення вказаних експертиз достатньо описані в науковій літературі. Будь-який висновок експерта є джерелом доказів і підлягає оцінці слідчим, прокурором, судом. Оцінка висновку експерта передбачає його аналіз, перевірку достовірності об'єктів дослідження та правильності висновків, співставлення з іншими доказами у кримінальному провадженні. Під час оцінки висновку експертизи слідчий повинен установити: достатність об'єктів і матеріалів, направлених на експертизу; наукову обґрунтованість методів, що використовувалися експертом; повноту та об'єктивність проведених експертом досліджень; обґрунтованість висновку його співвідношення з фактичними даними кримінального провадження; повноту висновку, його відповідність експертному завданню.

В залежності від виду експертизи, вони призначаються на початковому або подальшому етапах розслідування та мають різне значення для розслідування та використовуються слідчим по-різному в залежності від

слідчої ситуації. На початковому етапі розслідування, в умовах неочевидності висновки пожежно-технічної та інших експертиз, що вирішують, в основному діагностичні або ситуаційні завдання, фактичні дані, що містяться у висновках експерта, будуть сприяти встановленню окремих обставин кримінального правопорушення: способу вчинення, використаних при цьому знарядь тощо, мають пошукове значення та спрямовані на встановлення особи злочинця. Ці дані є основою для висування версій щодо механізму вчинення злочину та інших обставин. На подальшому етапі розслідування призначаються експертизи, що вирішують ідентифікаційні та класифікаційні завдання та їх результати спрямовані на доказування або спростовування провини підозрюваного, формування доказової бази.

Висновки до розділу 3

1. Найбільш поширеною та важливою з точки зору інформативності слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання доказової інформації з матеріальних джерел, є огляд місця події.

Дослідження кримінальних проваджень за фактом підпалів, дало змогу узагальнити помилки, що допускаються працівниками поліції під час проведення огляду місця події: несвоєчасність огляду (14 %); поверхневе проведення огляду (38 %); безпідставне звуження меж огляду (42 %); не використання інформації з камер відеоспостереження (30 %); відсутність техніко-криміналістичних засобів виявлення слідів злочину (51 %); відсутність під час огляду необхідних спеціалістів (43 %); обмежене використання оперативно-розшукової інформації (31 %); проведення огляду слідчим, який не спеціалізується на розслідуванні підпалів (76 %).

2. Найбільш поширеною та значимою для розслідування слідчою (розшуковою) дією, поряд з оглядом, є допит, що у тактичному розумінні є найбільш складним. Допит осіб, які безпосередньо бачили момент вчинення злочину, має ключове значення для розслідування. Встановлено, що предметом допиту таких осіб є встановлення наступних обставин: в який

саме час відбувалась подія та як це встановлено; яка особа вчиняла кримінальне правопорушення: стать, вік, зріст, особливості ходи, одяг та інші прикмети; з якого напрямку з'явився правопорушник на місце події; що знаходилось у руках правопорушника: сумка, пакети тощо, їх ознаки; які дії, направлені на реалізацію злочинного наміру вчиняла особа; чи не знаходилось на місці події інших осіб, які б могли бачити розвиток подій, їх прикмети; дії особи правопорушника після займання пожежі; у якому напрямку зник правопорушник; чи знайома очевидцю події особа правопорушника, чи бачились раніше, чи можна вказати місце можливого його появи або місцезнаходження.

3. Незалежно від процесуального статусу допитуваного вчені-криміналісти виокремлюють підготовчий, робочий та заключний етапи проведення допиту. Безконфліктна ситуація виникає коли допитувана особа співпрацює зі слідством та надає правдиві свідчення. В умовах безконфліктного допиту можуть бути використані наступні тактико-психологічні прийоми: використання можливостей вільної розповіді; деталізація показань, їх співставлення з іншими доказами; постановка уточнюючих, конкретизуючих та нагадуючих питань; уточнення змісту отриманої інформації з метою переконатись у правильному розумінні допитуваним її значення; використання речових і письмових доказів; використання асоціативних зв'язків за суміжністю чи контрастом; з'ясування, які спогади, образи, враження виникали у допитуваного під час сприйняття події чи окремих її елементів; допит на місці події; використання консультативної допомоги психолога.

Тактичні прийоми, що застосовуються під час допиту у конфліктних ситуаціях: встановлення психологічного контакту (82 %); викладання показань у формі вільної розповіді (95 %); черговість постановки питань (67 %); пояснення положень законодавства та наслідків його недотримання (70 %); використання позитивних властивостей особистості допитуваного (56 %); пред'явлення доказів (45 %); спостереження за поведінкою допитуваного (38

); зміна темпу постановки запитань (44 %); підтримання напруги (60 %); створення уявлення про обізнаність слідчого у наявних фактах (42 %); приховування меж інформованості слідчого (40 %); надання слідчим інформації щодо розвитку події злочину та послідовності дій злочинця, що є ймовірним (42 %); використання реакції допитуваного на певні факти та обставини, зазначені слідчим (56 %); використання ефекту раптовості (38 %); використання протиріч та конфліктів у злочинній групі (26 %); розпалення конфлікту (18 %).

4. Розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу потребує не тільки поглиблене знання методики розслідування даного виду злочину, а й інших галузей знань, зокрема фізики (процесу горіння та розповсюдження полум'я), хімії (види та властивості легкозаймистих та інших горючих речовин), криміналістики тощо, що стосуються галузей знань неюридичного профілю, або спеціальних знань.

Більшість науковців розрізняють процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань. До процесуальних форм, тобто таких які прямо передбачені нормами КПК України відносять участь спеціаліста у кримінальному провадженні та залучення експерта для проведення експертизи. Непроцесуальними формами використання спеціальних знань є: перевірки технічного стану пристроїв та устаткування, відомчі розслідування; проведення попередніх досліджень безпосередньо на місці події; консультативна та довідкова допомога; надання допомоги при підготовці технічних засобів, під час виконання трудомістких робіт; використання допомоги під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій тощо

5. Під час розслідування знищення чи пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу спеціалісти залучаються для проведення огляду, обшуку, допиту, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, під час підготовки матеріалів для проведення експертизи. Під час зазначених слідчих (розшукових) дій спеціалісти-криміналісти залучаються майже у 100 % випадках для фіксації ходу і результатів їх проведення. Для надання інших

видів допомоги спеціалісти залучаються під час проведення огляду – у 95 %, обшуку – у 55 %, допиту – у 38 %.

Іншою процесуальною формою використання спеціальних знань є залучення експерта для проведення експертизи. За результатами аналізу кримінальних проваджень за ч. 2 ст. 194 нами встановлено, що призначались наступні види експертиз: криміналістичні: трасологічна, в тому числі дактилоскопічна (62 %); вибухотехнічна (32 %); матеріалів, речовин і виробів: нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів (83 %), лакофарбових матеріалів і покриттів (15 %), спиртовмісних сумішей (54 %), полімерних матеріалів (12 %); технічна експертиза документів (15 %); фототехнічна, портретна (46 %); експертиза зброї та слідів й обставин її використання (4 %); вибухових речовин, продуктів вибуху (5 %); металів і сплавів та виробів з них (3 %); інженерно-технічні: пожежно-технічна (100 %); безпеки життєдіяльності (35 %); інженерно-транспортна (автотехнічна) (45 %); будівельно-технічна (16 %); оцінно-будівельна (37 %); електротехнічна (35 %); комп'ютерно-технічна (10 %); товарознавчі: машин, обладнання, сировини (44 %); транспортно-товарознавча (57 %); військового майна, техніки й озброєння (9 %); судово-медична у разі наявності потерпілих (60 %); судово-психіатрична (34 %).

ВИСНОВКИ

1. Запропоновано наступну класифікацію умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу: а) у залежності від способу вчинення кримінального правопорушення: за наявності всіх трьох складових: підготовка, вчинення та приховування злочину; за наявності попередньої підготовки; з приховуванням слідів злочину, але без попередньої підготовки; без підготовки та приховування злочинних дій; б) у залежності від об'єкта протиправного посягання розрізняють: житло громадян: окремі будівлі, квартири, кімнати гуртожитків, готельні номери; нежилі приміщення: сараї, гаражі, сховища тощо; будівлі державних або приватних підприємств або їх окремі частини: цеха заводів, склади, банки, магазини тощо; розважальні, торгівельні точки та заклади харчування: кіоски, кав'ярні, заклади швидкого харчування тощо; автотранспортні засоби: автомобілі, водні катери, мотоцикли, сільськогосподарська, будівельна техніка та ін.; в) за обстановкою вчинення кримінального правопорушення: залежно від місця вчинення злочину: у містах; у сільській місцевості та на території садівницьких товариств і дачних кооперативів; на водоймах; за часом вчинення: вночі, у денний час, ввечері; за наявності свідків, очевидців: в умовах неочевидності (відсутність свідків), при їх наявності; г) за «слідовою» картиною злочину: за наявності матеріальних слідів; за наявності ідеальних слідів; за наявності віртуальних (цифрових) слідів; д) за характеристикою осіб, які вчинили злочин: одноособові; у складі групи осіб з різною ступеню організації; вчинені неповнолітніми або за їх участю.

2. Предметом злочинного посягання при умисному знищенні або пошкодженні чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, є: житлові приміщення окремих громадян (квартири, окремі будинки), господарські будівлі (сараї, альтанки, гаражі тощо), малі архітектурні форми (прилавки, кіоски, невеликі магазини, майстерні тощо), магазини, торгівельні приміщення, склади, виробничі підприємства, цеха, будівлі державних

органів, підприємств та організацій будь-якої форми власності (офіси, банки, приміщення органів місцевого самоврядування тощо), розважальні заклади, кафе, ресторани, кінотеатри, театри тощо, автотранспортні засоби, сільськогосподарська продукція.

Спосіб вчинення умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу має у переважній більшості всі три складових: підготовку, безпосередньо вчинення та приховування слідів злочину. Підготовчий етап включає наступні дії: обрання об'єкта посягання, спостереження за об'єктом; обрання способу вчинення злочину, розробка плану дій; підготовка: приладів та засобів запалювання, засобів прибуття та відходу з місця події; підбір учасників і розподіл ролей у разі вчинення кримінального правопорушення у групі; вжиття заходів щодо приховування слідів злочину. Спосіб безпосереднього вчинення злочину полягає у активних діях з реалізації злочинного наміру. Такі дії при безпосередньому контакті злочинця з об'єктом відбуваються, як правило, у короткий проміжок часу, але достатній для того, щоб злочинець зміг впевнитись у реалізації свого наміру. Спосіб здійснення запалювання є наступним: а) з використанням джерела відкритого вогню (82 %), б) внаслідок нагрівання поверхні, що контактує з горючим середовищем, вище допустимої температури (3 %), в) хімічною реакцією певних речовин (кислоти, луги) (5 %), г) внаслідок теплової або запалювальної (від іскор) дії електроструму (4 %), д) внаслідок удару (пострілу) (6 %). Приховування злочину є важливим елементом дій з реалізації злочинного наміру і є системою заходів, спрямованих на введення в оману органів слідства щодо обставин, що мають значення для розслідуваної події та здійснюється шляхом знищення, утаювання, маскування чи фальсифікації інформації.

3. Обстановка вчинення злочину включає в себе характеристику місця, часу, природно-кліматичних та інших умов, що впливають спосіб вчинення та залишені при цьому сліди. У більшості випадків підпали вчиняються у містах (76 %); у сільській місцевості об'єктом посягання є

сільськогосподарська техніка та сховища зберігання сільськогосподарської продукції (13 %); територія садівницьких товариств і дачних кооперативів (8 %); морські та річні водойми, об'єктами посягання на яких є човни, катери, яхти, будівлі на понтонах (3 %). За часом вчинення підпали вчиняються в основному у вечірній та нічний час, коли є мінімальна ймовірність знаходження біля місця вчинення злочину свідків, очевидців (85 %). Вдень вчиняються підпали у більшості випадків у державних установах або майна держслужбовців з метою викликати певний резонанс у суспільстві (15 %).

Обрання злочинцем того чи іншого способу вчинення злочину у певній обстановці впливає на розвиток пожежі та її наслідки у вигляді слідів. Типові сліди під час розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу можна поділити на групи: а) матеріальні сліди, що у свою чергу поділяються на: сліди-предмети: згорілі предмети обстановки; засоби підпалу; залишки пристрою для запалювання легкозаймистої суміші; особисті речі злочинця; знаряддя зламу; сліди-речовини: залишки легкозаймистої суміші; вода, піна, що застосовувались для гасіння; біологічного походження тощо; сліди-відображення; б) ідеальні сліди, що залишились у пам'яті свідків, очевидців події або зафіксовані технічними пристроями: що характеризують особу злочинця; що характеризують розвиток пожежі, початок та шляхи поширення вогню, колір, запах полум'я і диму, силу вітру та напрямок при пожежах на відкритій місцевості; записи події злочину та дій правопорушника, зафіксовані на камери спостереження або мобільні телефони свідків, очевидців або самого злочинця; в) віртуальні або цифрові (електронні) сліди.

4. Особи, які вчинюють підпали характеризуються антисуспільною направленістю поведінки: пияцтва, вживання наркотиків. Під час учинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння 16 % осіб відповідно. Як правило, вони також схильні до вчинення інших видів злочинів: хуліганства, в сфері обігу наркотиків, грабежів. Риси характеру відрізняються жадібністю, зневагою до суспільних цінностей, егоїзмом, жагою до помсти тощо. Особу

злочинця характеризують суб'єктивні дані: стать, вік, освіту, національність тощо, але найвагомішими є відомості, які характеризують відношення злочинця до об'єкта, на якому сталася пожежа, і осіб, що перебувають у виробничих чи побутових стосунках з цим об'єктом, тобто мотив і мета, що спонукають особу вчинити злочин. Встановлено, що мотиви вчинення підпалів у процентному співвідношенні виглядають таким чином: помста – 25 %, ревності – 21 %, сімейні конфлікти й особиста неприязність – 14 %, хуліганські мотиви – 28 %, користь, заздрість – 12 %.

Особа злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу має тісний зв'язок з особою потерпілого через мотив та мету вчинення злочину. Аналізом матеріалів кримінальних проваджень нами встановлено, що: близько 47 % потерпілих були близькими знайомими злочинця або родичами, 39 % були знайомі з ним за місцем проживання чи роботи, і лише близько 14 % до вчинення злочину не мали ніяких стосунків із злочинцем.

5. На початковому етапі розслідування, після отримання повідомлення про виникнення пожежі, одразу потребують встановленню наступні обставини: місце вчинення кримінального правопорушення, час виникнення та тривалість пожежі, безпосередня причина пожежі, елементи обстановки місця підпалу після припинення пожежі. В залежності від ситуаційної обумовленості, але, як правило, на подальшому етапі розслідування встановленню, дослідженню та доказуванню підлягають також наступні обставини: спосіб вчинення, мета і мотиви кримінального правопорушення; пожежно-технічна характеристика об'єкта, на якому сталася пожежа; наявність чи відсутність вогнебезпечних матеріалів та речовин, що можливо знаходились на об'єкті пожежі та у зоні горіння; особливості технологічного процесу, якщо пожежа виникла на промисловому об'єкті; події й обставини, що безпосередньо передували виникненню пожежі; розмір нанесених збитків; відомості, що характеризують особу злочинця; обставини, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність.

6. Типовими слідчі ситуації початкового етапу є наступними: 1) особа злочинця невідома, відсутня будь-яка інформація про нього, немає свідків, очевидців (60 %); 2) особа злочинця невідома, присутні свідки, очевидці, є інформація щодо зовнішності злочинця та напрямку його відходу з місця події (8 %); 3) є достовірна інформація про особу злочинця, але він не затриманий і переховується від слідства (6 %); 4) злочинця затримано одразу після вчинення злочину (26 %).

По першій слідчій ситуації, що трапляється у 60 % випадків проводяться наступні слідчі (розшукові) дії: огляд місця події під час якого звертається увага на виявлення слідів, що підтверджують вчинення злочину шляхом підпалу, а також виявлення вогнища займання; допит потерпілого на місці події; виявлення свідків, очевидців шляхом подвірного по квартирному обходу території, що доручається працівникам оперативних підрозділів; призначення пожежно-технічної та інших експертиз, в основному, для вирішення діагностичних та ситуаційних завдань, залежно від характеру вилучених під час огляду об'єктів; перевірити за криміналістичним обліками раніше засуджених осіб, особливо таких, які щойно звільнились та проживають у районі місця пожежі; допитати членів сім'ї потерпілого, родичів, знайомих; вивчити розкриті та нерозкриті злочини даної категорії, вчинені у даній місцевості; надати доручення оперативним працівникам на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В залежності від на об'єму інформації, якою володіє слідчий, негласними слідчими (розшуковими) діями можуть бути такі: аудіо-, відеоконтроль особи може здійснюватися, у тому числі, під час знаходження підозрюваного у місцях попереднього тримання; накладення арешту на кореспонденцію; огляд та виїмка кореспонденції; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу є дуже ефективним для визначення причетності особи до вчиненого злочину, у разі, якщо буде встановлено знаходження

його неподалік від місця вчинення злочину у момент його вчинення; спостереження за особою, річчю або місцем може проводитись у громадських місцях, за місцем мешкання знайомих та родичів з метою встановлення контактів особи з використанням спеціальної техніки, якою забезпечені органи поліції, в тому числі засобами фото-, відеофіксації; використання конфіденційного співробітництва є дієвим засобом отримання інформації щодо особи підозрюваного, співучасників правопорушення, що може бути отримана від друзів, сусідів, знайомих.

Друга та третя типові слідчі ситуації є найбільш сприятливими відносно першої, оскільки хоча й особа злочинця невідома, є певні відомості про нього, які можна отримати від свідків, очевидців (14 %). Алгоритми дій слідчого щодо вирішення зазначених типових слідчих ситуацій може бути наступним: провести огляд місця пожежі; допитати свідків, очевидців, потерпілого; скласти суб'єктивний портрет підозрюваного за описом ознак та композиційний фоторобот; надати доручення працівникам оперативних підрозділів на розшук злочинця за складеним фотороботом; надати відомості щодо вчиненого злочину засобом масової інформації, в тому числі щодо ознак зовнішності злочинця; у разі встановлення конкретного місця проживання або можливого появи, зробити засідки у зазначених місцях; за результатами огляду призначити пожежно-технічну та інші необхідні експертизи; перевірити за криміналістичним обліками раніше засуджених осіб, особливо таких, які щойно звільнились та проживають у районі місця пожежі; надати доручення оперативним працівникам на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Четверта типова слідча ситуація є найбільш сприятливою для розслідування (26 %). У даному випадку початковий і подальший етапи розслідування проходять паралельно і слідчі (розшукові) дії, властиві кожному з них, переплітаються між собою. Перелік дій слідчого у зазначеній ситуації може бути наступний: затримання підозрюваного, його особистий обшук, огляд одягу; встановлення особи підозрюваного; допит

підозрюваного свідків, очевидців; огляд місця події; обшук за місцем проживання підозрюваного; слідчий експеримент з підозрюваним; призначення необхідних експертиз, в тому числі ідентифікаційного характеру.

7. Дії слідчого на подальшому етапі повинні бути направлені не тільки на збирання інформації, а й на її систематизацію та оцінку. Характерною рисою подальшого етапу є процес доказування. Слідчі ситуації подальшого етапу розслідування формуються в залежності від позиції підозрюваного та його відношення до вчиненого кримінального правопорушення, яке може сприяти проведенню розслідування або протидіяти йому. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування визначено такими, коли підозрюваний: а) повністю визнає свою провину, сприяє проведенню розслідування, в наявності докази його винуватості, він погоджується на відшкодування збитків, спричинених злочином (67 %); б) повністю визнає свою провину, але злочин вчинено в умовах неочевидності за відсутності свідків і доказів його вини недостатньо (10 %); в) не визнає своєї участі у вчиненні злочину, але є достатньо доказів, що підтверджують його провину (15 %); г) не визнає своєї провини, відмовляється співпрацювати зі слідством, доказів обвинувачення недостатньо (8 %).

Перша ситуація є найбільш сприятливою для розслідування та передбачає проведення наступних організаційних та слідчих (розшукових) дій: вивчення особистих характеристик підозрюваного, способу життя, звичок, при наявності злочинного досвіду тощо, що дозволяє дасть змогу визначити справжню мету та мотив кримінального правопорушення; у разі виникнення версії щодо вчинення злочину у групі, вжити заходів щодо встановлення всіх учасників вчиненого злочину, зокрема шляхом повторного допиту самого підозрюваного, а також свідків, очевидців, його родичів і знайомих; організація заходів профілактичного характеру з метою запобігання вчинення нового аналогічного злочину: профілактичні бесіди з населенням, особливо з мешканцями, які проживають за місцем вчинення

правопорушення, інформування громадських організацій, інструктаж працівників патрульної поліції тощо; призначення товарознавчої експертизи для визначення розміру збитків, заподіяних вчиненням злочину.

Друга слідча ситуація також є сприятливою для розслідування, але більш складною для вирішення, оскільки може виникнути ситуація при якій підозрюваний змінить свої показання та загалом позицію сприяння розслідуванню або визнає свою провину частково. За вказаною типовою слідчою ситуацією необхідно проводити всі можливі заходи, спрямовані на збирання доказів, що підтверджують вину підозрюваного: повторний допит свідків, очевидців, родичів, друзів для уточнення свідчень та їх співставлення з показаннями інших осіб; зіставлення показань допитуваних з результатами проведених раніше слідчих (розшукових) дій та з іншими матеріалами кримінального провадження; обшук за місцем проживання підозрюваного та в місцях можливого зберігання речових доказів (місце роботи, сарай, гараж, дача тощо) з метою виявлення та вилучення предметів, що мають відношення до кримінального правопорушення, включаючи знаряддя вчинення злочину (пристрої, легкозаймисті матеріали тощо; пред'явлення підозрюваного для впізнання, в тому числі за фото-, відеозображенням з камер спостереження, за функціональними ознаками тощо; слідчий експеримент з відтворення дій злочинця на місці події, а також для проведення необхідних дослідів чи випробувань з метою встановлення механізму події; в залежності від вилучених на місці події слідів відібрання зразків для порівняльного дослідження: біологічного походження (слина, піт, кров, сеча), відбитків рук тощо; призначення експертиз ідентифікаційного характеру: трасологічної, дактилоскопічної тощо; перевірка на причетність до вчинення інших кримінальних правопорушень за криміналістичними обліками Експертної служби МВС: дактилоскопічному, транспортних засобів, взуття, знарядь зламу, генетичних ознак людини тощо; перевірка за обліками Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України.

Третя і четверта типові слідчі ситуації визначаються категоричним

запереченням провини з боку підозрюваного та відмовою співпрацювати зі слідством, що супроводжується неправдивими показаннями з боку підозрюваного або відмовою від дачі показань. Для їх вирішення потрібно застосовувати весь комплекс організаційних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій для отримання доказової інформації та переконання підозрюваного у помилковості його позиції. Зокрема необхідно провести: ретельний аналіз матеріалів кримінального провадження, співставлення існуючої інформації з показаннями підозрюваного; повторний допит підозрюваного зі застосуванням тактичних прийомів подолання протидії розслідуванню; у разі вчинення правопорушення у співучасті встановити роль кожного з учасників у механізмі розслідуваного злочину та злочинної діяльності, якщо виявлено декілька епізодів; допит як свідків родичів, друзів підозрюваних з отриманням відомостей про обізнаність їх у злочинній діяльності; повторний допит очевидців, свідків для уточнення їх показань та встановлення алібі підозрюваного; зіставлення результатів проведених раніше слідчих (розшукових) дій з показаннями всіх учасників; обшук за місцем проживання підозрюваного та у місцях можливого зберігання речових доказів: на робочому місці, сараї, гаражі, дачному будинку тощо, з метою виявлення та вилучення предметів, що мають відношення до кримінального правопорушення, включаючи знаряддя вчинення злочину: пристрої, легкозаймисті матеріали тощо; вилучення під час обшуку засобів зв'язку та комп'ютерної техніки, її огляд з метою виявлення інформації щодо можливого спілкування із замовниками підпалу або відомостей, отриманих підозрюваним із мережі Інтернет про запалювальні речовини, засоби запалювання, вибухові речовини та пристрої тощо; пошукові дії з виявлення нових можливих свідків події, пред'явлення їм для впізнання підозрюваного; слідчий експеримент з очевидцями злочину та пред'явлення його результатів підозрюваному; відібрання зразків для порівняльного дослідження в залежності від вилучених на місці події слідів: біологічного походження

(слина, піт, кров, сеча), відбитків рук тощо та призначення експертиз ідентифікаційного характеру: трасологічної, молекулярно-генетичної, дактилоскопічної тощо; перевірка на причетність до вчинення інших кримінальних правопорушень за криміналістичними обліками Експертної служби МВС: дактилоскопічному, транспортних засобів, взуття, знарядь зламу, генетичних ознак людини тощо; перевірка за обліками Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України; аналіз матеріалів кримінальних проваджень, суб'єктами вчинення у яких були учасники розслідуваного кримінального правопорушення; опитування, а можливо і допити осіб, які проходили співучасниками за правопорушеннями, що були раніше вчинені підозрюваними.

8. Огляд місця події під час розслідування знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу є важливою слідчою (розшуковою) дією початкового етапу розслідування. До об'єктів огляду місця події входять: територія, що прилягає до місця пожежі та виявлені на ній сліди; обгорілі та обвалені конструкції, споруди, незгорілі предмети й місця їхнього знаходження, залишки електропроводки, речей, устаткування, документи; місце осередку пожежі; обгорілі трупи, їх залишки, наявні ушкодження на них; попіл, сажа, шлаки й інші похідні сліди, що виникли під час тління, горіння; знаряддя й засоби підпалу, їх залишки: бікфордові шнури, змочене горючою речовиною ганчір'я, ємності з-під пального тощо; двері та запори й їх залишки, пожежне сміття.

Огляд місця події складається з трьох етапів: підготовчого, робочого та заключного. Безпосередньо робочий етап направлений на вирішення тактичних завдань розслідування та проводиться з дотриманням розроблених криміналістикою загальних вимог процесуального, організаційного й тактичного характеру. До них відносяться: єдине керівництво оглядом; своєчасність та невідкладність оглядом; об'єктивність, всебічність та повнота огляду; цілеспрямованість та активність огляду; планомірність, системність та послідовність огляду; застосування науково-технічних засобів;

використання спеціальних знань; безпечність огляду; використання оперативно-розшукової інформації; використання допомоги громадськості; взаємодія слідчого з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності.

Іншою, найбільш поширеною та значимою для розслідування слідчою (розшуковою) дією, є допит. В залежності від відношення допитуваного до розслідування розрізняють конфліктну та безконфліктну ситуації. Безконфліктна ситуація виникає коли допитувана особа співпрацює зі слідством та надає правдиві свідчення. В умовах безконфліктного допиту можуть бути використані наступні тактико-психологічні прийоми: використання можливостей вільної розповіді; деталізація показань, їх співставлення з іншими доказами; постановка уточнюючих, конкретизуючих та нагадуючих питань; уточнення змісту отриманої інформації з метою переконатись у правильному розумінні допитуваним її значення; використання речових і письмових доказів; використання асоціативних зв'язків за суміжністю чи контрастом; з'ясування, які спогади, образи, враження виникали у допитуваного під час сприйняття події чи окремих її елементів; допит на місці події; використання консультативної допомоги психолога.

Більш складною для успішного досудового розслідування є конфліктна слідча ситуація, що вимагає від слідчого ретельної підготовки та обрання необхідних тактичних прийомів її вирішення. За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень за фактами підпалів встановлено, що основними проявами конфлікту є: дача неправдивих свідчень – 52 %, заява про алібі – 32 %, відмова від дачі показань – 10 %, визнання вини частково, з посиленням на співучасників – 6 %. Для подолання конфлікту використовуються наступні тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту (82 %); викладання показань у формі вільної розповіді (95 %); черговість постановки питань (67 %); пояснення положень законодавства та наслідків його недотримання (70 %); використання позитивних властивостей особистості допитуваного (56 %); пред'явлення доказів (45 %); спостереження

за поведінкою допитуваного (38 %); зміна темпу постановки запитань (44 %); підтримання напруги (60 %); створення уявлення про обізнаність слідчого у наявних фактах (42 %); приховування меж інформованості слідчого (40 %); надання слідчим інформації щодо розвитку події злочину та послідовності дій злочинця, що є ймовірним (42 %); використання реакції допитуваного на певні факти та обставини, зазначені слідчим (56 %); використання ефекту раптовості (38 %); використання протиріч та конфліктів у злочинній групі (26 %); розпалення конфлікту (18 %).

9. Використання спеціальних знань при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу здійснюється у процесуальній та непроцесуальній формах. До процесуальних форм, тобто таких, що прямо передбачені нормами КПК України відносять участь спеціаліста у кримінальному провадженні та залучення експерта для проведення експертизи. Під час розслідування знищення чи пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу спеціалісти залучаються для проведення огляду, обшуку, допиту, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, під час підготовки матеріалів для проведення експертизи. Під час зазначених слідчих (розшукових) дій спеціалісти-криміналісти залучаються майже у 100 % випадках для фіксації ходу і результатів їх проведення. Для надання інших видів допомоги спеціалісти залучаються під час проведення огляду – у 95 %, обшуку – у 55 %, допиту – у 38 %.

Види експертиз, що призначаються під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу є наступними: криміналістичні: трасологічна, в тому числі дактилоскопічна (62 %); вибухотехнічна (32 %); матеріалів, речовин і виробів: нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів (83 %), лакофарбових матеріалів і покриттів (15 %), спиртовмісних сумішей (54 %), полімерних матеріалів (12 %); технічна експертиза документів (15 %); фототехнічна, портретна (46 %); експертиза зброї та слідів й обставин її використання (4 %); вибухових речовин, продуктів вибуху (5 %); металів і сплавів та виробів з них (3 %);

інженерно-технічні: пожежно-технічна (100 %); безпеки життєдіяльності (35 %); інженерно-транспортна (автотехнічна) (45 %); будівельно-технічна (16 %); оцінно-будівельна (37 %); електротехнічна (35 %); комп'ютерно-технічна (10 %); товарознавчі: машин, обладнання, сировини (44 %); транспортно-товарознавча (57 %); військового майна, техніки й озброєння (9 %); судово-медична у разі наявності потерпілих (60 %); судово-психіатрична (34 %).

В залежності від виду експертизи, вони призначаються на початковому або подальшому етапах розслідування та мають різне значення для розслідування та використовуються слідчим по-різному в залежності від слідчої ситуації. На початковому етапі розслідування, в умовах неочевидності висновки пожежно-технічної та інших експертиз, що вирішують, в основному діагностичні або ситуаційні завдання, фактичні дані, що містяться у висновках експерта, будуть сприяти встановленню окремих обставин кримінального правопорушення: способу вчинення, використаних при цьому знарядь тощо, мають пошукове значення та спрямовані на встановлення особи злочинця. Ці дані є основою для висування версій щодо механізму вчинення злочину та інших обставин. На подальшому етапі розслідування призначаються експертизи, що вирішують ідентифікаційні та класифікаційні завдання та їх результати спрямовані на доказування або спростовування провини підозрюваного, формування доказової бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антощук А. О. Структура криміналістичної методики розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 87: частина 4. 2025. С. 11-16.
2. Антощук А. О., Яковчук С. В. Використання спеціальних знань під час збору інформації про особу, яка вчинила серію вбивств в ході огляду місця події. *Право та державне управління* : збірник наукових праць. Запоріжжя : КПУ, 2022. № 1. С. 143–149.
3. Антощук А., Басюк Л. Організація та тактика використання 3D-сканування під час огляду місця події. *Український політико-правовий дискурс*, (8), 2025. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14982555>.
4. Арешонков В. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 559 с.
5. Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 468 с.
6. Атаманчук В. М. Термінологія криміналістичних експертиз: сучасні проблеми вивчення та практичного використання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 16 с.
7. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посібник. Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.
8. Бахін В. П., Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час огляду місця події (збір інформації про особу, що скоїла злочин): наук.-практ. реком. Донецьк: ДЮІ, 2005. 71 с.
9. Бахін В. П., Лук'янчиков Б. Є. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис Донецького університету*. 2000, № 1 (4). С. 39-43.
10. Безвесільний В. Д., Дьяченко О. Ф. Розслідування та судові

експертизи пожеж: довід.-метод. посібн. Харків : ТОВ «Компанія СМІТ», 2007. С. 32–39.

11.Берназ В. Д. Криміналістична характеристика як наукова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2006. С. 16–18.

12.Берназ В. Д. Теорія та практика використання психологічних знань у здійсненні та вдосконаленні слідчої діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ: Нац. академія внутр. справ України, 2004. 36 с.

13.Берназ В. Д., Салтевський М. В. Криміналістика : навч. пос. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.

14.Бирюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія. Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 664 с.

15.Бідняк В. А. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2020. 265 с.

16.Бідняк Г. С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : монографія. Дніпро: ДДУВС, 2019. 152 с.

17.Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2018. 22 с.

18.Бідняк Г. С. Види експертиз та їх значення при розслідуванні шахрайств. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Збірник наукових праць. 2014. № 4 (72). С. 439-446.

19.Бідняк Г. С. Висновок експерта як джерело доказів при розслідуванні шахрайств. *Криміналістичний вісник: наук.-практ. збірник*. ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. К: ТОВ «БрайтВайт», 2014. № 2(22). С. 55-59.

20.Бідняк Г. С. Структура та зміст висновку експерта та його місце в системі доказів у провадженнях про шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Збірник наукових праць. 2014. № 3 (72). С. 268-274.

21. Бідняк Г. С. Експертно-криміналістичне забезпечення розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу *Наукові перспективи: журнал*. 2025. № 4(58) 2025. С. 957-967.
22. Біленчук П. Д., Гель А.П. Основи криміналістичної тактики : курс лекцій. Вінниця : Вінницька філія МАУП, 2001. 135 с.
23. Біленчук П. Д., Гель А. П., Семаков Г. С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. Київ: МАУП, 2007. 512 с.
24. Благута Р. І., Климчук М. П., Сакал В. М., Цуцкірідзе М. С. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів під час досудового розслідування: навч. посібн. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 216 с.
25. Благута Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 147–152.
26. Боднар А. В. Використання спеціальних знань під час розслідування знищення або пошкодження майна: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 205 с.
27. Боднар А. В. Форми використання спеціальних знань під час розслідування знищення або пошкодження майна. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх*. 2017. № 3(104). С. 46 - 56.
28. Бузинарський М. Ю. Методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2011. 19 с.
29. Бузинарський М. Ю. Методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2011. 19 с.
30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
31. Воліков Т. А. Характеристика особи правопорушника як елемент

криміналістичної характеристики в методиці розслідування кримінальних правопорушень проти власності. URL: http://lsej.org.ua/7_2024/95.pdf

32. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. Київ: НВТ «Правник». НАВСУ, 1999. 126 с.

33. Весельский В. К., Кузьмічов В. С., Мацишин В. С., Старушкевич А. В. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини: Посібник. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 148 с.

34. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : КНТ, 2009. 160 с.

35. Весельський В. К. Криміналістична характеристика злочинів. *Право України*. 2001, № 5. С. 86–88.

36. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція. Харків : ун-т внутр. справ, 1996. 36 с.

37. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2001. 426 с.

38. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: монограф. Харків : Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 242 с.

39. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.

40. Гончаренко В. Г. Науково-технічні засоби в слідчій практиці. Київ : Вища школа, 1984. 149 с.

41. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013, № 1. С. 209-214.

42. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів, сучасний стан наукового забезпечення та перспективи подальших досліджень. *Jurnalul juridic national: teorie si practica* : науч.-практ. журнал. 2019. Вип. № 3 (37). С. 151–156.
43. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів: наукове та практичне значення. *Правові горизонти: наук.-практ. юрид. журнал Сумського держ. ун-ту*. 2019. № 16. С. 69-75.
44. Гусєва В. О., Безсона Т. Ф. Деякі аспекти використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій в реаліях реформування правоохоронних органів України. *Юридична практика в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі*: Міжнар. науко-практ. конф. (м.Арад, Румунія, 25–26 січня 2019 року). Арад, 2019. С. 499-502.
45. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 20 с.
46. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2000. 210 с.
47. Державний стандарт України. Пожежна безпека. https://dnaop.com/html/60447/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_2272-93.
48. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 21 с.
49. Динту В. А. Обстановка злочину як джерело доказової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 146-150.
50. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
51. Досудове розслідування кримінальних проступків : монографія / В. Г. Дрозд, Л. В. Гаврилюк, М. Ю. Романов та ін.; Київ : 7БЦ, 2023. 568 с.
52. ДСТУ 2272-93. Пожежна безпека. Терміни та визначення основних

понять. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=29684

53. Дудніков А. Л. Правове та криміналістичне поняття способу вчинення злочину. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. Київ, 2010. Вип. № 10. С. 56–57.

54. Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. Київ :Юрінком Інтер, 2004. 388 с.

55.Єдиний державний реєстр судових рішень. Веб-сайт Державного підприємства «Інформаційні судові системи». URL: <http://reyestr.court.gov.ua>.

56.Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підруч. Дніпро : Видавець Біла К. О. 2022. 271 с.

57. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

58. Єфімов М. М. *Криміналістичний аналіз окремих сучасних видів шахрайства: проблемні питання. Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права»*. 2021. Випуск 5. С. 116–121.

59. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.

60. Єфімов М. М. Наукові дискусії відносно проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. С. 115-122.

61. Жеребко О. І. Судово-експертна діяльність: сутність, принципи, організаційні основи: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2010. 236 с.

62. Журавель В. А. Принципи формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук.*

праць. Харків: Право, 2011. Вип. 1. С. 173–183.

63. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Апостіль, 2012. 304 с.

64. Журавель В. А. Окрема криміналістична методика розслідування злочинів : форма, структура, зміст. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. праць / ред. кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. Харків : Право, 2007. Вип. 7. 476 с.

65. Журавель В. А. Криміналістична класифікація злочинів: засади формування та механізм застосування. *Вісник Акад. правових наук України*. 2002. № 3 (30). С. 160-166.

66. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

67. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю та перспективи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ., 2005. 232 с.

68. Застосування безпілотних літальних апаратів під час досудового розслідування: практич. poradnik / Когут А. А., Білоус В.В., Костенко Ю.О., Старостін О.Ю. Харків: ФОП Бровін О.В., 2024. 76 с.

69. Звіт про науково-дослідну роботу за темою IV.2.2.-2018/2 «Розробка методики з теоретичних та практичних основ проведення судових пожежно-технічних експертиз». Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Державний реєстраційний номер 0118U000977. Київ, 2019.

70. Зеленецький В. С. Порухення кримінальної справи. Монографія. Х.: Видавництво «КримАрт», 1998. 340 с.

71. Іщенко А. В. Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 1996. 415 с.

72. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ :

Нац. академія внутр. справ України, 2002. 212 с.

73. Кваліфікаційні ознаки підпалу. *Евросервис. Центр пожежної безпеки*. 2019. URL: <https://euroservis.com.ua/ua/osnovnye-priznaki-podzhoga/>.

74. Кіцелюк В. М. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.

75. Кіцелюк В. М. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : монографія. Надвірна : Надвірнян. друкарня, 2018. 296 с.

76. Кіцелюк В. М. Можливості та особливості призначення судових експертиз під час розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського національного університету внутрішніх справ*. Дніпро, 2016. № 4 (84). С. 284–285.

77. Клименко Н. І. Судова експертологія. К.: ІнЮре, 2007. 528 с.

78. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. 2008 с.

79. Кодекс цивільного захисту України: Закон від 02.11.2012 р. № 5403-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

80. Колесніков В. В. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів, пов'язаних з пожежами. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. № 27. С. 48–52.

81. Колесніков В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.

82. Колесніков В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 185 с.

83. Колесниченко О. Н. Загальні положення методики розслідування окремих видів злочинів. Харків, Юрид. ин-т, 1965. 47 с.

84. Колесниченко О. Н., Коновалова В. О. Криміналістична

характеристика злочинів. Харків : Юрид. ін-т, 1985. 92 с.

85. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Акад. курс: Підручник. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 240 с.

86. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.

87. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навч. посіб. Одеса : Гельветика, 2022. 286 с.

88. Кравченко О. А. Застосування спеціальних знань у доказуванні на досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К.: 2003. 19 с.

89. Криміналістика: підручник [Берназ В. Д., Бірюков В. В., Волобуєв А. Ф. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2011. 666 с.

90. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

91. Криміналістика: підручник. Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.

92. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 380 с.

93. Криміналістика: підручник. [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

94. Криміналістика : підруч. / [П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.] ; за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Атіка, 2001. 544 с.

95. Криміналістика: підручник [Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М.

Дуфенюк та ін.]; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С 499-500

96. Криміналістика. Академічний курс : підручник [Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко]. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

97. Криміналістика : мультимедійний підручник. URL: <https://arm.naiau.kiev.ua/books/kruminalist/index.html>.

98. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник для студентів юридичних вузів і фак. за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 1998. 376 с.

99. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651–VI в редакції від 16.08.2015. Офіційний Сайт Верховної Ради України: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

100. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

101. Кримінальний кодекс України: злочини проти власності. Науково-практичний коментар / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2017. 448 с.

102. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Беньківський та ін.; за ред. проф. П. С. Матишевського, доцентів П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 506 с.

103. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-є вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 496 с.

104. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-є вид., переробл. і доповн. Х. : Право, 2010. 608 с.

105. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Юрінком Інтер; Х.: Право 2001. 496 с.

106. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. Дідківська Г. В., Нікітін Ю. В., Мірошніченко С. С., Курбатова І. С. та ін., за ред. В.В. Топчія. Ірпінь, 2021. Видавець ТОВ «ТВОРИ» 411 с.

107. Кримінальна справа № 757/59141/21-к Печерський районний суд м. Києва 15.08.2022 <https://revestr.court.gov.ua/Review/105775570>.

108. Кримінальне провадження № 12020040030001141 від 05.06.2020 р. Індустріальний районний суд м. Дніпропетровська <https://revestr.court.gov.ua/Review/100831886>.

109. Кримінальна справа № 175/19439/24 Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/125392013>.

110. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 168 с.

111. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посіб.; за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсєєва. Київ : Юрінком–Інтер, 2001. 368 с.

112. Кузьмічов В. С., Чорноус Ю. М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика: навч. посіб. Київ: КНТ, 2008. 248 с.

113. Кузьмічов В. С., Юсупов В. В. Алібі у розкритті злочинів: навч. посібник. Київ : КНТ, 2007. 64 с.

114. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія та практика) : монографія. Київ : Логос, 2004. 324 с.

115. Лисиченко В. К. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів : монографія. Київ : ДІА, 2002.

116. Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами, злочинними

організаціями : наук.-практ. посібник. Київ : Атіка, 2009. 220 с.

117. Лісіцький А. В. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу: дис. ... доктора філософії: 081 Право. Київ, 2023. 298 с.

118. Лісіцький А. В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, вчинених шляхом підпалу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 50. С. 104–108. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc50/25.pdf>.

119. Лісіцький А. В. Тактика проведення огляду місця події під час розслідування злочинів, вчинених шляхом підпалу. *Юридична психологія*. 2021. № 1 (28). С. 88–94.

120. Лобойко Л. М., Черненко А. П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2006. 168 с.

121. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монограф. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.

122. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д., Петряєв С. Ю. Криміналістика : Навчальний посібник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. в двох частинах. Частина II : Криміналістична тактика. Методика розслідування. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. 2017. 474 с.

123. Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 150 с.

124. Макаренко Є. І., Негодченко О. В., Тертишник В. М. Огляд місця події : навч. посібник. Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. 156 с.

125. Макаренко Є. І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навч. посібник. Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС, 2005. 188 с.

126. Малярова В. О. Криміналістична методика: питання

співвідношення криміналістичної характеристики з іншими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Випуск 35. Частина 1. Том 3. С. 111–113.

127. Матусовський Г. А. Економічні злочини: криміналістичний аналіз. Харків : Консум, 1999. 480 с.

128. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник [О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін.]; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

129. На Дніпропетровщині викрито чотирьох агентів фсб рф, які на замовлення підпалювали військові автівки. Офіс Генерального прокурора України 04.03.2025 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/na-dnipropetrovshhini-vikrito-cotiryox-agentiv-fsb-rf-yaki-na-zamovlennya-pidpalyuvali-viiskovi-avtivki>.

130. Настільна книга слідчого: наук.–практ. видання для слідчих і дізнавачів. [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. 2–ге вид. перероб. і доп. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

131. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.]; за ред. В. В. Тація. 4-те вид., доповн. Харків: Одісей, 2008. 1208 с.

132. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

133. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 240 с.

134. Особливості розслідування окремих видів злочинів. Мультимедійний навчальний посібник. URL : <https://arm.navs.edu.ua/books/orovz/lections/lection10.html>.

135. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. Розділу IX-1 КПК України / І. Гловюк, О., Дроздов Г. Тетерятник та ін.; Вид. 4-те. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2023. 82 с.

136. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

137. Пиріг І. В. Фіксація результатів дослідницької діяльності на місці події. *Криміналістика і судова експертиза*: міжвідом. наук.-метод. зб. Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ, 2020. Вип. 65. С. 220–229.

138. Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування в криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск № 2 (115). С. 163-168.

139. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 454 с.

140. Пиріг І. В. Питання впровадження висновку спеціаліста у практику розслідування кримінальних правопорушень. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку* : матеріали всеукр. наук.-практ. конференції (м. Київ, 05 грудня 2024 р.), відп. упоряд.: Ковальов К. М., Гуріна Д. П., Воробйова О. П., Житник Н. С., Чміленко О. П., Савчук Г. К. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2024. С. 257-260.

141. Пиріг І. В. Поняття та сутність експертного дослідження місця події. *Криміналістика та судова експертиза: Міжвідомчий науково-методичний збірник*. Вип. 59. Відп. ред. І. І. Ємельянова. К.: Міністерство юстиції України, 2014. С. 64–72.

142. Пиріг І. В. Організація і тактика огляду місця події при розслідуванні крадіжок з приватних будинків. *Європейський правничий часопис. Науковий журнал*. 2023. № 1. С. 106-110.

143. Пиріг І. В. Особливості проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень у період воєнного стану. *Фінансово-економічні, соціальні та правові аспекти розвитку регіонів*:

загрози та виклики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 24 травня 2024 р. Чернівці : Технодрук, 2024. С. 394-398.

144. Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, учинених в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2022. Спеціальний випуск № 2 (121). С. 348-353. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-348-353.

145. Пиріг І. В. Фіксація результатів дослідницької діяльності спеціалістів. *Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 24 листоп. 2023 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека», ф-т № 1. Кам'янець-Подільський : ХНУВС, 2023. С. 339-342.

146. Пиріг І. В. Поняття та властивості цифрових слідів і їх місце в системі криміналістики. *Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану* : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 08.11.2024). Харків ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2024. С. 247-250.

147. Пиріг І. В., Самсонова В. В. Методика розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів: монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 152 с.

148. Плетенець В. М. Можливості використання фактору раптовості в умовах протидії розслідуванню. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 2 (90). С. 239–247.

149. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с

150. Плетенець В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 188 с.

151. Плетенець В. М. Спосіб вчинення як елемент криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Наукові перспективи: журнал*. 2025. № 4 (58) 2025. С. 1347-1357.

152. Побили та підпалили автомобіль: поліцейські Дніпра направили до суду справу відносно двох братів. Сайт Національної поліції України у м. Дніпро. URL: <https://www.facebook.com/NationalPoliceDnipro>.

153. Пожежно-технічна експертиза. Сайт ДНДЕКЦ <https://dndekcs.mvs.gov.ua/експертна-спеціальність-10-8-досліджен/>

154. Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.2017 р. № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17#Text>.

155. Про внесення змін і доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 02.07.1976 р. № 4 «Про питання, що виникли в судовій практиці у справах про знищення та пошкодження державного і колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення правил пожежної безпеки». Постанова Пленуму Верховного суду України від 03.03.2000 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-00#Text>.

156. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора: URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushehennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

157. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ МВС України від 27.04.2020 р. № 357. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20/conv#Text>.

158. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1339. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>.

159. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз : Наказ Мін'юсту України № 53/5 від 08.10.1998 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

160. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/conv>

161. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII, ред. станом на 12 лип. 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

162. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

163. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

164. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій : науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук, К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків : ХНУВС, 2018. 101 с.

165. Пряхін Є. В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 164 с.

166. Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національної*

академії правових наук України. № 2 (89). 2017. С. 145-156

167. Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : монографія. Харків : ТОВ «У справі», 2017. 524 с.

168. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [О. О. Алексєєв, В. К. Весельський, В. В. Пясковський]. Київ: Центр навч. літ., 2013. 269 с.

169. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : метод. рек. / О. В. Таран, В. М. Кіцелюк, М. А. Грига. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 48 с.

170. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 196 с.

171. Саковський А. А. Криміналістичні засади розслідування інсценувань злочинів: дис.... канд. юрид. наук: 12.00. 09. Київ, 2013. 202 с.

172. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

173. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум ; Основа, 1999. Ч. 1. 415 с.

174. Салтевський М. В. Криміналістика: підручник: у 2 ч. Харків: Консум, 2001. Ч. 2. 2001. 528 с.

175. Самойленко О. А. Початок кримінального провадження (з позицій криміналістичної науки). *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 226-231

176. Сергєєва Д. Б. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 95–104.

177. Сергєєва Д. Б. Результати негласних слідчих (розшукових) дій: проблемні аспекти визначення. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 97–106.

178. Скільська Л.Д. Кримінально-процесуальні та тактико-

криміналістичні особливості фіксації результатів огляду місця події : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.

179. Скригонюк М. І. Криміналістика : підруч. К. : Атіка, 2005. 496 с.

180. Скулиш Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*, 2012. № 2. С. 15-23.

181. Слободянюк Б. К. Обстановка та слідова картина умисного знищення або пошкодження чужого майна як елементи криміналістичної характеристики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 257-259.

182. Слободянюк Б. К. Розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 172 с.

183. Слободенюк Б. К. Розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна : дисер ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Ірпінь. 2016. 238 с.

184. Словник іншомовних слів
<https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%25EE%25E1%25F1%25F2%25E0%25ED%25EE%25E2%25EA%25E0>.

185. Сокиран Ф. М. Сучасні концепції психологічного впливу на досудовому слідстві: монографія; ред. В. Г. Гончаренко. Київ : Правник, 2002. 172 с.

186. Смірнов О. С., Тетерятник Г. К. Організаційно-правові питання фіксування обшуку технічними засобами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. №. 3. С. 176-179.

187. «Спалюй, тобі нічого не буде». Як українців вербують на підпали військових авто. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ckg7j5w23ewo>.

188. Спіцина Г. О., Бідняк Г. С. Форми використання спеціальних знань. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. №. 18.

С. 240-248.

189. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посібник. К., 1997. 44 с.

190. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 272 с.

191. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: наук.-практ. посіб. Київ: Атіка, 2009. 64 с.

192. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія. Харків: НікаНова. 2012. 382 с.

193. Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і Безпека*. 2011. № 4 (41). С. 154-158.

194. Степанюк Р. Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. Спецвипуск. С. 38–42.

195. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 404 с.

196. Тетерятник Г.К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С 233-239.

197. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Х., 2003. 34 с.

198. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини : криміналістичний аналіз : монографія. Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. 360 с.

199. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеська національна юридична академія. О.: Фенікс, 2007. 260 с.

200. Тіщенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навчально-методичний посібник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.

201. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навч. посібн. [Є. Ю. Свобода, А. В. Кофанов, А. В. Самодін та ін.] Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 432 с.

202. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 324 с.

203. Удалова Л. Д. Проблемні питання початку досудового розслідування. *Юридичний Часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 228–237.

204. Філософський енциклопедичний словник. URL: <https://9.slovaronline.com/2482-класифікація%20логічна>.

205. Цимбал М. Л. Тактика огляду місця події при розслідуванні пожеж : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1999. 20 с.

206. Цимбал М. Л. Розслідування пожеж (огляд місця події та проблеми застосування спеціальних знань : монографія. Харків : Гриф, 2004. 360 с.

207. Чаплинська Ю. А. Організаційне забезпечення проведення допиту. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії і практики* : матеріали Всеукр. наук. практ. конф. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2013. С. 221–224.

208. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. 2019. С. 181–184.

209. Чаплинський К. О. Організація і тактичні прийоми проведення одночасних обшуків. *Науковий вісник Юрид. академії МВС*: зб. наук. праць. 2004. № 3 (17). С. 338–344.

210. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

211. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

212. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

213. Чиж А. П. Криміналістична характеристика умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу: сутність і зміст. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 273-283.

214. Чиж А. П. Тактика проведення процесуальних дій під час розслідування пошкодження майна працівника правоохоронного органу. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 43-53.

215. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 245 с.

216. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

217. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія та практичне завдання криміналістики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 1. С. 149–155.

218. Чорноус Ю. М., Лісіцький А. В. Особливості організації розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 59. С. 74–79. (Серія «Юриспруденція»).

219. Шевчук В. М. Слідча ситуація: повнота, структура, види та її значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2014. С. 142–150.

220. Шевчук В. М. Можливості застосування типових тактичних операцій у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. С. 135–139.

221. Шевчук В. М. Структура тактичних операцій : проблеми та

пропозиції. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 318–328.

222. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.

223. Шепітько В. Ю. та ін. Криміналістика : [підручник] / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України В. Ю. Шепітька ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 5-те вид., перероб. та допов. Київ : Ін Юре, 2016.

224. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.

225. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид. К. : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

226. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2003. 20 с.

227. Шмерего О. Ю. Використання спеціальних знань при проведенні пожежно-технічних експертиз та експертних досліджень. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. 432–441.

228. Щербаковський М. Г. Огляд транспортного засобу, знищеного або пошкодженого в результаті підпалу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». № 2, 2025. С. 1083-1088.

229. Щербаковський М. Г. Тактика проведення судових експертиз. Лекція для усіх форм навчання. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2004. 60 с.

230. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

231. Щербаковський М. Г. Сутність, структура та цілі використання спеціальних знань у судочинстві. *Теорія та практика судової експертизи і*

криміналістики. 2018. Вип. 18. С. 184-193.

232. Щербаковський М. Г. Слідчий експеримент при розслідуванні знищення або пошкодження майна. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (101). Ч. 1. С. 323-333.

233. Щербаковський М. Г., Кікінчук В. В, Лапта С. П., Гусєва В. О. Проблеми використання судової молекулярно-генетичної експертизи в кримінальному процесу України. *Медичні новини Грузії*. 2019 № 290. С. 157-163.

234. Щербаковський М. Г., Степанюк Р. Л., Кікінчук В. В., Петрова І. А., Ганжа Т. В. Оцінка висновків молекулярно-генетичної експертизи при розслідуванні злочинів. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9 (25). С. 479-486.

235. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Х., 2010. 319 с.

236. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2011. 32 с.

237. Юсупов В. В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2005. 16 с.

238. Юсупов В. В. Криміналістична характеристика наруги над могилою: аналіз елементів. *Форум права*. 2008. № 2. С.507-512.

239. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007, 227 с.

240. Ягольник О. М. Розслідування розбійних нападів на інкасаторів: дис. ... наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.09. Донецький юридичний інститут МВС України. Кривий Ріг, 2020. 232 с.

241. Янковий М. О. Особливості тактики допиту обвинувачених (підозрюваних) з використанням фактору раптовості. *Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. / редкол. : Є. М. Моїсєєв (голов. ред.) та ін.* Київ :

Вид. Дім «Ін Юре», 2008. № 1 (9). С. 55-59.

242. Gross Hans. Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. Dritte vermehrte auflage. Graz: Leuscher & Lubensky's, Universitäts-Buchhandlung, 1899. 813 p.

243. Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime. United Nations Office on Drugs and Crime. New York: UNITED NATIONS, 2008. 112 p.

244. Yefimov M., Pavlova N., Fedchenko V., Pletenets V., Kryvopusk O. Foreign experience in legal regulation of fraud investigation. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 13 (38). 2022. pp. 159–168.

245. Ihor V. Pyrih, Vladimir M. Tertyshnyk, Olga L. Sokolenko, Alexander V. Sachko, Andriy B. Vishnikin. Use of chemical methods for collection and examination of handprints in examination of criminal offenses. *Journal of Chemistry and Technologies*, 2020, № 28(2), С. 133-141.

246. Humin, O., Nykyforchuk, D., Pavliuk, N., Volobuieva, O., & Antoshchuk, A. (2021). Forensic support for the international search. (Криміналістичне забезпечення міжнародного розшуку). *Amazonia Investiga*. 10(40). 2021. P. 244-252.

247. Pyrih Ihor. Characteristic of the further stage of the investigation of thefts from private houses. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Scientific Journal*. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 247- 252. DOI 10.31733/2078-3566-2022-5-247-252.

248. The Complete Forensic Imaging Solution for the Search, Detection and Capture of Evidence. URL: <https://fosterfreeman.com/crime-lite-auto/>

ДОДАТКИ

Додаток А

**Зведені дані опитування працівників оперативних та слідчих підрозділів
Національної поліції України (364 респондента)**

1	В якій ланці апарату Ви працюєте? а) обласний б) районний	25 % 75 %
2	Стаж практичної роботи: а) до 3–х років б) від 3 до 5 років в) від 5 до 10 років г) більше 10 років	41 % 36 % 20 % 3 %
3	Чи є, на Вашу думку, особливості у розслідуванні знищення чи пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу? а) так б) ні	86 % 14 %
4	Якщо так, то в чому вони проявляються? а) в організації розслідування у цілому б) у специфіці предмету посягання, способів та обстановці вчинення злочину в) в тактиці слідчих (розшукових) дій г) інше (зазначити)	12 % 38 % 42 % 8 %
5	Чи мала місце протидія розслідуванню вказаних злочинів? а) так б) ні	35 % 65 %
6	До найбільш вагомих за даною категорією злочинів слід віднести такі елементи криміналістичної характеристики: а) предмет злочинного посягання б) спосіб вчинення злочину	70 % 63 %

	в) обстановка вчинення злочину г) слідова картина злочину д) характеристика особи злочинця е) характеристика особи потерпілого	32 % 62 % 56 % 27 %
7	До основних заходів організаційного характеру, що можуть сприяти розслідуванню підпалів можна віднести такі: а) створення при відділах поліції СОГ, що спеціалізуються на виявленні та розслідуванні даних правопорушень б) введення спеціалізації слідчих щодо розслідування даних злочинів та інших злочинів проти власності в) інше	25 % 64 % 11 %
8	До найбільш ефективних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами можна віднести такі: а) спільне вивчення і аналіз матеріалів провадження та планування роботи б) виконання доручень слідчого в) систематичний взаємний обмін інформацією про хід роботи за кримінальним провадженням г) надання допомоги оперативним співробітникам при виконання слідчих (розшукових) дій д) спільна робота в слідчо-оперативній групі	31 % 55 % 23 % 15 % 70 %
9	Чи мали місце під час слідчого огляду тактичні помилки? а) так б) ні	72 % 28 %
10	Якщо так, то до тактичних помилок можна віднести: а) несвоєчасне проведення слідчої (розшукової) дії б) відсутність послідовності огляду в) відсутність техніко-криміналістичних засобів виявлення слідів кримінального правопорушення	14 % 35 % 22 %

	г) поверхнєве проведення слідчої (розшукової) дії	38 %
	д) обмеження використання оперативно-розшукової інформації	31 %
	е) відсутність під час огляду необхідних спеціалістів	33 %
	ж) не використання інформації з камер відеоспостереження	30 %
	з) безпідставне звуження меж огляду	42 %
11	До основних організаційно-тактичних заходів огляду можна віднести такі: а) правильне визначення меж слідчого огляду б) обрання правильного порядку пересування місцем події під час огляду в) обрання необхідних засобів виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину г) правильне визначення тактичних прийомів огляду місця події	41 % 35 % 56 % 75 %
12	Допит за даною категорією справ проводився у конфліктних ситуаціях: а) так б) ні	38 % 62 %
13	До основних конфліктних ситуацій можна віднести: а) відмова допитуваного від давання показань б) давання допитуваним неправдивих показань в) давання допитуваним неповних показань д) заява помилкового алібі е) вчинення допитуваним активної протидії під час допиту	10 % 52 % 32 % 32 % 10 %
14	Під час підготовки до проведення допиту слідчий повинен здійснювати такий комплекс підготовчих заходів: а) повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів провадження	100 %

	б) визначення предмета допиту в) визначення кола осіб, які підлягають допиту г) визначення послідовності проведення допитів д) вивчення особи допитуваного е) збирання оперативної інформації про допитувану особу та вчинених нею злочинів ж) визначення часу проведення допиту	96 % 66 % 43 % 34 % 25 % 64 %
15	До найбільш розповсюджених тактичних прийомів допиту під час розслідування можна віднести: а) встановлення психологічного контакту б) викладання показань у формі вільної розповіді в) черговість постановки запитань г) пред'явлення доказів д) спостереження за поведінкою допитуваного е) використання різних темпів допиту ж) створення та зняття напруги з) створення уявлення про інформованість слідчого і) приховування меж поінформованості слідчого к) розповідь слідчим версій про ймовірний розвиток злочинної події л) використання рефлексії допитуваного м) використання фактору раптовості н) використання у злочинній групі конфліктів та протиріч о) «розпалення» конфлікту п) застосування науково-технічних засобів р) пояснення положень законодавства та наслідків його недотримання	82 % 95 % 67 % 45 % 34 % 44 % 60 % 42 % 40 % 42 % 56 % 38 % 26 % 18 % 34 % 70 %
16	При розслідуванні підпалів підозрюваним пред'являлись такі види доказів та їх джерел:	

	а) протокол огляду місця події у цілому б) протоколи допитів свідків та очевидців в) протоколи допитів співучасників г) вилучені при огляді місця події сліди д) висновки експертизи е) знаряддя вчинення злочину ж) запис з камер відеоспостереження	75 % 66 % 49 % 12 % 74 % 25 % 68 %
17	Чи достатньо тактичних рекомендацій з проведення допиту? а) так б) ні	60 % 40 %
18	Чи на достатньому рівні використовуються науково-технічні засоби під час розслідування підпалів? а) так б) ні	55 % 45 %
19	Якщо ні, то які причини неналежного використання технічних засобів? а) відсутність цих засобів б) низька їх ефективність г) складність використання д) відсутність вмінь і навичок роботи з технічними засобами е) інше (вказіть)	19 % 21 % 12 % 9 % 18 %
20	У чому, на Вашу думку, причини неефективного проведення розслідування? а) відсутність методики розслідування б) недосконалість тактики розслідування в) перевантаженість слідчих г) низький рівень професіоналізму слідчих д) недостатня взаємодія працівників слідчих та оперативних підрозділів	62 % 50 % 94 % 14 % 33 %

**Результатів вивчення матеріалів кримінальних проваджень
за ч. 2 ст. 194 КК України**

1	На які об'єкти посягають злочинці:	
	а) житлові приміщення окремих громадян: квартири, окремі будинки (садибного або дачного типу)	21 %
	б) господарські будівлі: сараї, льохи, трансформаторні будки, альтанки, гаражі тощо, що можуть розташовуватись як відокремлене, так і на території садибних ділянок і дачних кооперативів	10 %
	в) малі архітектурні форми: прилавки, кіоски, невеликі магазини, майстерні тощо	14 %
	д) магазини, торгівельні приміщення	8 %
	е) складські приміщення та бази зберігання товарів	6 %
	є) виробничі підприємства, цеха й окремі ділянки та приміщення в них	4 %
	ж) будівлі державних органів, підприємств та організацій будь-якої форми власності, офіси, банки, приміщення органів місцевого самоврядування тощо	9 %
	з) розважальні заклади, кафе, ресторани, кінотеатри, театри тощо	10 %
	и) автотранспортні засоби: автомобілі, в тому числі вантажні, мотоцикли, водні катери, мопеди	16 %
	і) сільськогосподарська продукція, в тому числі яка зберігається в ангарах та інших сховищах	2 %
2	Способом вчинення злочину (безпосереднє запалювання є:	
	а) використанням джерела відкритого вогню	82 %
	б) нагріванням поверхні, що контактує з горючим	

	середовищем, вище допустимої температури	3 %
	в) хімічною реакцією певних речовин (кислоти, луги)	5 %
	г) внаслідок теплової або запалювальної (від іскор) дії електроструму	4 %
	д) внаслідок удару (пострілу)	6 %
3	Злочини вказаної категорії здебільшого вчиняються особами віком:	
	а) від 18 до 25 років	33 %
	б) від 25 до 40 років	38 %
	в) від 40 до 55 років	29 %
4	Освітній рівень осіб, що вчиняють підпали:	
	а) повна середня освіта	42 %
	б) професійно-технічна	20 %
	в) незакінчена вища	8 %
	г) вища	28 %
	д) не мають середньої освіти	2 %
5	Залежно від роду діяльності злочинців можна поділити за такими критеріями:	
	а) особи без постійного місця роботи або навчання	43 %
	б) працюючі	35 %
	в) учні професійно-технічних кумів училищ, коледжів	15 %
	г) студенти вищих навчальних закладів	7 %
6	Мотивами вчинення підпалів є:	
	а) помста	25 %
	б) ревнощі	21 %
	в) сімейні конфлікти й особиста неприязність	14 %
	г) користь, заздрість	12 %
	д) хуліганські мотиви	28 %
7	Первинні матеріали, які є приводом для початку кримінального провадження надходять в органи поліції з	

	таких джерел інформації: а) заяви, листи та повідомлення, що надійшли від громадян б) повідомлення посадових осіб установ та організацій в) безпосереднє виявлення органами дізнання та досудового слідства ознак злочину	75 % 7 % 18 %
8	До типових слідчих ситуацій, що складаються на початковому етапі розслідування підпалів, можна віднести: а) є ознаки кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 194 КПК України), але особа злочинця невідома, відсутня будь-яка інформація про нього, немає свідків, очевидців б) є ознаки кримінального правопорушення, особа злочинця невідома, присутні свідки, очевидці, є інформація щодо зовнішності злочинця та напрямку його відходу з місця події в) є ознаки кримінального правопорушення, є достовірні інформація про особу злочинця, але він не затриманий і переховується від слідства г) є ознаки кримінального правопорушення, злочинця затримано одразу після вчинення злочину	60 % 7 % 7 % 26 %
9	До типових слідчих ситуацій, що складаються на подальшому етапі розслідування підпалів, можна віднести: а) підозрюваний повністю визнає свою провину, сприяє проведенню розслідування, в наявності докази його винуватості, він погоджується на відшкодування збитків, спричинених злочином б) підозрюваний повністю визнає свою провину, але злочин вчинено в умовах неочевидності за відсутності свідків і доказів його вини недостатньо в) підозрюваний не визнає своєї участі у вчиненні злочину,	67 % 10 %

	але є достатньо доказів, що підтверджують його провину г) підозрюваний не визнає своєї провини, відмовляється співпрацювати зі слідством, доказів обвинувачення недостатньо	15 % 8 %
10	Слідчо-оперативна група виїжджала на місце події у повному складі: а) так б) ні	91 % 9 %
11	Під час огляду при розслідуванні застосовувалися такі додаткові засоби фіксації: а) фотозйомка б) відеозапис в) аудіозапис г) схеми, плани, графіки	95 % 51 % 2 % 92 %
12	Недоліки при складанні протоколу огляду є такими: а) текст протоколу містить стилістичні і, навіть, орфографічні помилки б) містяться процесуальні помилки щодо оформлення протоколу: підписи понятих не на кожній сторінці, відсутні підписи у додатках, пропущені строки при заповненні бланків протоколів тощо в) не описано особливості вилучення та упаковки об'єктів г) зазначаються показання потерпілих, очевидців та інших осіб д) робляться висновки, припущення, що відображають суб'єктивні думки слідчого або спеціалістів, відображаються результати досліджень об'єктів на місці події	31 % 27 % 34 % 4 % 18 %

13	Експертизи, що призначались під час розслідування: а) криміналістичні: трасологічна, в тому числі дактилоскопічна 62 % вибухотехнічна 32 % матеріалів, речовин і виробів: нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів 83 % лакофарбових матеріалів і покриттів 15 % спиртовмісних сумішей (54 % полімерних матеріалів 12 % технічна експертиза документів 15 % фототехнічна, портретна 46 % експертиза зброї та слідів й обставин її використання 4 % вибухових речовин, продуктів вибуху 5 % металів і сплавів та виробів з них 3 % б) інженерно-технічні: пожежно-технічна 100 % безпеки життєдіяльності 35 % інженерно-транспортна (автотехнічна) 45 % будівельно-технічна 16 % оцінно-будівельна 37 % електротехнічна 35 % комп'ютерно-технічна 10 % в) товарознавчі: машин, обладнання, сировини 44 % транспортно-товарознавча 57 % військового майна, техніки й озброєння 9 % г) судово-медична у разі наявності потерпілих 60 % д) судово-психіатрична 34 %	
14	Кількісний склад учасників злочину:	

	а) у складі групи	30 %
	б) одноособово	70 %
15	Характеристика злочинних груп, що вчинюють підпали:	
	а) декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою	27 %
	б) декілька осіб (два або більше) за попередньою змовою групою осіб	65 %
	в) організована злочинна група	8 %

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Pokrasa Kateryna. Criminal law and forensic classification of crimes related to fires (Кримінально-правова та криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних з пожежами). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 247- 252.

2. Pokrasa Kateryna. Initiation of pre-court investigation of intentional destruction or damage of other's property caused by arson and circumstances to be proved (Початок досудового розслідування за фактом умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу та обставин, що підлягають доказуванню). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1 (126). P. 204-209.

3. Покраса К. В. Предмет посягання та способи вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого через підпал. *Європейський правничий часопис : науковий журнал / редкол. : П. В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ : Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2025. Випуск 6, 7. С. 240-246.*

4. Покраса К. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 1. С. 314-321.

Тези доповідей, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Покраса К. В. Актуальні питання використання інформаційних систем та технологій під час проведення огляду місця події умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу. *Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4 листопада 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 183-185.*

2. Покраса К. В. Залучення спеціалістів до огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з умисним знищенням або пошкодженням чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. А. Саковський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021 С. 351-353.

3. Покраса К. В. Зміст підготовчого етапу огляду місця події, пов'язаного з пожежами, вчиненими шляхом підпалу. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 435-436.

4. Покраса К. В. Особливості огляду місця пожежі при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2 груд. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 364-366.

5. Покраса К. В. Поняття та структура криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 25 травня 2023 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 208-211.

6. Покраса К. В. Способи вчинення підпалу при розслідуванні злочинів проти власності. *Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану* : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 24 листоп. 2023 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека», ф-т № 1. Кам'янець-Подільський : ХНУВС, 2023. С. 351-353.

7. Покраса К. В. Характеристика особи злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*:

матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 348-350.

8. Покраса К. В. Огляд місця пожежі, що виникла внаслідок влучання бойових засобів ураження. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 06 жовтня 2023 р.). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 150-154.

9. Покраса К. В. Особливості початку досудового розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 8 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 233-235.

10. Покраса К. В. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 634-639.

11. Покраса К. В. Особливості проведення допиту під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 218-221.

12. Покраса К. Особливості розслідування умисного підпалу автотранспорту військовослужбовця. *Військова експертиза в умовах сьогодення: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : зб. мат-лів Всеукр. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2025 р.). Дніпро : Видавець Біла К.О., 2025. С. 132-136.

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

полковник поліції

Олександр ЮНІН

.20 25 року

АКТ № _____ / 242 - 20 25 48

впровадження у наукову діяльність

Дніпровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження

09.05.2025 року

м. Дніпро

Про впровадження у наукову діяльність
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ основних результатів
дисертації Катерини ПОКРАСИ на тему
«Криміналістична характеристика та
особливості розслідування умисного
знищення або пошкодження чужого майна,
вчиненого шляхом підпалу» на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

ГОЛОВИ: начальника відділу організації наукової діяльності
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидата історичних наук, доцента Дениса ПРОШИНА.

членів комісії: завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидата юридичних наук, доцента Ганни БІДНЯК.
доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидата юридичних наук, доцента Наталі ПАВЛОВОЇ.

відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та
дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого
наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС
України» від 15.05.2007 р. № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією
розглянуто результати дисертаційного дослідження ад'юнкта Дніпровського

державного університету внутрішніх справ Катерини ПОКРАСИ на тему «Криміналістична характеристика та особливості розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу» на здобуття наукового ступеня доктора філософії спеціальністю 081 «Право» у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях, семінарах та регіональних столах, зокрема:

1. Pokrasa Kateryna. Criminal law and forensic classification of crimes related to fires (Кримінально-правова та криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних з пожежами). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 247- 252.

2. Pokrasa Kateryna. Initiation of pre-court investigation of intentional destruction or damage of other's property caused by arson and circumstances to be proved (Початок досудового розслідування за фактом умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу та обставин, що підлягають доказуванню). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1 (126). P. 204-209.

3. Покраса К. В. Предмет посягання та способи вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого через підпал. *Європейський правничий часопис : науковий журнал*. редкол. : П. В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ : Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2025. Випуск 6, 7. С. 240-246.

4. Покраса К. В. Актуальні питання використання інформаційних систем та технологій під час проведення огляду місця події умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу. *Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4 листопада 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 183-185.

5. Покраса К. В. Залучення спеціалістів до огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з умисним знищенням або пошкодженням чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2021 р.). [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. А. Саковський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 351-353.

6. Покраса К. В. Зміст підготовчого етапу огляду місця події, пов'язаного з пожежами, вчиненими шляхом підпалу. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 435-436.

7. Покраса К. В. Особливості огляду місця пожежі при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2 груд. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 364-366.

8. Покраса К. В. Поняття та структура криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 25 травня 2023 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 208-211.

9. Покраса К. В. Способи вчинення підпалу при розслідуванні злочинів проти власності. *Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану* : тези доп. Між-народ. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 24 листоп. 2023 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека», ф-т № 1. Кам'янець-Подільський : ХНУВС, 2023. С. 351-353.

10. Покраса К. В. Характеристика особи злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.). [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 348-350.

11. Покраса К. В. Огляд місця пожежі, що виникла внаслідок влучання бойових засобів ураження. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 06 жовтня 2023 р.). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 150-154.

12. Покраса К. В. Особливості початку досудового розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності*. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 8 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 233-235.

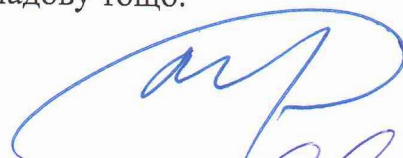
13. Покраса К. В. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 634-639.

14. Покраса К. В. Особливості проведення допиту під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 218-221.

Комісія вважає, що представлені наукові статті, тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ, зокрема, через проведення подальших наукових

досліджень з проблем розслідування кримінальних правопорушень різних категорій; через підготовку наукових публікацій з проблематики дослідження, видання монографій за результатами наукової роботи, цитування результатів наукової роботи, наукових доповідей про результати наукової роботи на науково-практичних заходах, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних та проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову тощо.

Голова комісії:

Денис ПРОШИН

Члени комісії:

Ганна БІДНЯК

Наталя ПАВЛОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат технічних наук, доцент
Ігор МАГДАЛІНА

20 25 року

АКТ № 5 104 - 20 25

впровадження в освітній процес

Дніпровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження

22.04.2025 року

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ основних результатів
дисертації Катерини ПОКРАСИ на тему
«Криміналістична характеристика та
особливості розслідування умисного знищення
або пошкодження чужого майна, вчиненого
шляхом підпалу» на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 Право

Комісія у складі:

ГОЛОВИ: начальника відділу організації освітнього процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидата біологічних наук, доцента Світлани КИРИЧЕНКО.

ЧЛЕНІВ КОМІСІЇ: завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки
факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України Дніпровського
державного університету внутрішніх справ, кандидата
юридичних наук, доцента Ганни БІДНЯК.
доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки
факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України Дніпровського
державного університету внутрішніх справ, кандидата
юридичних наук, доцента Наталі ПАВЛОВОЇ.

відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та
дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого
наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС

України» від 15.05.2007 р. № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження ад'юнкта Дніпровського державного університету внутрішніх справ Катерини ПОКРАСИ на тему «Криміналістична характеристика та особливості розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу» на здобуття наукового ступеня доктора філософії спеціальністю 081 «Право» у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях, семінарах та регіональних столах, зокрема:

Pokrasa Kateryna. Criminal law and forensic classification of crimes related to fires (Кримінально-правова та криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних з пожежами). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 247- 252.

Pokrasa Kateryna. Initiation of pre-court investigation of intentional destruction or damage of other's property caused by arson and circumstances to be proved (Початок досудового розслідування за фактом умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу та обставин, що підлягають доказуванню). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1 (126). P. 204-209.

Покраса К. В. Предмет посягання та способи вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого через підпал. *Європейський правничий часопис : науковий журнал*. редкол. : П. В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ : Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2025. Випуск 6, 7. С. 240-246.

Покраса К. В. Актуальні питання використання інформаційних систем та технологій під час проведення огляду місця події умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу. *Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4 листопада 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 183-185.

Покраса К. В. Залучення спеціалістів до огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з умисним знищенням або пошкодженням чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2021 р.). [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. А. Саковський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 351-353.

Покраса К. В. Зміст підготовчого етапу огляду місця події, пов'язаного з пожежами, вчиненими шляхом підпалу. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 435-436.

Покраса К. В. Особливості огляду місця пожежі при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)*: матер.

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2 груд. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 364-366.

Покраса К. В. Поняття та структура криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 25 травня 2023 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 208-211.

Покраса К. В. Способи вчинення підпалу при розслідуванні злочинів проти власності. *Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану* : тези доп. Між-народ. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 24 листоп. 2023 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека», ф-т № 1. Кам'янець-Подільський : ХНУВС, 2023. С. 351-353.

Покраса К. В. Характеристика особи злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.). [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 348-350.

Покраса К. В. Огляд місця пожежі, що виникла внаслідок влучання бойових засобів ураження. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 06 жовтня 2023 р.). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 150-154.

Покраса К. В. Особливості початку досудового розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності*. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 8 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 233-235.

Покраса К. В. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 634-639.

Покраса К. В. Особливості проведення допиту під час розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 218-221.

Комісія вважає, що представлені наукові статті, тези доповідей отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі

Дніпровського державного університету внутрішніх справ при підготовці фахівців для підрозділів органів досудового розслідування, фахівців для підрозділів кримінальної поліції, фахівців для підрозділів превентивної діяльності з навчальних дисциплін «Основи криміналістики», «Криміналістика», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень».

Голова комісії:

Світлана КИРИЧЕНКО

Члени комісії:

Ганна БІДНЯК

Наталя ПАВЛОВА